

DEATH OF A SALESMAN

Copyright © Arthur Miller, 1949, 1977

All rights reserved

Translation © Luba a Rudolf Pellarovi, 1958, 2009

Grafic design © Vladimír Vimr, 2009

ISBN 978-80-87128-25-1

Arthur Miller
SMRT OBCHODNÍHO CESTUJÍCÍHO

OSOBY

(v pořadí jak přicházejí na scénu)

WILLY LOMAN, obchodní cestující

LINDA, jeho žena

BIFF

HAPPY

BERNARD

ŽENA

CHARLEY

STRÝC BEN

HOWARD WAGNER

JENNY

STANLEY

SLEČNA FORSYTHOVÁ

LETTA

ČÍŠNÍK

PRVNÍ DĚJSTVÍ

Slyšíme, jak někdo hraje na flétnu. Je to prostá, něžná melodie, která vypráví o trávě, o stromech a o širých dálkách. Opona se zvedne.

Před námi stojí dům obchodního cestujícího Willyho Lomana. Naše oči zaznamenají hranaté siluety, které ční vysoko nad domem a ze všech stran ho obklopují. Dům a předscénu osvětluje jenom modrý odraz oblohy; okolní prostor žhne zlověstně oranžovým světlem. Když světlo zesílí, spatříme malý, filigránský domek a kolem něho masivní komplex činžáků. Celá scénérie má atmosféru snu – snu, který vyrůstá ze skutečnosti. Kuchyň uprostřed domku vypadá celkem realisticky, protože v ní je kuchyňský stůl, tři židle a lednička. Žádné jiné zařízení tam však nevidíme. Vzadu v kuchyni je vchod se závěsem; vede do obývacího pokoje. Napravo od kuchyně, asi o 60 cm výš, je ložnice, kde je jenom mosazná postel a obyčejná židle. Na polici nad postelí stojí stříbrná trofej z atletického utkání. Okno je obráceno k činžáku po straně.

Za kuchyní, asi o 2 m výš, je ložnice chlapců, kterou teď není takřka vidět. Matně rozeznáváme dvě postele a vzadu mansardové okno. (Tato ložnice je nad obývacím pokojem, který nevidíme.) Nalevo je točité schodiště, jež vede k této ložnici z kuchyně.

Celá dekorace je úplně (v některých místech částečně) průhledná. Střecha je jednorozměrná, je naznačena pouze čarou, pod ní a nad ní je vidět činžáky. Proscéniová část jeviště před

domem vede přes předscénu obloukem do orchestru. Tato přední plocha představuje jak zahrádku za domem tak místo děje všech scén, které se odehrávají ve Willyho představách, a místo děje všech scén ve městě. Kdykoliv děj probíhá v přítomnosti, herci respektují pomyslné zdi a vstupují do domu pouze dveřmi vlevo. Ale ve scénách z minulosti tyto hranice neplatí a osoby hry vcházejí nebo odcházejí z místnosti tak, že „projdou zdi“ na předscénu.

Zprava přichází WILLY LOMAN, obchodní cestující. Nese dva velké kufry se vzorky. Flétna ještě stále hraje. Willy ji slyší, ale neuvědomuje si to. Je mu přes šedesát, je nevtíravě oblečen. Už jak přechází jeviště k domovním dveřím, je na něm patrná únava. Odemkne dveře a s pocitem úlevy položí svoje břemeno na zem, protože ho bolí dlaně. Ze rtů mu unikne povzdech – něco jako „Ach, bože, bože!“ Zavře dveře, potom projde závěsem v kuchyňských dveřích a odnese kufry do obývacího pokoje. Vpravo se pohne v posteli LINDA, jeho žena. Vstane z postele, oblékne si župan a poslouchá. Je zpravidla vládná a postupem času se naučila tvrdě v sobě potlačit jakýkoliv popud reagovat na Willyho chování jinak – protože Linda má Willyho nejen ráda, Linda ho obdivuje, jako kdyby jeho těkavost, jeho nálady, jeho robustní sny a drobné krutosti měly pro ni jediný smysl: aby jí neustále bolestně připomínaly nepokojné tužby v jeho nitru, tužby, které s ním sice sdílí, ale nemá dost temperamentu, aby je dovedla vyjádřit a dokázala jít za nimi.

LINDA (slyší z ložnice Willyho a trochu polekaně na něj zavolá): Willy!

WILLY: Nic se neděje. Já jsem se vrátil.

LINDA: Proč? Co se stalo? (Malá pauza.) Stalo se něco, Willy?

WILLY: Ne, nic.

LINDA: Ty ses naboural?

WILLY (mimoděk podrážděn): Povídám, že se nic nestalo.

Copaks neslyšela?

LINDA: Není ti dobře?

WILLY: Jsem k smrti unavený. (Flétna dozněla, Willy se posadí k Lindě na postel, otupěle.) Prostě jsem nemoh dál.

LINDA (velmi opatrně a jemně): Kdes celej den byl? Vypadáš děsně.

WILLY: Dojel jsem až kousek za Yonkers a zastavil jsem se na kafe. Snad to udělalo to kafe.

LINDA: Co?

WILLY (po pauze): Já ti najednou nemoh řídit dál. Vůz mi jel pořád ke straně.

LINDA (chce ho utěšit): Třeba máš zase něco s řízením. Já mám dojem, že ten Angelo studebakerům moc nerozumí.

WILLY: Ne, ne, s vozem není nic. Ale se mnou. Já ti najednou zjistím, že jedu stovkou a přitom se vůbec nedovedu upamatovat na posledních pět minut. Asi se – zřejmě nejsem štot se soustředit.

LINDA: Třeba to dělaj ty brejle. Ještě pořád sis nedošel pro nový brejle.

WILLY: Ba ne, vidím dobře. Nazpátek jsem jel celou cestu dvacítkou. Trvalo mi to skoro čtyry hodiny.

LINDA (rezignuje): Tak si nejspíš potřebuješ odpočinout, Willy. Takhle by to dál nešlo.

WILLY: Vždyť jsem se zrovna vrátil z Floridy.

LINDA: Ale neodpočinul sis duševně. Seš duševně přetěženej a duševní stav je to nejdůležitější, milej zlatej.

WILLY: Vyjedu ráno znovu. Třeba mi bude líp. (Linda mu zouvá boty.) Já se z těch zatracenejch vložek zblázním!

LINDA: Vem si aspirin. Mám ti donýst aspirin? To tě uklidní.

WILLY (s údivem): Já si ti tak jedu, víš, a je mi krásně. Dokonce se rozhlížím po krajině. Dovedeš si představit,

co to je, když už se já rozhlížím po krajině, já, kterej jsem na cestách tejden co tejden, celej svůj život? Ale tam na severu je ti tak krásně, Lindo, těch stromů! – a hřeje tam sluníčko. Vyklonil jsem si přední sklo a nechal se tím vlahým vzduchem ovívat. A najednou ti z ničeho nic začnu sjíždět ze silnice! Věř si tomu nebo ne, já dočista zapomněl, že sedím za volantem! Kdybych bejval sjel na druhou stranu, za bílou čáru, tak jsem moh někoho zabít. Jedu dál – a za pět minut jsem zasněnej znova a tak tak že jsem – (*Přitiskne si prsty k očím.*) Já ti mám takový myšlenky, já ti mám takový divný myšlenky.

LINDA: Willy, miláčku, promluv s nima ještě jednou. Není přece žádněj důvod, proč by ti nemohli dát něco v New Yorku.

WILLY: V New Yorku mě nepotřebujou. Můj rajón je Nová Anglie. Já jsem nepostradatelnej pro Novou Anglii.

LINDA: Jenomže už je ti šedesát. Přece od tebe nemůžou čekat, že budeš do smrti každej tejden jezdit.

WILLY: Budu muset zatelefonovat do Portlandu. Mám bejt zejtra ráno s kolekcí u firmy Brown a Morrison. Heršvec, to moh bejt kšeft jak řemen! (*Začne si oblékat kabát.*)

LINDA (*bere mu kabát*): Co kdybys zašel zejtra do podniku a řek Howardovi, že tě prostě musí nechat v New Yorku? Když ty si taky, můj milej, necháš všechno líbit.

WILLY: Kdyby byl naživu starej Wagner, tak už jsem dneska v New Yorku vedoucím. Ten člověk byl zlatej, to byl šéf, jak má bejt. Ale ten jeho kluk, ten Howard, ten nemá uznání. Když jsem se vypravil poprvé na sever, tak firma Wagner ani nevěděla, kde Nová Anglie je!

LINDA: Co kdybys to všechno takhle řek Howardovi, miláčku.

WILLY (*najednou plný odvahy*): Taky že mu to řeknu, rozhodně mu to řeknu. Nemáš tam kousek sejra?

LINDA: Udělám ti chlebiček.

WILLY: Ale ne, jen si běž lehnout. Napiju se trochu mlíka. Hned jsem nahoře. Kluci jsou doma?

LINDA: Už spěj. Happy vzal dneska Biffa s sebou na schůzku.

WILLY (*se zájmem*): Jo?

LINDA: To ti byl hezkej pohled, jak tak stáli v koupelně za sebou a oba se najednou holili. A jak spolu odcházeli. Cejtíš? Po celým domě voní kolínská.

WILLY: Když člověk uváží, že se celej život dře, aby zaplatil všechny splátky na domek... a když je ten domek konečně jeho, tak v něm nemá kdo bydlet.

LINDA: Jo, milej zlatej, život, to je věčný loučení. To už tak chodí.

WILLY: Ba ne, některý lidi – některý lidi se přece jenom něčeho dopracujou. Říkal Biff něco, když jsem ráno odjel?

LINDA: Takys' mu nemusel dělat kázání, sotva vystoupil z vlaku. Nesmíš se na něj tak utrhovat, Willy.

WILLY: Hergot, copak já jsem se někdy utrhoval? Dyť jsem se ho jenom zeptal, jestli něco vydělává! To je náký kázání?

LINDA: Ale jak by moh něco vydělávat, miláčku.

WILLY (*v hlase starosti i zlosti*): Jako by se v něm něco pralo. Je takovej rozháranej. Jestlipak se ráno omluvil, když jsem odjel?

LINDA: Byl celej schlíplej, Willy. Vždyť víš, jak tě obdivuje. Já myslím, že až přijde na to, co chce, že budete oba spokojenější a přestanete se hádat.

WILLY: Jak může na nějaký farmě přijít na to, co chce?

Copak je to nějaký život? Bejt pomocnej dělník na farmě? Ze začátku, když byl ještě mladěj, tak jsem si říkal, no prosím, je to pro něj dobrý, když se trochu toulá světem a mění každou chvíli zaměstnání! Ale už to trvá přes deset let a ještě pořád si nevydělává ani pětatřicet dolarů tejdně!

LINDA: On ještě neví, co chce, Willy.

WILLY: Nevědět ve čtyřatřiceti letech, co člověk chce, je hanba!

LINDA: Pšt!

WILLY: Je zkrátka línej, to je to!

LINDA: Willy, prosím tě!

WILLY: Flákač jeden líná!

LINDA: Willy, kluci spěj. Vem si něco k jídlu. Dojdi si dolů!

WILLY: Proč vůbec jezdil domů? To by mě zajímalo, co ho přivedlo domů.

LINDA: Nevím. Mám dojem, že neví kudy kam, Willy. Já mám dojem, že nemá ponětí kudy kam.

WILLY: Biff Loman neví kudy kam! Mladěj člověk, kterej žije v nejúžasnější zemi na světě a kterej má takový kouzlo osobnosti, neví kudy kam? A ke všemu takovej pracant! Poněvadž línej Biff není – to teda zas ne!

LINDA: To ne.

WILLY (*roztrpčeně, rázně*): Ráno za ním puďu a pořádně si s ním promluvím. Seženu mu místo, bude prodávat. Moh by se dostat nahoru jedna dvě. Bože můj! Pamatuješ, jak se za ním na střední škole všichni táhli? Na koho se usmál, ten se hned rozzářil. A když šel po ulici... (*Zabere se do vzpomínek.*)

LINDA (*se ho snaží z toho dostat*): Willy, já jsem ti dneska koupila novej druh sejra. Takovej šlehaněj.

WILLY: Proč kupuješ novej druh sejra, když já rád ementál?

LINDA: Napadlo mě, že bys měl třeba rád změnu –

WILLY: Já nechci žádnou změnu! Já chci ementál! Proč se mně dělá pořád všechno na potvoru?

LINDA (*to chce odbýt smíchem*): Já to myslela jako překvapení.

WILLY: Propánakrále, proč tady neotevřeš okno?

LINDA (*s neskonanou trpělivostí*): Vždyť jsou všechny otevřený, miláčku.

WILLY: Ty nás tady ale zabeďnili! Samá zeď a samý vokno a samý vokno a samá zeď!

LINDA: Měli jsme tenkrát koupit tu vedlejší parcelu.

WILLY: Na ulici jedno auto za druhým! Kolem dokola ani kapka čerstvýho vzduchu! Tráva už tady neroste, vzadu na zahrádce se nedá pěstovat už ani mrkev. Na ty činžáky by měl bejt nějaký zákon! Pamatuješ na ty dva nádherný jilmy, co tady stály? Jak jsme mezi ně vždycky s Biffem pověsili houpačku?

LINDA: No. Bylo to, jako bysme bydleli bůhví jak daleko za městem.

WILLY: Za to měli tenkrát toho stavitele zavřít – že je porazil. Zpustošili celý okolí. (*Zasní se.*) Já ti na ty časy vzpomínám čím dál víc, Lindo. V tuhle dobu kvet bez a glycinie. A potom vyrazily pivoňky a narcisy. Jak to v tomhle pokoji vonělo!

LINDA: To víš, lidi konec konců někde bydlet musej.

WILLY: V tom to není, ale lidí přibylo.

LINDA: Já bych neřekla, že lidí přibylo. Já bych řekla –

WILLY: Přibylo! A to je právě to, co Ameriku ruinuje! Populace vzrůstá vo překot. Všude je zuřivá konkurence! Cejtíš ten smrad z toho činžáku? A na druhý straně to samý... Copak se dá sejr šlehat?

Při posledních slovech Willyho se BIFF a HAPPY posadí v postelích a poslouchají.

LINDA: Pojď ho dolů ochutnat. Ale potichu.
 WILLY (*se otočí k Lindě, provinile*): Ale neděláš si kvůli mně starosti?
 BIFF: Co se děje?
 HAPPY: Pst!
 LINDA: Ty máš tolik filipa, že si s tebou starosti dělat nemusím.
 WILLY: Ty seš moje útočiště a moje opora, Lindo.
 LINDA: Nesmíš si všechno tak brát, miláčku. Děláš z komára velblouda.
 WILLY: Já už se s ním hádat nebudu. Když chce zpátky do Texasu, tak ať si jede.
 LINDA: Však von se neztratí.
 WILLY: To se ví. Některý lidi se prostě uchytěj, teprve když jsou starší. Jako třeba Tomáš Edison, mám domem. Nebo B. R. Goodrich. Jeden z nich byl hluchej. (*Jde ke dveřím ložnice.*) Na Biffa vsadím poslední peníze.
 LINDA: Willy, a jestli bude v neděli teplo, tak si vyjedem ven. A vyklopíme si přední sklo a někde se najíme.
 WILLY: Kdepak, v těchhle novejších vozech se už nedělají vyklápěcí přední skla.
 LINDA: Ale vždyť sis ho dneska vyklopil?
 WILLY: Já? Ne. (*Zarazí se.*) To je ale zvláštní! To je divný, že – (*Zarazí se udiveně a polekaně; z dálky je slyšet flétnu.*)
 LINDA: Copak, miláčku?
 WILLY: To je ti něco tak divnýho...
 LINDA: Co, Willy?
 WILLY: Já jsem si vzpomněl na toho chevroleta – jak jsem měl toho červeného chevroleta – v osmadvacátém roce. (*Zarazí se.*) Není to legrace? Byl bych byl přísahal, že sedím za volantem v tom chevroletu.
 LINDA: Ale to nic. Asi ti ho něco připomnělo.
 WILLY: To je divný, co!. Pamatuješ na ty časy? Jak Biff

ten vůz vždycky vypulíroval? Ten člověk, co ho koupil, nechtěl věřit, že má najeto sto dvacet tisíc kilometrů. (*Zavrtí hlavou.*) Chm! (*Lindě.*) Tak už zavři oči, já jsem hned nahoře. (*Vyjde z ložnice.*)
 HAPPY (*Biffovi*): Jéžiši, že von to zase naboural!
 LINDA (*volá za Willym*): Prosím tě, dej pozor na schodech! Ten sejr je v prostřední přihrádce! (*Otočí se, přejde k posteli, vezme Willyho kabát a vyjde z ložnice.*)
Světlo se přeneslo na pokoj chlapců. Je slyšet, jak si WILLY, kterého není vidět, říká sám pro sebe: „Sto dvacet tisíc kilometrů!“ a jak se potichu směje. BIFF vstane z postele, přejde kousek do popředí scény a pozorně poslouchá. Je o dva roky starší než jeho bratr Happy. Je urostlý, ale teď právě vypadá unaveně a zdá se, že nemá tolik sebevědomí jako obvykle. Nepřivedl to v životě ani tak daleko jako Happy a jeho sny jsou proto intenzivnější a nereálnější. HAPPY je vysoký a mohutný. Smyslnost, kterou už rozpoznalo mnoho žen, je na něm patrná jako barva nebo jako vůně. Ani on neví kudy kam, stejně jako jeho bratr, ale v jiném smyslu. Nikdy si totiž nepřipustil, že by stál tvář v tvář porážce, a není proto tak zranitelný, ale má v sobě větší zmatek, i když je na pohled spokojenější.
 HAPPY (*vstává z postele*): Jestli to s ním bude takhle dál, tak mu ještě vemou řidičák. Začínám z toho být nervózní.
 BIFF: Přestává vidět.
 HAPPY: Ale kde, já s ním jel. Vidí dobře. Jenomže se na to nesoustředí. Minulej tejden jsem s ním jel do města. Von ti na zelenou zastaví, a když tam skočí červená, tak vyrazí. (*Směje se.*)
 BIFF: Třeba je barvoslepej.
 HAPPY: Táta? V celý branži nemá nikdo lepší voko pro barvu než von. Dyť to víš.

BIFF (*si sedá na postel*): Já už budu spát.

HAPPY: Ale už na něj nejseš namíchnutej, Biffe, nebo jo?

BIFF: Ále ani ne.

WILLY (*v obývacím pokoji pod nimi*): Ano, vážený pane, sto dvacet tisíc kilometrů! Sto třiadvacet!

BIFF: Kouříš?

HAPPY (*podává mu krabičku cigaret*): Chceš?

BIFF (*si bere cigaretu*): Jak cejtím cigaretu, tak mám po spaní.

WILLY: Ten to ale vypulíroval, hehe!

HAPPY (*s citem*): To je divný, Biffe, co? Že tady zase spolu spíme. V těch svejch starejch postelích. (*Pohládí něžně svou postel.*) Těch řečí, co ty dvě postele vyslechly! Dyť je v tom celej náš život!

BIFF: No, to bylo nákejch snů a plánů.

HAPPY (*s hlubokým, chlapským smíchem*): Nejmníh pět set ženskejch by bejvalo chtělo slyšet, co se říká v tomhle pokoji.

Oba se tomu tiše zasmějí.

BIFF: Pamatuješ se na tu tlustou Betsy – hergot, jak se jen jmenovala – no ta, co bydlela na Bushwick Avenue?

HAPPY (*se češe*): Ta s tou kolií!

BIFF: No. Ta. Tam jsem tě přived já, pamatuješ?

HAPPY: No. Byl to můj první případ, mám dojem. Lidi, to byla samice! (*Zasmějí se, skoro hrubě.*) Nezapomínej, že všechny svý znalosti vo ženskejch mám vod tebe.

BIFF: Jestlipak si ještě pamatuješ, jakejs bejval nesmělej. Zvlášť před holkama.

HAPPY: Dyť já jsem pořád, Biffe.

BIFF: Nepovídej!

HAPPY: Jenomže to na sobě nedávám znát. Ale mám dojem, že jsem teďka míň nesmělej a ty zas víc.

Co se to s tebou stalo, Biffe? Kam se poděl ten tvůj temperament, to tvoje sebevědomí? (*Položí Biffovi ruku na koleno a zatřeše jím. Biff vstane a chodí nervózně po pokoji.*) Co je to s tebou?

BIFF: Proč mě táta věčně ironizuje?

HAPPY: Von tě neironizuje, von ti –

BIFF: Ať řeknu co řeknu, pokaždý se ironicky ušklíbne. Jako by mě od sebe odstrkoval.

HAPPY: Vždyť von chce jenom tvoje dobro. Chci si s tebou vo tátovi už dlouho promluvit, Biffe. Něco se s ním – Něco se s ním děje. Představ si, že mluví sám se sebou!

BIFF: Já jsem si toho dneska ráno všim. Ale von si vždycky něco pro sebe žbrblal.

HAPPY: Jenže to nebylo tak nápadný. V poslední době už z toho začínal jít takovej strach, že jsem ho poslal na Floridu. Ale víš, co je zajímavý? Většinou mluví s tebou.

BIFF: A co vo mně říká?

HAPPY: To ti přesně nepovím.

BIFF: Co vo mně říká?

HAPPY: Podle mě jde o to, žes ještě pořád nezakotvil, že ještě pořád visíš ve vzduchu...

BIFF: Voni ho trápěj ještě taky jiný věci. To není to jediný, co mu nedá spát, Happy.

HAPPY: Co tím chceš říct?

BIFF: Ale nic. Hlavně to, prosím tě, neházej na hlavu jenom mně.

HAPPY: Jenže kdyby ses už jednou někde uchytil – totiž – kouká tam z toho pro tebe nějaká budoucnost?

BIFF: Já ti něco řeknu, Happy. Co je to budoucnost? Mně to není jasný. Mně není jasný – co bych vlastně měl chtít.

HAPPY: Jak to myslíš?

MĚSTSKÁ KNIHOVNA HODONÍN

Přír. č. _____ PRVNÍ DĚJSTVÍ [17

Sign. _____

BIFF: Hele, když jsem vyšel ze střední školy, tak jsem se šest nebo sedm let zabíjel tím, že jsem se snažil vypracovat. Dělal jsem v expedici, dělal jsem cestáka, zkoušel jsem všechny možný branže. A řeknu ti, že to je srabskej život. Lít v létě do podzemky, když je horko. Obětovat celej svůj život takovej věcem, jako je starat se vo sklady nebo vyřizovat telefony, nebo prodávat a kupovat. Přetrpět padesát tejdnu v roce kvůli dvěma tejdnu dovolený – když vlastně netoužíš po ničem jiným než bejt někde venku a chodit si do půl těla nahej. A věčně se muset cpát na místo toho chlapa, co je vejš než ty. No, a vidíš – jedinej s takovou máš náky vyhlíd-ky do budoucna.

HAPPY: A na tý farmě se ti líbí? Seš tam spokojenej?

BIFF (*čím dál vzrušenější*): Poslyš, Happy, co jsem vodošel před válkou z domova, jsem měl dvacet nebo třicet zaměstnání a vždycky to dopadlo stejně. Došlo mi to v poslední době. V Nebrasce, když jsem pás dobytek, a ve vobou Dakotách a v Arizoně a naposled v Texasu. Právě proto jsem asi teďka přijel domů. Poněvadž mi to došlo. Ta farma, co na ní dělám, víš, tam je teď jaro. A maj tam asi patnáct novejš hříbátek. Při ničem nemáš tak ohromnej pocit a nic není tak krásný, jako když se podíváš na klisnu s malým hříbátkem. A je tam teď tak čerstvo, víš? V Texasu je teď jaro, a je tam čerstvo. Ať jsem kde jsem, jak začne bejt jaro, tak najednou dostanu takovej pocit, Bože můj, vono to se mnou k ničemu nevede! Co to sakra dělám, bavím se tady s koňma za osmadvacet dolarů tejdne! Je mi čtyřatřicet, měl bych už pomejšlet na nějakou budoucnost. A to pak vždycky honem jedu domů. A teď jsem tady, a nevím, co si mám se sebou počít. (*Po pauze.*)

Vždycky jsem si umíňoval, že nepromarním svůj život, a pokaždý když se sem vrátím, tak je mi jasný, že jsem až doteďka nic jinýho nedělal.

HAPPY: Dyť ty seš básník, Biffe, věříš? Dyť ty seš – ty seš idealista!

BIFF: Ale kde, mám v sobě hroznej zmatek. Možná že bych se měl voženit. Možná že bych se měl na něco upíchnout. Možná že právě v tom je ten můj problém. Že jsem jako kluk. Nejsem ženatej, nemám žádný povolání, jsem prostě – jsem jako kluk. Ty seš spokojenej, Happy? Tys to přece někam dotáh, ne? Seš spokojenej?

HAPPY: Blázníš?

BIFF: Proč? Přece vyděláváš prachy, ne?

HAPPY (*začne rázně a energicky přecházet*): Mně už teď nezbejvá nic jinýho než čekat, až umře náš vedoucí nákupního oddělení. A dejme tomu, že to dotáhnu na vedoucího nákupního oddělení. Je to můj dobrej přítel. Zrovna si postavil na Long Islandu senzační rezidenci, ale bydlel ti tam asi dva měsíce, a už to prodal a staví si jinou. Jakmile je to hotový, už ho to nebaví. A já vím, že bych to dělal zrovna tak. Hergot, dyť já nevím, proč vlastně pracuju. Někdy tak sedím v tom bytě – docela sám – a myslím na to, jakou tam platím činži. Je to k zbláznění! Ale konec konců, dyť tohle jsem vždycky chtěl. Mít svůj bejvák, svoje fáro a spoustu ženskéjch. A přesto je mi smutno. Nejradši bych do všeho –

BIFF (*nadšeně*): Poslyš, co kdybys jel se mnou na Západ?

HAPPY: My dva spolu, hm?

BIFF: To se ví, třeba bysme si mohli koupit ranč. Pěstovat dobytek, trochu si trénovat svaly. Takoví chlapi jako my by měli pracovat na čerstvým vzduchu.

HAPPY (*dychtivě*): Bratři Lomanové, co?

BIFF (*s obrovským zalíbením*): To se ví! Znal by nás celej kraj!

HAPPY (*okouzlen*): Vo něčem takovým já sním, Biffe.

Někdy mám chuť postavit se doprostřed kšeftu, shodit ze sebe šaty a s tím zatraceným vedoucím si to rozdat. Já bych to totiž v tom podniku dokázal nandat všem, mám z nich největší sílu a běhám z nich taky nejlíp – a přitom se musím od těch průměrnejch, bezvýznamnejch smradů nechat komandovat.

BIFF: Poslyš, člověče, kdybys tam byl se mnou, tak bych tam byl šťastnej.

HAPPY (*vzrušeně*): Víš, vidím všude kolem sebe takovou faleš, že si dělám vo lidech čím dál tím menší iluze.

BIFF: Kdybysme byli spolu, tak bysme se jeden druhýho zastali, tak bysme se měli o koho opřít.

HAPPY: Kdybych byl s tebou –

BIFF: Problém je v tom, že my na to nejsme, honit se za penězma, Happy. Já to prostě neumím.

HAPPY: Já taky ne.

BIFF: Tak pojď! Jedem.

HAPPY: Tady jde jediné vo jedno – kolik to tam tak může hodit?

BIFF: Tak si uvědom toho svýho přítele! Nejdřív si postaví rezidenci a pak ho něco začne honit a nemůže v ní bydlet.

HAPPY: No jo, ale když vejde do podniku, tak se před ním udělá špalír. Poněvadž těma otáčecíma dveřma vstoupilo dvaapadesát tisíc ročně, a přitom mám já víc v malíčku než von v hlavě.

BIFF: No jo, ale zrovna jsi povídal –

HAPPY: Já musím těm několika nafoukanejm, samolibejm hlaváčům vod nás ukázat, že se Happy Loman taky dokáže vyšvihnout. Chci taky jednou vejít do

podniku jako von. A pak s tebou pojedu, Biffe. Však my dva spolu ještě něco začnem, čestný slovo. Ale cos říkal těm dvěma, co jsme s nima byli dneska večer? Že to ale byly kočky, co?

BIFF: No, něco takovýho jsem už léta neměl.

HAPPY: A můžu to mít, kdy se mi zachce, Biffe. Pokaždý, když na mě přijde blbá nálada. Jedinej problém je v tom, že to časem začne bejt, jako když hraješ kuželky nebo co. Pokládám jednu po druhý a nic mi to neříká. A co ty? Ještě pořád tak střídáš ženský?

BIFF: Ále. Rád bych si našel nějakou holku – nastálo, něco solidního.

HAPPY: Po tom já taky toužím.

BIFF: Nepovídej! Vždyť ty by ses doma ani neukázal!

HAPPY: Ukázal! Někoho, kdo má charakter, někoho, na koho je spoleh. Někoho, jako je maminka, víš? Ty mi sice řekneš, že jsem gauner, ale já ti něco prozradím. Ta holka, co jsem s ní dneska večer byl, ta Charlotta, je zasnoubená, a bude se za pět neděl vdávat. (*Zkouší si nový klobouk.*)

BIFF: Nepovídej!

HAPPY: Fakt, ten její se má u nás v podniku stát zástupcem šéfa. Já ti nevím, co to do mě vždycky vjede, snad mám prostě nějaký komplex rivality nebo co, ale já ti ji jednoduše musel přeríznout, a ke všemu se jí teďka nemůžu zbavit. A to už je třetí představenej, kterýmu jsem to proved. Nejsem já typickej hajzl? A abych to jó dodělal, tak jim jdu ještě na svatbu! (*Rozhorleně, ale se smíchem.*) To máš jako s tím, že se nemám nechat podplácet. Továrníci mi tu a tam nabídnou stovku, abych uzavřel objednávku podle jejich. Ty znáš mou poctivost, ale to máš jako s tou holkou, rozumíš. Jsem za to sám

sobě protivnej. Poněvadž já po tý holce ani netoužím, a přesto ji utrhnu – a s rozkoší!

BIFF: Pojď, budem už spát.

HAPPY: Takže jsme nevyřešili nic, co?

BIFF: Mám ještě jeden nápad, možná že ho zkusím.

HAPPY: Jakej?

BIFF: Pamatuješ se na Billa Olivera?

HAPPY: Samo, Oliver je dneska někdo. Ty bys u něj chtěl zase dělat?

BIFF: To ne, ale když jsem tenkrát odcházel, tak mi řekl jednu věc. Položil mi ruku na rameno a povídá: „Biffe, kdybys někdy něco potřeboval, tak za mnou přijď.“

HAPPY: Já se na to pamatuju. To není špatnej nápad.

BIFF: Asi za ním zajdu. Kdybych sehnal deset tisíc nebo třeba jenom sedm, osm tisíců, tak bych si mohl koupit nádhernej ranč.

HAPPY: Vemu na to jed, že tě založí. Měl vo tobě totiž náramně vysoký mínění. Ty seš ohromně oblíbenej, Biffe. Právě proto ti říkám, aby ses vrátil a že budem bydlet spolu. A věř tomu, Biffe, každou holku, kterou budeš chtít...

BIFF: Když... kdybych měl ranč, tak by ze mě moh taky někdo bejt a přitom bych dělal práci, jakou mám rád. Ale jedno by mě zajímalo. Zajímalo by mě, jestli si Oliver ještě pořád myslí, že jsem tu krabici basketbalovejch míčů ukrad já.

HAPPY: Ále, na to už nejspíš dávno zapomněl. Dyť je to skoro deset let. Ty seš moc velká citlivka. A vůbec, dyť tě vlastně nepropustil.

BIFF: Ale mám dojem, že chtěl. Proto jsem taky šel sám. Že jsem si nebyl jistej, jestli to ví nebo ne. Ale ohromný mínění vo mně měl jak hrom. Byl jsem jedinej, komu svěřil klíče vod podniku.

WILLY (*dole*): Ty budeš mejt aufák, Biffe?

HAPPY: Pst!

(Biff se podívá na Happyho, který se dívá upřeně na podlahu a poslouchá. Willy si něco bručí na chodbě.)

Slyšíš?

WILLY *se srdečně zasměje.*

BIFF (*dostává vztek*): Copak si neuvědomuje, že to slyší maminka?

WILLY: Biffe, nezamaž si svetr!

(Biffovi přelétne přes obličej výraz bolesti.)

HAPPY: Je to strašný, co? Prosím tě, už nikam nejezdí! Najdeš si tady místo. Měl bys bejt tady. Já nevím, co si s ním počít. Začíná z toho jít strach.

WILLY (*kterého nevidíme*): Ten ho ale vypulíroval!

BIFF: To přece maminka musí slyšet!

WILLY: Ne, fakt, Biffe? Ty máš rande? No, to je ohromný!

HAPPY: Běž si už lehnout. Ale prosím tě, ráno si s ním promluv, jo?

BIFF (*leze do postele, ale nechce se mu*): To se vůbec neohlíží na maminku? No nazdar!

HAPPY (*leze do postele*): Že si s ním ráno promluvíš, vid? *(Světlo na jejich pokoj pomalu zhasíná.)*

BIFF (*pro sebe v posteli*): Ten sobeckej, idiotskej...

HAPPY: Pšt!... Spi už, Biffe.

Světlo u nich zhasne. Ještě než přestanou mluvit, je dole v ztemnělé kuchyni matně vidět siluetu Willyho. Činžáky mizí a celý dům a okolí je rázem pokryto listím. Jakmile se objeví listí, začíná nepozorovaně znít hudba.

WILLY: Já jen, abys byl s těma holkama opatrněj, Biffe. Žádný sliby! Rozhodně žádný sliby! Poněvadž taková

holka, víš, věří všemu, co jí řekneš, a ty seš ještě moc mladej, než abys ved' s holkama ňáký vážný řeči. *(Světlo v kuchyni se rozsvěcuje. Willy mluví a přitom zavírá lednici. Přejde dopředu jeviště ke kuchyňskému stolu. Nalije si sklenici mléka. Slabě se usmívá, naprosto ponořen sám do sebe.)*

Moc mladej po všech stránkách, Biffe. Zatím si musíš hledět školy. Až budeš hotovej, tak budeš mít holek na vybranou – takovej kluk, jako seš ty. *(Usměje se zeširoka na kuchyňskou židli.)* Vážně? Holky za tebe platěj? *(Směje se.)* Člověče, ty musíš bejt fakt ve flóru!

(Willy se teď postupně se svou řečí obrací – fyzicky – k jednomu bodu za scénou, při čemž mluví „skrz zeď“ kuchyně a jeho hlas postupně nabývá na síle, až přejde v normální hovorový tón.)

A mně pořád vrtalo hlavou, proč ty ten vůz tak pečlivě leštíš! Ha, ha! Nezapomeňte na talíře, hoši! Vemte to kůží! Happy, vem si na ty vokna noviny, těma to jde nejlíp. Ukaž mu, jak to má dělat, Biffe! Vidíš, Happy? Zmuchlej si ten papír! Vem to zmuchlaným! To je vono, tak se to dělá! Dobře to děláš, Happy. *(Odmlčí se, chvíli kývá spokojeně hlavou, potom se podívá vzhůru.)* Až budeme mít čas, Biffe, tak ze všeho nejdřív uříznem tu velkou větev nad domem. Mám strach, že spadne, až jednou přijde velkej vítr. Víš co. Vemem lano, zachytnem ji do smyčky a pak tam vylezem každej s pilkou a schoíme ji. Jak budete hotový s tím vozem, kluci, tak za mnou přijďte. Mám pro vás překvapení.

BIFF *(za scénou)*: Cos nám přivez, tati?

WILLY: Ne, ne, nejdřív to dodělejte! Pamatujte si – nikdy nenechávejte práci rozdělanou. *(Dívá se na „velké stromy“.)* Když jsem byl nahoře v Albany, Biffe, tak

jsem tam viděl nádhernou síťovou houpačku. Asi ji příště koupím a hezky si ji zavěsíme mezi ty dva jilmy. To bude, co? Houpat se pěkně pod větvema. Lidi, to bude...

Ze strany, na kterou se WILLY se svou řečí obrací, objeví se mladý BIFF a mladý HAPPY. Happy nese hadry a kbelík s vodou. Biff má na sobě svetr s tiskacím „S“, nese ragbyový míč. Ukazuje na vůz za scénou.

BIFF: Tak co tomu říkáš, tati? Provedli jsme to odborně?

WILLY: Senzačně. Senzační práce, kluci. Dobřes to udělal, Biffe.

HAPPY: Kde je to překvapení, táto?

WILLY: Ve voze na zadním sedadle.

HAPPY *(odběhne)*: Jú!

BIFF: Co je to, tati? Cos koupil, řekni!

WILLY *(se směje, plácne ho)*: Ale nic, něco, co jsem pro vás dávno chtěl.

BIFF *(se otočí a odběhne)*: Co je to, Happy?

HAPPY *(za scénou)*: Boxovací pytel!

BIFF: Jé, táto!

WILLY: Je na něm podpis Genea Tunneyho!

HAPPY přiběhne na scénu s boxovacím pytlem.

BIFF: Páni, jaks věděl, že chcem boxovací pytel?

WILLY: To je na trénink to nejlepší.

HAPPY si lehne na záda a šlape nohama jako na kole.

HAPPY: Táto, všim sis, jak hubnu?

WILLY *(Happymu)*: Taky je dobrý švihadlo.

BIFF: Viděls mou novou merunu?

WILLY (*si prohlíží míč*): Kdes vzal novou merunu?

BIFF: Náš trenér povídal, že mám cvičit přihrávky.

WILLY: Vážně? To ti tu merunu dal?

BIFF: Totiž – já jsem si ji vypůjčil ze šatny. (*Zasměje se spiklenecky.*)

WILLY (*se směje krádeži s ním*): Musíš ji vrátit.

HAPPY: Já ti říkal, že mu to nepude pod fousy!

BIFF (*zlostně*): Dyť ji tam snad zase dám, ne?

WILLY (*chce zarazit hádku hned v zárodku, Happymu*): To je fakt, musí přece trénovat s regulérním míčem. (*Biffovi.*) Trenér tě pravděpodobně pochválí za iniciativu.

BIFF: Copak ten, ten mě v jednom kuse chválí!

WILLY: To protože tě má rád. Kdyby ten míč vzal někdo jinej, tak je z toho průšvih. Tak jaký máte pro mě novinky, kluci, jaký máte pro mě novinky?

BIFF: Kdes jezdil, tati? Jé, nám se po tobě stejaskalo!

WILLY (*má radost, obejmě každou rukou jednoho chlapce a všichni jdou dopředu k proscéníu*): Tak vám se stejaskalo?

BIFF: Pořád jsi nám všude scházel.

WILLY: Nepovídej, opravdu? Tak já vám prozradím jedno tajemství, hoši. Ale nikomu ani muk. Jednoho krásnýho dne budu mít svůj vlastní podnik a pak už nebudu muset nikdy jezdit z domova.

HAPPY: Jako má strejček Charley, vid?

WILLY: Vetší než strejček Charley! Poněvadž Charley není – není oblíbenej. Totiž je oblíbenej, jenže – jenže ne moc.

BIFF: Kdes jezdil, tati?

WILLY: Vyjel jsem z města a dal jsem se na sever do Providence. V Providenci jsem se sešel se starostou.

BIFF: Se starostou Providence!

WILLY: Seděl v hotelový hale.

BIFF: A co ti říkal?

WILLY: Povídá „Dobrýtro!“ A já na to: „To vaše město je moc pěkný, pane starosto.“ A pak jsme si vypili kafe. A já jel do Waterbury. Waterbury je pěkný město. Vyráběj tam hodiny, slavný waterburský hodiny. Udělal jsem tam pěknou objednávku. A pak přišel Boston – Boston, to je kolíbka revoluce. A pak ještě několik měst v Massachusetts, a pak dál Portland a Bangor a rovnou domů!

BIFF: Páni, někdy bych s tebou hrozně rád jel, tati!

WILLY: Jen jak bude léto.

HAPPY: Čestně?

WILLY: Ty a Happy a já. A já vám všechny ty města ukážu. V Americe je spousta krásnejch měst a spousta znamenitejch, vynikajících lidí. A ty všechny mě znaj, hoši, mě znaj lidi po celý Nový Anglii! Ty nejznamenitější lidi. A až tam přivedu vás dva, tak se před náma všechny dveře otevrou jako v tý pohádce, poněvadž abyste věděli, hoši, já mám přátele. Já si můžu v Nový Anglii zaparkovat, v který ulici chci, a policajti mi vůz hlídaj, jako by to byl jejich vlastní. Tak v létě, jo?

BIFF a HAPPY (*společně*): To je hotovka!

WILLY: Vemem si s sebou plavky!

HAPPY: A my ti budem nosit kufry, táto!

WILLY: Panečku, to bude něco! Až puđu v Bostonu do nějakýho kšeftu a vy mi ponesete kufry. To bude haló! (*Biff vyskakuje, cvičí se v přihrávkách.*)

Tak co zápas, Biffe? Máš trému?

BIFF: Když tam budeš ty, tak ji mít nebudu.

WILLY: Co vo tobě říkaj ve škole, když tě teď udělali kapitánem?

HAPPY: Vo každý přestávce se za ním táhne hejno holek.
BIFF (*bere Willyho za ruku*): V sobotu, táto, tuhle sobotu položím šestku – tobě na počest.

HAPPY: Ale vždyť ty máš přihrávat!

BIFF: Položím jednu šestku na počest tátovi. Dívej se na mě, táto, a až si sundám helmu, tak to je znamení, že vyrážím k úniku. A pak se dívej, jak prorazím obranou!

WILLY (*mu dá pusy*): No, počkej, až budu tohle vypravovat v Bostonu!

Vstoupí BERNARD v pumpkách. Je mladší než Biff, vážný, svědomitý, ustaraný chlapec.

BERNARD: Biffe, kde seš? Máš se dneska se mnou učit.

WILLY: Ale podívejme, Bernard! Co se tváříš jak svatej utřinos, Bernarde?

BERNARD: Biff se musí učit, strýčku Willy. Příští tejden dělá závěrečnou zkoušku.

HAPPY (*roztočí Bernarda, pošťuchuje ho*): Pojď si dát box, Bernarde!

BERNARD: Biffe! (*Ustupuje před Happyem.*) Hele, Biffe, pan profesor Birnbaum povídal, že jestli se do tý matiky nedáš, tak tě nechá propadnout a nepustí tě k maturitě.

WILLY: Jdi se s ním radši učit, Biffe. Běž!

BERNARD: Takhle to povídá!

BIFF: Jé, táto, tys neviděl moje kecky! (*Zvedne nohu, aby se Willy mohl podívat.*)

WILLY: No ne, to je krásně natisknutý!

BERNARD (*si čistí brýle*): Že si natisk na kecky Virginská univerzita, ještě neznamená, že ho musej pustit k maturitě, strejčku Willy!

WILLY (*zlostně*): Co to povídáš? Tři univerzity mu nabí-

zej stipendium, a voni by ho nechali propadnout?

BERNARD: Ale pan profesor Birnbaum povídal –

WILLY: Nevotravuj, Bernarde! (*Chlapcům.*) To je ale utřinos!

BERNARD: Tak já na tebe čekám u nás, Biffe. (*Bernard odejde. Všichni tři Lomanové se smějí.*)

WILLY: Bernard není moc oblíbenej, že ne?

BIFF: Ale je, ale ne nějak moc.

HAPPY: To je fakt, táto.

WILLY: To je právě to, co chci říct. Bernard může mít ve škole ty nejlepší známky, rozumíte, ale až jednou přijde do obchodního světa, rozumíte, tak vy ho pětkrát přetrumfnete. Však taky děkuju pánubohu, že máte oba postavu jak Apollo. Poněvadž člověk, kterej má zjev, člověk, kterej dovede vzbudit u lidí zájem, ten se v obchodním světě dostane dopředu. Když budete oblíbený, nikdy vám nebude nic chybět. Vemte si například mě. Já nemusím nikdy čekat, až na mě dojde řada, když jdu k zákazníkovi. Stačí říct „Je tady Willy Loman!“, a už si to šinu dovnitř.

BIFF: Jestlipak's je roznes, táto?

WILLY: V Providenci jsem je roznes na kopytech, v Bostonu jsem je rozsekal na maděru.

HAPPY (*na zádech, zase šlape jako na kole*): Všim sis, táto, že hubnu?

Vstoupí LINDA, vypadá jako za mlada, má ve vlasech stužku, nese košík s prádlem.

LINDA (*s mladistvou energií*): Nazdar, Willy!

WILLY: Linduško!

LINDA: Jak ti jela chevroletka!?

WILLY: Milá Lindo, chevrolet je nejúžasnější vůz, jakej byl kdy vyrobenej. (*Chlapcům.*) Odkdypak necháváte maminku tahat prádlo do schodů?

BIFF: Račte to popadnout, mladej!

HAPPY: Kam s tím, mami?

LINDA: Pověste to na šňůru! A ty bys, Biffe, měl jít za
svejma kamarádama. Sklep je plnej kluků. Nevěděj,
do čeho se pustit.

BIFF: Ále, když je doma táta, tak můžou čekat!

WILLY (*se směje, polichocen*): Jen jdi radši dolů, Biffe,
a řekni jim, co maj dělat.

BIFF: Řeknu jim, aby třeba zametli kotelnu.

WILLY: Výborně!

BIFF (*„projde zdí“ kuchyně k zadním dveřím a zavolá dolů*):
Pánové! Všichni zametat kotelnu! Já jsem hned dole.

HLASY: Tak jo. Dobře, Biffe.

BIFF: George, Sam a Frank dozadu na dvůr! Bude se
věšet prádlo. Happy, jdem, poklusem v klus! (*Vyná-
šejí košík.*)

LINDA: Jak ho poslouchaj!

WILLY: To víš, jsou na to zvyklí z tréninku. Věř mi to
nebo ne, ale já se prostě musel vrátit domů, ačkoliv
jsem dělal tisícový kšefty.

LINDA: Však na ten zápas přijdou všechny okolní ulice.
Prodals něco?

WILLY: V Providenci jsem udělal pět set brutto a v Bos-
tonu sedm set brutto.

LINDA: Ne! Počkej, vezmu si tužku. (*Vytáhne z kapsy u zá-
stěry tužku a papír.*) To ti dělá na provizi – dvě stě –
panebože! Dvě stě dvanáct dolarů!

WILLY: No – já jsem to ještě nepočítal, ale...

LINDA: Tak kolik jsi udělal?

WILLY: No... asi tak... dvě stě osmdesát brutto. V Pro-
videnci... totiž... ne... ne... vychází to zhruba...
na dvě stě brutto z celé cesty.

LINDA (*bez váhání*): Dvě stě brutto. To máme... (*Počítá.*)

WILLY: Smůla byla v tom, že v Bostonu měli ve třech

obchodech napůl zavříno kvůli inventuře. Jináč
bych byl zlomil rekord.

LINDA: Tak to dělá sedmdesát dolarů a náky drobný.
To je moc dobrý.

WILLY: Kolik máme k placení?

LINDA: Prvního máme tu splátku na ledničku, šestnáct
dolarů –

WILLY: Proč šestnáct?

LINDA: Víš, von se přetrh řemen u ventilátoru a ten
dělal dolar osmdesát.

WILLY: Ale vždyť je fungl nová.

LINDA: Ten člověk povídal, že se to stává. Dokud se
nezaběhne, víš?

WILLY a LINDA *„projdou zdí“ do kuchyně.*

WILLY: Doufám, že jsme se s tou ledničkou nedali napálit.

LINDA: Maj největší inzeráty ze všech firem.

WILLY: Já vím, je to prima značka. Co dál?

LINDA: Pak je tady těch devět šedesát za pračku. A za
vysavač tři a půl, ty jsou splatný patnáctýho. Potom
ta střecha, zbejvá tam doplatit jednadvacet dolarů.

WILLY: Ale už nezatejká?

LINDA: Ne, spravili to báječně. Potom seš dlužnej Fran-
kovi za ten karburátor.

WILLY: Ten chlap vode mě neuvidí ani cent! Zatracenej
chevrolet, ty vozy by měli zakázat vyrábět!

LINDA: Tak tomu seš dlužnej tři a půl a pak nějaký
drobnosti a vyjde to zhruba na sto dvacet dolarů
k patnáctýmu.

WILLY: Sto dvacet dolarů! Bože můj, jestli se kšefty ne-
rozhejbou, tak nevím, co si počnu.

LINDA: Příští tejden ti to pude líp.

WILLY: Příští tejden je roznesu. Pojedu do Hartfordu.

V Hartfordu jsem ohromně oblíbenej. Víš, Lindo, u mě je problém v tom, že nejsem lidem sympatickej.

Přejdou na předscénu.

LINDA: Nebud' blázínek.

WILLY: Poznám to hned, jak vejdu. Jako by se mi vysmívali.

LINDA: Proč? Proč by se ti měli vysmívat? Takhle nemluv, Willy.

WILLY přejde na kraj jeviště. LINDA jde do kuchyně a začne spravovat punčochy.

WILLY: Já nevím proč, ale prostě mě ignorují. Jednoduše mě přehlídou.

LINDA: Ale vždyť ti to jde báječně, miláčku. Vyděláváš sedmdesát až sto dolarů tejdně.

WILLY: Ale musím dělat deset až dvanáct hodin denně. Já nevím, ale ty ostatní – těm to jde lehčejc. Nevím, čím to je, ale asi moc mluvím – a ne a ne přestat. Člověk by měl vejít a říct jen pár slov. To je jedna z věcí, který umí Charley. Charley toho moc nena-mluví a lidi si ho vážej.

LINDA: Ty ne že bys moc mluvil, jenom máš prostě živou náтуру.

WILLY (*se usmívá*): Víš, když já si říkám, život je krátkej, co nabrečíme, tak ať je aspoň náká legrace. (*Pro sebe.*) Ale asi tu legraci přeháním. (*Úsměv mizí.*)

LINDA: Jak to? Vždyť ty seš –

WILLY: A jsem tlustej. Je na mě – hrozně komickej pohled, Lindo. Já ti to ani neřek, ale když jsem se o vánocích zastavil u firmy F. H. Stewarts, tak jsem

zaslechl jednoho cestáka, kterýho znám, zrovna když jsem vcházel dovnitř, jak říká něco vo – vo mrožovi. A já – já ti mu rovnou jednu vrazil. Nedám si to líbit. Něco takovýho si prostě nedám líbit! Ale fakt je, že se mi lidi smějou. Já to vím.

LINDA: Miláčku...

WILLY: Musím to přemoct. Já vím, že to musím přemoct.

Třeba nechodím správně oblečeněj.

LINDA: Seš ten nejhezčí mužskej na světě, miláčku.

WILLY: Kdepak, Lindo.

LINDA: Pro mě seš. (*Malá pauza.*) Ten nejhezčí.

(Ze tmy je slyšet ženský smích. Willy se za ním neotočí, ale smích pokračuje i během Lindiny řeči.)

A co naši kluci, Willy! Je málo lidí, který by jejich děti tak zbožňovaly jako kluci tebe.

Zleva je slyšet hudbu, jakoby tlumenou nějakým závěsem, je vidět nezřetelně postavu ŽENY, která se obléká.

WILLY (*procítěně*): Ty seš ta nejlepší ze všech na světě, Lindo, ty seš takovej můj kamarád, víš? Když jsem na cestách, tak mám kolikrát chuť tě popadnout a líbat, až bych tě udusil.

(Žena se teď směje hlasitě a Willy přejde nalevo do prostoru, který se rozsvěcuje. Do tohoto prostoru vejde zároveň Žena, která byla za záclonou, a teď stojí, nasazuje si klobouk, dívá se do „zrcadla“ a směje se.)

Poněvadž si najednou začnu připadat takovej vo-puštěnej – zvlášť když jdou kšefty špatně a nemám s kým promluvit. Dostanu pocit, že už nikdy nic neprodám, že pro vás nevydělám na živobytí, že nevydělám dost pro kluky, aby mohli jednou něco začít. (*Pod jeho větami doznívá smích Ženy, která si načesává vlasy před „zrcadlem“.*) Jsem ti toho tolik dlužnej –

ŽENA: Mně? Prosím tě! Vždyť já jsem tě chtěla! Vždyť jsem si tě vyhlídla.

WILLY (*potěšen*): Tak ty sis mě vyhlídla?

ŽENA: No. Sedím za tím stolkem dennodenně a prohlídnu si každého cestáka, co kolem mě projde. Ale ty máš ohromnej smysl pro humor a bavíme se spolu přece dobře, ne?

WILLY: To víš, že jo. (*Obejme ji.*) Proč už musíš jít?

ŽENA: Jsou dvě hodiny...

WILLY: Ne, pojď ještě! (*Táhne ji.*)

ŽENA: ...Moje sestry budou celý pryč. Kdy zas přijedeš?

WILLY: Asi za čtrnáct dní. Přijdeš zase nahoru?

ŽENA: Určitě. Vždycky se tak nasměju. Dělá mi to moc dobře. (*Stiskne mu ruku nad loktem a políbí ho.*) Ty seš vůbec báječnej mužskej.

WILLY: Tak ty sis mě vyhlídla?

ŽENA: To se ví. Poněvadž seš hrozně milej. A protože je s tebou taková legrace.

WILLY: Tak na shledanou příště, až přijedu do Bostonu.

ŽENA: A já ti zařídím, abys přišel v nákupu hned na řadu.

WILLY (*ji plácne po zadečku*): Tak fajn. A kde je vyšpulíno, tam je dovolíno.

ŽENA (*ho lehce pleskne a zasměje se*): Z tebe by člověk umřel, Willy. (*Willy ji najednou popadne a začne ji divoce líbat.*) Umřel! A děkuju za punčochy. Punčochy, to je moje! Tak dobrou noc.

WILLY: Dobrou noc. A dejchej, aby ses nezadusila!

ŽENA: Willy!

ŽENA propukne v smích a do jejího smíchu se prolne smích Lindy. Žena zmizí ve tmě. Rozsvítí se prostor u kuchyňského stolu. LINDA sedí ještě pořád u kuchyňského stolu, jenže teď spravuje své hedvábné punčochy.

LINDA: Seš, Willy. Ten nejhezčí. Nemáš proč mít nějakej pocit...

WILLY (*vychází z prostoru, kde byl se Ženou a kde teď pomalu světlo zhasíná. Přejde k Lindě*): Já ti to všechno vynahradím, Lindo, já ti –

LINDA: Co bys mi vynahrazoval, Willy. Jde ti to ohromně, líp než –

WILLY (*si všimne, že Linda něco spravuje*): Co to máš?

LINDA: Ale spravuju si punčochy. Jsou strašně drahý –

WILLY (*jí bere punčochy, zlostně*): V tomhle domě se žádný punčochy spravovat nebudou! To nedovolím! Hned je vyhodíš!

LINDA strčí punčochy do kapsy.

BERNARD (*vběhne*): Kde je? Jestli se nebude učit!

WILLY (*přechází na předscénu, velmi popuzeně*): Musíš mu napovídat!

BERNARD: Já mu napovídám! Ale při závěrečný zkoušce to nejde. To je státní zkouška. To by mě mohli zavřít!

WILLY: Kde je? Já ho spráskám! Já ho spráskám!

LINDA: A tu merunu by měl vrátit, Willy. To se nedělá!

WILLY: Biffe! Kde je ten kluk? Proč pořád něco bere?

LINDA: A je moc „hrr“ na děvčata, Willy. Všechny maminky z něj maj strach.

WILLY: Já ho spráskám!

BERNARD: A jezdí vozem bez řidičáku.

(Je slyšet smích.)

WILLY: Drž hubu!

LINDA: Všechny maminky –

WILLY (*reaguje na smích Ženy*): Nech toho!

BERNARD (*vychází tiše pozpátku ven*): Pan profesor Birnbaum povídal, že je moc namyšlenej!

WILLY: Vypadni!

BERNARD: Jestli se do tý matiky neobuje, tak rupne!
(*Odejde.*)

LINDA: Bernard má pravdu, Willy, musíš –

WILLY (*na ni vyjede*): Co na něm pořád máš? Chceš snad, aby byl taková padavka jako Bernard? Biff, ten má takovýho ducha, takový kouzlo osobnosti – (*Linda, která div nepláče, vyjde během jeho řeči do obývacího pokoje. Willy zůstane v kuchyni sám a kouká zemdleně do prázdna. Listí zmizelo. Je zase noc a odzadu shlížíjí dolů činžáky.*)

...že by ho moh rozdávat! Rozdávat! Kdypak co ukrad? Dyť to snad pokaždý vrátí, ne? Proč vlastně krade? Vode mě to nemá! Vode mě v životě neslyšel nic špatnýho!

HAPPY *sejde v pyžamu po schodech. WILLY si najednou uvědomí jeho přítomnost.*

HAPPY: Tak pojď! No tak!

WILLY (*si sedá ke kuchyňskému stolu*): Chm! To musela ty podlahy leštit sama? Jako by nevěděla, že je z toho pokaždý nahromadě.

HAPPY: Šš! Šš! Tak se nerozčiluj! Jak to, že ses vrátil?

WILLY: Zažil jsem strašný leknutí. Málem jsem v Yonkersu zajel dítě. Ach bože! Že já tenkrát nejel s bratrem Benem na Aljašku! Jo, Ben! To byl génius. Ten člověk, to byl vtělenej úspěch! To byla tenkrát vode mě velká chyba! A přitom mě přímo prosil, abych jel!

HAPPY: Hele, jakej má smysl –

WILLY: Co vy víte, kluci! Představ si člověka, kterej začne s tím, co má na sobě, a skončí jako majitel diamantovejch dolů!

HAPPY: Lidi, jednou bych se rád dověděl, jak to dokázal.

WILLY: Jakápak je v tom záhada? Ten člověk věděl, co

chce, a vydal se do světa a dosáh toho. Vejde do džungle a v jedenadvaceti z ní vyleze jako boháč! Svět je jako ústřice, jenomže válením v posteli ji nevotevřeš!

HAPPY: Táto, já jsem řek, že se o tebe budu do konce tvýho života starat.

WILLY: Máš mizernejch sedmdesát dolarů tejdne a budeš se vo mě do konce mýho života starat? Von se o mě bude do konce mýho života starat! A co tvoje ženský? A vůz? A tvůj byt? Jéžíšikriste, já se dneska ne a ne dostat dál než do Yonkersu! Kluci! Kde jste kdo? Kluci! Hoří mi střecha nad hlavou! Já už nedokážu řídit vůz!

Na prahu se objeví CHARLEY. Je velký, nepohyblivý, mluví pomalu a lakonicky. Ve všem, co řekne, ať je to cokoliv, je soucit, a teď dokonce strach. Přes pyžamo má župan, na nohou trepky. Vejde do kuchyně.

CHARLEY: Něco se tady stalo?

HAPPY: Ne, co by se stalo Charley.

WILLY: O co jde?

CHARLEY: Slyšel jsem nějakej kravál. Myslel jsem, že se něco stalo. Nemohli bysme něco provést s tou zdí? Vy kejchnete, a u nás padaj talíře.

HAPPY: Pojď, jdeme spát, tati.

CHARLEY dává znamení Happymu, aby odešel.

WILLY: Jdi napřed, já ještě nejsem unavenej.

HAPPY (*Willymu*): Ale už se nerozčiluj. (*Odejde.*)

WILLY: Co děláš, že nespíš?

CHARLEY (*si sedá ke kuchyňskému stolu naproti Willymu*):

Nějak jsem nemoh usnout. Pálila mě žáha.

WILLY: Když ty taky nevíš, jak jíst.
 CHARLEY: Snad hubou, ne?
 WILLY: Ale kde, nejseš dost vzdělanej. Měl bys vědět něco vo vitamínech a tak.
 CHARLEY: Pojď, hodíme si. Vono tě to trochu utahá.
 WILLY (*váhá*): Tak jo. Máš karty?
 CHARLEY (*vytahuje balíček karet z kapsy*): Mám. Kampak jsem je... Jak je to s těma vitamínama?
 WILLY (*rozdává*): Vitamíny jdou na kosti. To je chemické proces!
 CHARLEY: No jo, ale kosti snad nemaj s pálením záhy nic společnýho.
 WILLY: Co to povídáš! Dyť vo tom nemáš ani páru!
 CHARLEY: Snad se nemusíš hned urážet!
 WILLY: Tak nemluv vo věcech, kterejm nerozumíš!
 (*Hrají, pauza.*)
 CHARLEY: Jak to, že seš doma?
 WILLY: Mám něco s vozem. Ale nic vážnýho.
 CHARLEY: Aha. (*Pauza.*) Já mám chuť vyjet si do Kalifornie.
 WILLY: Neříkej.
 CHARLEY: Nemáš zájem vo místo?
 WILLY: Já místo mám. Už jsem ti to řek jednou. (*Po malé pauze.*) Hergot, co mi pořád nabízíš místo?
 CHARLEY: Snad se nemusíš hned urážet.
 WILLY: Tak mě neurážej!
 CHARLEY: Jakej to má, prosím tebe, smysl. Copak to máš zapotřebí, abys to táh takhle dál?
 WILLY: Já mám dobrý místo. (*Malá pauza.*) Proč sem v jednom kuse lezeš?
 CHARLEY: Mám snad jít pryč?
 WILLY (*po pauze, sklesle*): Já to nechápu. Von se chce zas vrátit do Texasu. Co to má, proboha, znamenat?
 CHARLEY: Tak ať si jede.

WILLY: Já mu nemůžu nic dát, Charley. Já nemám ani vindru. Ani vindru!
 CHARLEY: Však hlady neumře! Žádněj z nich hlady neumře. Nemysli na něj!
 WILLY: A na koho už mám teda myslet?
 CHARLEY: Ty si to moc bereš. Vykašli se na to. Když se flaška rozbije, tak ti zálohu taky nevrátěj.
 WILLY: Tobě se to moc lehko říká.
 CHARLEY: Ale neříká se mi to lehko.
 WILLY: Viděls, jak jsem nahodil v obýváku strop?
 CHARLEY: No, tomu říkám práce. Nahodit strop, to je u mě kumšt. Jak to děláš?
 WILLY: Proč to chceš vědět?
 CHARLEY: Tak mi vo tom něco řekni.
 WILLY: Ty budeš nahazovat strop?
 CHARLEY: Jak bych moh já nahazovat strop?
 WILLY: Tak hergotsakra, proč mě s tím otravuješ?
 CHARLEY: Už seš zase uraženej.
 WILLY: Chlap, kterej neumí vzít náradí do ruky, není u mě chlap, ty ňoumo!
 CHARLEY: Heleď se, toho ňoumu si nech!

Okolo pravého rohu domu přijde na předscénu strýc BEN. V ruce má kufřík a deštník. Je těžkopádný, je mu asi šedesát pět let, má knírek a vypadá autoritativně. Ví naprosto přesně, čeho chce v životě dosáhnout, a dýchá z něho vůně dalekých krajů. Vejde přesně v tom okamžiku, kdy WILLY promluví.

WILLY: Já začínám bejt strašně unaveněj, Bene. (*Je slyšet Benův motiv. Ben se rozhlíží.*)
 CHARLEY: To je dobře, jen hraj dál. Bude se ti líp spát. Žes mi teďka řek „Bene“?
 BEN se podívá na hodinky.

WILLY: To je zvláštní. Na okamžik jsi mi připomněl
mého bratra Bena.

BEN: Mám jenom pár minut času. (*Obchází kolem, prohlíží si dům. Willy s Charleym pokračují ve hře.*)

CHARLEY: Von už se vod tý doby nikdy neozval?

WILLY: Copak ti to Linda neřekla? Před několika nedě-
lema přišel dopis vod jeho ženy z Afriky. Umřel.

CHARLEY: Aha.

BEN (*se zachechtá*): Tak tohle je Brooklyn?

CHARLEY: Třeba ti odkázal nějaký peníze.

WILLY: Ale kde, měl sedm synů. Jo, byly doby, kdy ten
člověk pro mě něco měl, to byla tenkrát jedinečná
příležitost...

BEN: Já musím stihnout vlak, Williame. Mám na Aljašce
vyhlídnutý nějaký pozemky.

WILLY: Tak, tak! Kdybych s ním byl tenkrát jel na Aljaš-
ku, tak mohlo bejt všechno jiný.

CHARLEY: Ale jdi, dyť bys tam zmrz na rampouch.

WILLY: Co to povídáš?

BEN: Na Aljašce jsou nesmírný možnosti, Williame. Pře-
kvapuje mě, že tam ještě nejseš.

WILLY: Nesmírný, to se ví.

CHARLEY: Jak?

WILLY: Za celej svůj život jsem potkal jenom jedinýho
člověka, kterej věděl, v čem to je.

CHARLEY: A kdo to byl?

BEN: Jak se vede?

WILLY (*shrábne výhru, usmívá se*): Je to dobrý, dobrý je to.

CHARLEY: Ty to dneska bereš nějak hopem.

BEN: Maminka bydlí s váma?

WILLY: Ne, ta už dávno umřela.

CHARLEY: Kdo?

BEN: To je škoda. Maminka, to byl vzácněj exemplář
dámy.

WILLY (*Charleymu*): Cože?

BEN: Doufal jsem, že ji ještě uvidím. Stařenku.

CHARLEY: Kdože umřel?

BEN: A tatínek se neozval?

WILLY (*malátně*): Co tím myslíš, tím „kdo umřel“?

CHARLEY (*shrábne výhru*): O čem to mluvíš?

BEN (*se podívá na hodinky*): Williame, je půl devátý!

WILLY (*jako by chtěl zahnat rozpaky, zlostně zadrží Charley-
mu ruku*): To je můj štych!

CHARLEY: Dyť já dal eso –

WILLY: Nebudu ti cpát do chřtánu peníze, hraješ to jak
ponocnej!

CHARLEY (*vstává*): Pro boha živýho, dyť to bylo moje eso!

WILLY: To je konec! Konec!

BEN: Kdy umřela maminka?

WILLY: Už dávno. Tys jaktěživ neuměl hrát karty.

CHARLEY (*sbírá karty a jde ke dveřím*): Prosím! Příště teda
přinesu hru s pěti esama.

WILLY: Tohle u mě není žádná hra!

CHARLEY (*se k němu otočí*): Že se nestydíš!

WILLY: Proč?

CHARLEY: Proto. (*Odejde.*)

WILLY (*zabouchne za ním dveře*): Nevzdělanče!

BEN (*Willymu, který k němu „projde zdí“ kuchyně*): Tak ty
seš William!

WILLY (*podává Benovi ruku*): Bene! Já na tebe už tak dlou-
ho čekám! V čem je to tajemství? Jaks to dokázal?

BEN: Jo, to by byla dlouhá historie.

*Na předscénu vejde LINDA, vypadá jako zamlada; nese
košík s prádlem.*

LINDA: To je Ben?

BEN (*dvorně*): Dobrý den, Lindo.

LINDA: Kde jste celý ty léta byl? Willymu pořád vrtalo hlavou, proč –

WILLY (*odtáhne netrpělivě Bena od Lindy*): Kde je tatínek? Tys nešel za ním? Jak jsi začal?

BEN: Já nevím, co si ještě pamatuješ a co ne.

WILLY: To víš, byl jsem ještě dítě, byly mi teprve tři nebo čtyry roky –

BEN: Tři roky a jedenáct měsíců.

WILLY: Ty máš ale paměť, Bene!

BEN: Já jsem si nikdy neved knihy, Williame, přestože mi řada podniků říká „pane“.

WILLY: Pamatuju se, jak jsem seděl pod vozem někde – bylo to v Nebrasce?

BEN: V Jižní Dakotě – a já jsem ti dal kytku polních květin.

WILLY: Mám tě v paměti, jak odcházíš po nějaký silnici do dále.

BEN (*se směje*): Šel jsem na Aljašku, hledat otce.

WILLY: A kde je?

BEN: Milej Williame, já měl v těch letech náramně chabý ponětí vo zeměpise. Za několik dní jsem zjistil, že mířím přímo na jih, a tak jsem se místo na Aljašce octnul v Africe.

LINDA: V Africe!

WILLY: Zlatý pobřeží!

BEN: Především diamantový pole!

LINDA: Diamantový pole!

BEN: Ano, moje milá. Ale já mám jenom pár minut času –

WILLY: Ne! Ne! Hoši!

(*Objeví se mladý Biff a mladý Happy.*)

Pojďte si něco poslechnout! Tohle je váš slavný strejček Ben! Vypravuj to našim klukům, Bene!

BEN: Zkrátka, hoši, když mi bylo sedmnáct, tak jsem vešel do džungle, a když mi bylo jednadvacet, tak

jsem z ní vyšel. (*Směje se.*) A byl jsem boháč, na mou duši!

WILLY (*chlapcům*): Vidíte, co vám pořád říkám? Na světě není nic nemožného!

BEN (*se podívá letmo na hodinky*): Od úterka za tejdén mám schůzku v Ketchikanu.

WILLY: Ne, Bene! Prosím tě, povídej o tatínkovi. Chci, aby to kluci slyšeli. Chci, aby věděli, z jakýho rodu pocházej. Já si pamatuju jen to, že měl dlouhý fousy. A jak jsme seděli kolem ohně, já mamince na klíně. A na nějaký pískání.

BEN: To byla jeho flétna. Hrál na flétnu.

WILLY: No jo, flétna, máš pravdu.

Je slyšet nový motiv; jasnou, rozmarnou melodii.

BEN: Otec, to byl znamenitý člověk. Člověk nezkrotnýho ducha. Třeba jak jsme vyjeli z Bostonu a jak nacpal celou rodinu do vozu a potom ved spřežení přes celou zem. Přes Ohio a přes Indianu, přes Michigan, Illinois a přes všechny ty státy na Západě. A jak jsme vždycky v nějakým městě zastavili a prodávali flétny, co po cestě vyráběl. Otec, ten měl panečku nápady! Ten dokázal na jednom fóru vydělat za tejdén víc než člověk jako ty vydělá za celej život!

WILLY: Však právě k tomuhle se je snažím vychovávat, Bene – aby nebyli padavky, aby byli oblíbený, aby byli všestranný.

BEN: Jo? (*Biffovi.*) Zkus mi dát ránu, chlapče, a ze vsí síly. (*Plácne si na břicho.*)

BIFF: To snad ne!

BEN (*zaujme boxerský postoj*): No tak, zkus se mi dostat na tělo! (*Směje se.*)

WILLY: Do toho, Biffe! Pusť se do něj! Ukaž mu to!

BIFF: Tak dobrá. *(Zatne pěsti a vyrazí.)*

LINDA *(Willymu)*: Pročpak se má prát, Willy?

BEN *(boxuje s Biffem)*: Kabrňák! Kabrňák!

WILLY: Co tomu říkáš, Bene, hm?

HAPPY: Biffe, levačkou!

LINDA: Pročpak se perete?

BEN: Kabrňák! *(Najednou převezmé iniciativu, podtrhne Biffovi nohu, postaví se nad něj a špičkou deštníku mu míří do očí.)*

LINDA: Pozor, Biffe!

BIFF: Páni!

BEN *(poplácá Biffa po koleně)*: S člověkem kterýho neznáš, nebojuj nikdy podle pravidel, chlapče. To by ses nikdy z džungle nedostal. *(Podá Lindě ruku a ukloní se.)* Velice mě těšilo, že jsem se s váma seznámil, Lindo.

LINDA *(odtáhne chladně ruku, poděšena)*: Přeju vám – příjemnou cestu.

BEN *(Willymu)*: Mnoho štěstí v tom tvém – co to vlastně děláš?

WILLY: Prodávám.

BEN: Aha. Tak teda... *(Zvedne ruku na rozloučenou.)*

WILLY: Ne, Bene, já nechci, aby sis myslel... *(Vezme Bena za ruku a ukazuje.)* Tohle je jen Brooklyn, já vím, ale i tady se dá chodit na lov.

BEN: To snad ne.

WILLY: To se ví, že jo. Jsou tady hadi a králíci – dyť jsem se sem kvůli tomu přestěhoval. A představ si, člověče, že Biff dokáže porazit kterejkoliv z těchhle stromů, než se stačíš votočit. Kluci! Doběhněte honem tam, co stavěj ty činžáky a přineste trochu písku. Pustíme se do toho a přestavíme celou přední verandu! Teď něco uvidíš, Bene!

BIFF: Rozkaz, kapitáne! Happy! Poklusem v klus!

HAPPY *(odbíhá s Biffem)*: Táto, všim sis, jak jsem zhubnul!

Ještě dřív, než hoši odběhnou, vstoupí CHARLEY v pumpkách.

CHARLEY: Ty, poslyš, jestli ty kluci budou z té stavby pořád krást, tak na ně ten hlídač zavolá policajta!

LINDA *(Willymu)*: Měl bys Biffovi zakázat...

BEN se s chutí zachechtá.

WILLY: Měls vidět toho dřeva, co přinesli minulej týden domů! Nejmně deset trámů patnáct na pětadvacet, který by normálně stály majlant.

CHARLEY: Poslyš, jestli je ten hlídač –

WILLY: Já jim zved mandle, to se rozumí. Ale když ty naši kluci maj pro strach uděláno.

CHARLEY: Takovejch, co maj pro strach uděláno, jsou plný kriminály, Willy.

BEN *(poplácá Willyho po zádech, zasměje se na Charleyho)*: A co jich je na burze, příteli!

WILLY *(se připojí k Benově smíchu)*: Kdo ti ustříh nohavice?

CHARLEY: To mi koupila žena.

WILLY: Teď už ti chybí jen golfová hůl a můžeš si vlízt do postele. *(Benovi.)* Copak Charley, to je borec! Von a jeho syn Bernard nedokážou zatlouct hřebík, ani když na to jdou dva.

BERNARD *(vběhne)*: Hlídač honí Biffa!

WILLY *(zlostně)*: Nežvaň! Copak něco krade?

LINDA *(poplašená, spěchá doleva)*: Kde je? Biffe! Biffe! *(Odejde.)*

WILLY *(jde od Bena, přejde nalevo)*: Dyť se nic neděje. Co pořád máš?

BEN: Ten chlapec si troufá! Podívejme se na něj!

WILLY (*směje se*): Á, copak Biff, ten má nervy jak špagáty.

CHARLEY: Nevím, čím to, ale můj zástupce pro Novou Anglii se vrátil s dlouhým nosem. Byl to úplnej debakl.

WILLY: To všechno dělaj konexe, Charley, já mám důležitý konexe!

CHARLEY (*sarkasticky*): To rád slyším, Willy. Tak pak přijď, hodíme si chvilku kasino. Abych ti trošku pomoh vod těch peněz, cos vydělal v Portlandu. (*Zasměje se na Willyho a odejde.*)

WILLY (*se otočí k Benovi*): Kšefty jsou špatný, kšefty jsou na voběšení. Ale pro mě ne, samozřejmě.

BEN: Až pojedu zpátky do Afriky, tak se tady zastavím.

WILLY (*toužebně*): Nemůžeš se pár dní zdržet? Schází mi tady někdo, jako seš ty, Bene, poněvadž já – já tady mám báječný postavení, ale – to víš, tatínek odjel, když jsem byl ještě moc malej, a nikdy jsem neměl možnost si s ním popovídat, a tak mám v sobě ještě pořád takovej pocit – takovej pocit provizoria.

BEN: Přijdu pozdě na vlak.

Každý stojí na jednom konci jeviště.

WILLY: Víš, Bene, ty naši kluci – nemohli bysme si popovídat? Skočili by pro mě do vohně, víš, ale já –

BEN: Dyť ty svoje kluky vedeš prvotřídně, Williame. Jsou to znamenitý, nebojácný chlapíci!

WILLY (*se chytá jeho slov*): Ach, Bene, to tak rád slyším! Poněvadž – někdy mám strach – že je nevedu tím správným – Bene, k čemu je mám víst?

BEN (*klade velký důraz na každé slovo, s poněkud zlomyslnou přímostí*): Williame, když jsem vešel do džungle, tak mi bylo sedmnáct, a když jsem z ní vyšel, bylo

mi jedenadvacet. A byl jsem boháč, na mou duši! (*Ztratí se kolem pravého rohu domu ve tmě.*)

WILLY: – boháč! Právě tohle chci dokázat! Aby v sobě měli takovouhle odvahu! Vejít do džungle! Měl jsem pravdu! Měl jsem pravdu! Měl jsem pravdu!

BEN už odešel, ale WILLY k němu mluví ještě v tom okamžiku, kdy do kuchyně vejde v noční košili a v županu LINDA. Rozhlíží se, kde je Willy, potom jde k domovním dveřím, podívá se ven a spatří ho. Přijde k němu zleva. Willy se na ni podívá.

LINDA: Willy, prosím tě! Willy!

WILLY: Měl jsem pravdu!

LINDA: Vzal sis kousek toho sejra? (*Willy nemůže odpovědět.*) Už je hrozně pozdě, miláčku. Pojď si lehnout, ano?

WILLY (*se dívá nahoru na oblohu*): Člověk aby si vykroutil krk, když chce z týhle zahrady uvidět hvězdy.

LINDA: Jdeš už dovnitř?

WILLY: Co se vlastně stalo s tím diamantovým přívěskem k hodinkám? Pamatuješ? Jak tenkrát Ben přijel z Afriky? Že mi dal diamantovej přívěsek k hodinkám?

LINDA: Ten jsi dal do zastavárny, Willy. To už je dvanáct nebo třináct let. Abys měl na dálkové kurs radio-mechaniky pro Biffa.

WILLY: Lidi, to byla krásná věcička. Jdu se projít.

LINDA: Ale vždyť máš trepky.

WILLY (*chce odejít doleva kolem domu*): Měl jsem pravdu! Měl! (*Napůl k Lindě, vrtí hlavou, v chůzi.*) To byl přece člověk! S tím člověkem stálo za to si popovídat. Měl jsem pravdu!

LINDA (*volá za ním*): Willy! Seš v trepkách!

WILLY už je skoro pryč, když sejde dolů BIFF v pyžamu a vstoupí do kuchyně.

BIFF: Co to tam venku dělá?

LINDA: Pšt!

BIFF: Pane na nebi, mami, jak dlouho už tohle provádí?

LINDA: Buď zticha, uslyší tě!

BIFF: Sakra, co to s ním je?

LINDA: To do rána přejde.

BIFF: Neměli bysme něco dělat?

LINDA: Milej zlatej, mělo by se dělat moc věcí, ale nedá se dělat nic, tak jdi radši spát.

Po schodišti sejde HAPPY a sedne si na schody.

HAPPY: Takhle vykřikovat jsem ho ještě neslyšel, mami.

LINDA: Tak sem chod' častěj a uslyšíš ho. *(Posadí se ke stolu a opravuje podšívku na Willyho kabátě.)*

BIFF: Proč jsi mi to nenapsala, mami?

LINDA: Jak jsem ti měla psát? Přes tři měsíce jsi byl bez adresy.

BIFF: Byl jsem každou chvíli jinde. Ale myslel jsem na tebe pořád, to přece víš! To přece víš, ne, ty můj malej kamaráde?

LINDA: Já vím, můj milej, já vím. Ale tatínek má rád, když napíšeš. Jen tak, aby věděl, že je tady ještě nějaká naděje na lepší.

BIFF: Ale pořád takovej není?

LINDA: Nejhorší to je, když přijedeš domů.

BIFF: Když přijedu domů?

LINDA: Jak napíšeš, že přijedeš, tak je samej úsměv a mluví o budoucnosti a – je prostě báječněj. Ale pak – čím dřív už máš přijet, tím je neklidnější, a jakmile seš tady, tak se začne hádat a člověk má

dojem, že na tebe má vztek. Já bych řekla, že je to tím, že nedokáže – že se před tebou nedokáže otevřít. Proč jste jeden na druhýho jako pes? Proč?

BIFF *(vyhýbavě)*: Dyť já na něho nejsem jako pes, mami.

LINDA: Ale jak vejdeš do dveří, už ste v sobě!

BIFF: Já nevím proč. Já bych chtěl bejt jinej. Dyť já se snažím, mami, chápej!

LINDA: Přijels domů natrvalo?

BIFF: Nevím. Chci se trochu povohlídnout, porozhlídnout se, co a jak.

LINDA: Copak se můžeš celej život porozhlížet, Biffe?

BIFF: Když já nějak ne a ne zakotvit, mami. Já ne a ne někde zakotvit.

LINDA: Člověk není pták, Biffe, aby s jarem přiletěl a pak zase odletěl.

BIFF: Tobě zešedivěly... *(Pohladí jí vlasy.)* Tobě tak zešedivěly vlasy.

LINDA: Ty jsem měla šedivý, už když's byl na střední škole. Jenom jsem si je přestala barvit.

BIFF: Tak si je zas začni barvit, jo? Já nechci, aby můj malej kamarád vypadal staře. *(Usměje se.)*

LINDA: Ty seš takový dítě! Ty si myslíš, že si můžeš na rok odjet a... Pomalu si už musíš začít uvědomovat, že jednoho krásnýho dne tady zaklepáš a přijdou ti otevřít cizí lidi –

BIFF: Prosím tě, co to říkáš, mami? Dyť ti není ani šedesát!

LINDA: A co tatínek? Na toho nemyslíš?

BIFF *(nepřesvědčivě)*: Ale jo – taky.

HAPPY: Biff tátu obdivuje.

LINDA: Můj zlatej Biffe, když nemáš kouska citu pro něj, tak ho nemůžeš mít ani pro mě.

BIFF: Jak to že ne?

LINDA: Ne. To nejde, abys jezdil jenom za mnou, protože já ho mám ráda. *(Na pokraji, ale jenom na pokraji slz.)*

Pro mě je tatínek ten nejdražší člověk na světě a nedovolím, aby si před někým musel připadat nepotřebnej, marnej a ubohej. A tak se, milej zlatej, musíš rozhodnout – nic jinýho ti nezbejvá. Buď je to jednou tvůj otec a budeš se k němu podle toho chovat, nebo sem nebudeš jezdit. Já vím, že není lehký s ním vyjít – to neví nikdo líp než já – ale...

WILLY (*volá zleva, se smíchem*): Ty, Biffe, poslyš!

BIFF (*chce jít za ním*): Sakra, co to pořád má?

HAPPY *ho zarazí.*

LINDA: Ne, nechod k němu!

BIFF: Přestaň ho pořád omlouvat! Vodjakživa s tebou zacházel jak s onucí! Vodjakživa! Nikdy k tobě neměl ani špetku úcty.

HAPPY: Náhodou měl k mamince vždycky –

BIFF: Co ty vo tom víš? Sakra.

HAPPY: Tak o něm neříkej, že je blázen!

BIFF: Je bezcharakterní – tohle by Charley nikdy neudělal. Aspoň ne ve svém vlastním domě – aby tady vyzvracel všechen ten sajrajt, co v sobě nosí!

HAPPY: Charley se nikdy nemusel se životem tak rvát jak von.

BIFF: Znáám lidi, který na tom jsou hůř než Willy Loman, to mi věř!

LINDA: Tak si vem za tátu Charleyho! Jenomže to nejde, Biffe, to nejde. Já neříkám, že Willy Loman je nějak vynikající člověk. Nikdy nevydělával moc peněz, nikdy vo něm nepsali v novinách, není to zrovna ten nejlepší charakter pod sluncem. Ale je to člověk! – a dějou se v něm strašný věci. A proto je nutný bejt k němu ohleduplněj. Nesmíme dopustit, aby umřel, jako když zdechne starej pes.

K takovému člověku je nutný bejt ohleduplněj. Ohleduplněj. Tys o něm řek, že je blázen –

BIFF: Já tím nemyslel –

LINDA: Ba ne, spousta lidí si myslí, že je trochu – vyšínutej. Ale na to nemusí bejt nijak zvlášť chytřej, aby poznal, co mu chybí. Je prostě vyčerpanej.

HAPPY: To se ví!

LINDA: Malej člověk může bejt zrovna tak vyčerpanej jako velkej. V březnu to bude šestatřicet let, co je u firmy, našel pro jejich značku odbytiště, o kterejch se jim ani nezdálo, a voni mu teď na starý kolena vemou fixní plat.

HAPPY (*dotčeně*): Tos mi neřekla, mami!

LINDA: Ty ses mě neptal, můj milej! Teď, když už máš peníze na útratu odjinud, tak už si s ním hlavu nelámeš.

HAPPY: Ale dyť já ti dal peníze –

LINDA: Na minulý vánoce, padesát dolarů. A dát do pořádku horkou vodu stálo devadesát sedm a půl dolaru! Už pět neděl je jenom na provizích, jako nějakěj začátečník, kterýho nikdo nezná!

BIFF: Ty parchanti nevděčný!

LINDA: A jeho synové jsou snad lepší? Dokud jim nosil kšefty, dokud byl mladej, tak ho rádi viděli. Ale všichni jeho starý přátelé, jeho starý odběratelé, který ho měli tak rádi a vždycky našli nějakou objednávku, když mu teklo do bot – ty už jsou teď všichni mrtvý nebo na penzi. V takovým Bostonu dokázal obyčejně udělat šest až sedm návštěv za den. Teď vyndá z vozu kufry, dá je zpátky, pak je vyndá podruhé, a už je vyčerpanej. Místo chození teď mluví. Ujede s vozem jedenáct set kilometrů, a když dojede na místo, tak už ho tam nikdo nezná, nikdo ho nevíta. A co se asi děje v duši člověka,

kteřej se vrací jedenáct set kilometrů zpátky domů, a přitom nevydělal ani cent? Bodejť by nemluvil sám se sebou! Bodejť by ne! Když si musí jít k Charleymu vypučit padesát dolarů na tejden a přede mnou dělat, že ty peníze vydělal? Jakkpak dlouho to může jít takhle dál? Jak dlouho? Teď už víte, proč tady sedím a čekám? A vy mi budete povídat, že je bezcharakterní? Člověk, kterež každy den, celej svůj život pracoval jen pro vaše dobro? Kdypak za to dostane metál? Tohle má bejt jeho odměna – že se ve třiašedesáti letech podívá na svý syny, který miloval víc než svůj život a zjistí, že jeden je holkař –

HAPPY: Mami!

LINDA: Dyť nic jinýho nejseš, chlapečku! (*Biffovi.*) A ty! Kam se poděla ta tvoje láska k němu? Takoví kamarádi jste byli! Cos mu toho vždycky každy večer po telefonu napovídal! A von – jak se mu stejskalo, než se moh k tobě vrátit!

BIFF: Dobře, mami. Tak já tady zůstanu. Budu bydlet ve svém pokoji a najdu si místo. Jemu se budu vyhejbat, a bude to!

LINDA: Ne, Biffe. Nemůžeš tady bydlet a bejt s ním věčně na kordy.

BIFF: Nezapomínej, že mě odsud vyhodil.

LINDA: A proč to udělal? Nikdy jsem se nedověděla, proč to udělal.

BIFF: Poněvadž vím, že je pokrytec, a poněvadž von nesnáší lidi, co to o něm věděj.

LINDA: Proč je pokrytec? V jakým smyslu? Co tím chceš říct?

BIFF: Já jen, abys to neházela na hlavu jenom mně. To je záležitost nás dvou – víc o tom neřeknu. Od teďka budu připlácet na domácnost. Když mu dám polo-

vičku platu, tak mu to snad bude stačit. Však vono to s ním bude zas dobrý. Já jdu spát. (*Jde ke schodům.*)

LINDA: Nebude to s ním dobrý.

BIFF (*se otočí na schodech, zuřivě*): Nenávidím New York, a přesto tady zůstanu. Tak co chceš víc?

LINDA: Von umírá, Biffe.

HAPPY *se k ní rychle obrátí, zděšeně.*

BIFF (*po pauze*): Jak to, že umírá?

LINDA: Už několikrát si chtěl vzít život.

BIFF (*s hrůzou*): Jak?

LINDA: Já žiju ze dne na den.

BIFF: Co to povídáš?

LINDA: Vzpomínáš si, jak jsem ti psala, že se zase namboural? Tenkrát v únoru?

BIFF: No a?

LINDA: Byl tady úředník z pojišťovny, že prej na to maj svědky – že všechny ty nehody za poslední rok – nebyly – nebyly – nehody.

HAPPY: Jak můžou něco takovýho říct? To je lež!

LINDA: Prej je tady nějaká ženská... (*Nadechne si, když...*)

BIFF (*ostře, ale snaží se ovládnout*): Jaká ženská?

LINDA (*zároveň*): ... která... Cože?

BIFF: Nic, pokračuj.

LINDA: Cos to povídal?

BIFF: Nic. Jenom jsem se zeptal, jaká ženská?

HAPPY: A co s ní má bejt?

LINDA: No, prej šla po silnici a viděla jeho vůz. Že prej nejel vůbec rychle, že žádnéj smyk nedostal. Že prej přijel k tomu můstku a pak schválně najel do zábradlí. Zachránilo ho jenom to, že je tam mělko.

BIFF: Ale kde, to nejspíš zase usnul.

LINDA: Já bych neřekla, že usnul.

BIFF: Proč?

LINDA: Minulej měsíc... *(Těžce.)* Bože, hoši, tyhle věci se tak špatně říkaj! Pro vás je to jenom takovej hloupej starej chlap, ale věřte mi, že je v něm víc dobrýho než v mnohejch jinejch lidech. *(Potlačuje vzlykot, utírá si oči.)* Hledala jsem pojistku. Zhaslo mi světlo, a tak jsem šla do sklepa. A za tou skříňkou s pojistkama – vypadlo to náhodou – byl kousek hadičky – jen takovej malej.

HAPPY: Bez legrace?

LINDA: Na konci je taková malá přípojka. Hned jsem věděla, na čem jsem. A taky že jo, dole na bojleru je u plynovýho přívodu takovej malej nástaveček, kterej tam dřív nebyl.

HAPPY *(hněvivě)*: To je ale – hlupák!

BIFF: Sundalas to z toho?

LINDA: Když já... já se stydím. Co bych mu řekla? Každý den jdu dolů a tu gumovou hadičku dám pryč. Ale když přijede domů, tak ji dám zase tam, kde byla. Přece ho nemůžu takhle urazit? Já nevím co dělat. Žiju ze dne na den, hoši. Věřte mi, že znám každou jeho myšlenku. Vono to zní tak staromódně a hloupě, ale věřte mi, že žil celej život jen pro vás a vy jste se k němu obrátili zády. *(Sedí na židli, celá shrbená, obličej v dlaních, pláče.)* Biffe, já tě zapřísahám, Biffe, jeho život je ve tvejch rukách!

HAPPY *(Biffovi)*: Tak co říkáš tomu bláznů bláznivýmu!

BIFF *(líbá Lindu)*: Tak dobře, kamaráde můj malej. Ujednáno. Zanedbával jsem vás. Já vím, mami. Ale teďka tady zůstanu a přísahám ti, že se přizpůsobím. *(Klečí před ní, v návalu výčitek svědomí.)* Já jenom, že – víš, mami, já se pro obchod nehodím. Ne, že bych se o to nechtěl pokusit. Pokusím, a dokážu to.

HAPPY: To víš, že dokážeš. Tobě při kšeftu vadilo to, že ses nesnažil lidem zalíbit.

BIFF: Já vím, já –

HAPPY: Jako když jsi dělal u Harrisona. Bob Harrison říkal, že seš machr, a ty si pak jdeš a vyvedeš nějakou volovinu. Například si začneš ve vejťahu na celý kolo pískat, na celý kolo jak nákej opereták.

BIFF *(vyjede)*: A co má bejt? Já si někdy rád pískám.

HAPPY: Chlapovi, kterej si píská ve vejťahu, se nikdy žádný zodpovědný místo nesvěří.

LINDA: Tak o tom teďka nedebatujte.

HAPPY: Nebo si v pravý poledne zdrhneš a jdeš si zaplavat, místo abys expedoval zboží.

BIFF *(jeho rozmrzelost vzrůstá)*: A ty se nikdy nezdejchneš? Někdy se přece taky uleješ, ne? V létě, když je krásně?

HAPPY: To jo, ale pojistím se.

LINDA: Hoši!

HAPPY: Když se chci vypařit, tak si může šéf zavolat na kterýkoliv číslo, na kterým mám jako bejt, a voni mu vodpřísáhnou, že jsem zrovna odešel. A musím ti prozradit, Biffe, i když ti to říkám hrozně nerad, že některý lidi z obchodního světa si myslej, že máš vo kolečko víc.

BIFF *(vztekle)*: Já na lidi z obchodního světa seru!

HAPPY: Srát na ně můžeš! Klidně! Ale musíš se pojistit.

LINDA: Happy, Happy!

BIFF: Mně je úplně jedno, co si myslej. Tatínkovi se smějou už léta, a víš proč? Poněvadž my do takovýho bláznice jako je New York, nepatříme! My bysme měli někde venku míchat cement nebo dělat tesařinu. Tesař, ten si pískat smí!

Domovním vchodem nalevo vejde WILLY.

WILLY: To už tvůj dědeček to dotáh dál než na tesaře.

(*Pauza. Ostatní se na něj dívají.*) Ty seš pořád jak malej

kluk. Bernard si ve vejťahu nepíská, to tě ujišťuju.

BIFF (*to chce obrátit v žert*): To ne, ale zato ty, táto.

WILLY: V životě jsem nepískal ve vejťahu! A nikdo z obchodního světa si o mně nemyslí, že mám o kolečko víc!

BIFF: Já to tak nemyslel, táto! Tak z toho, prosím tě, nedělej aféru!

WILLY: Jen si jeď zpátky na Západ! Dělej tesařinu, dělej kovboje, jen se bav dál!

LINDA: Willy, Biff právě říkal –

WILLY: Já jsem slyšel, co říkal!

HAPPY (*se snaží Willyho uklidnit*): Táto, poslyš, no tak...

WILLY (*pokračuje přes Happyho repliku*): Tak voni se mi smějou, co? Zajed' si k firmě Filene, zajed' si do obchodní čtvrti v Bostonu, zajed' si k firmě Slattery! Vyslov jméno Willy Loman a dávej pozor, co se bude dít! Budeš mrkat!

BIFF: Dyť já vím, táto.

WILLY: Mrkat!

BIFF: Dyť jo!

WILLY: Proč mě pořád urážíš?

BIFF: Já neřek ani slovo. (*Lindě.*) Copak jsem slovo řek?

LINDA: Von nic neřek, Willy.

WILLY (*jde ke vchodu obývacího pokoje*): Já vím, dobrou noc, dobrou noc.

LINDA: Viličku, Biff se právě rozhod...

WILLY (*Biffovi*): Kdyby tě zejtra to flákání vomrzelo, tak natři ten strop, co jsem v obýváku nahodil.

BIFF: Já jdu zejtra hned ráno z domu.

HAPPY: Chce jít za Billem Oliverem, táto.

WILLY (*se zájmem*): Za Oliverem? Kvůli čemu?

BIFF (*rezervovaně, ale snaží se, snaží se*): Oliver vždycky

říkal, že by mi pučil do začátku. Já bych rád něco začal, tak si říkám, že bych ho moh vzít za slovo.

LINDA: Že je to báječný?

WILLY: Neskákej mu do řeči. Co je na tom báječného?

V New Yorku by se našlo padesát lidí, který mu pučej do začátku. (*Biffovi.*) Sportovní potřeby?

BIFF: Nejspíš. Trochu tomu rozumím a –

WILLY: Von tomu trochu rozumí! Ty rozumíš sportovním potřebám víc než celá firma Spalding, člověče! Kolik ti nabízí?

BIFF: Já nevím, ještě jsem u něj ani nebyl, ale –

WILLY: Tak o čem to mluvíš?

BIFF (*dostává vztek*): Dyť já jenom řek, že za ním zajdu, nic víc!

WILLY (*se od něj odvrací*): Á, už zase prodáváš kůži, a zajíc ještě běhá po lese.

BIFF (*jde nalevo ke schodům*): Jéžíšikriste, já jdu radši spát!

WILLY (*volá za ním*): Nekrej mi tady!

BIFF (*se otočí*): Odkdypak seš takovej puritán?

HAPPY (*se pokouší je zarazit*): Počkejte chvíl...

WILLY: Tímhle tónem se mnou mluvit nebudeš! To nedovolím!

HAPPY (*chytí Biffa, zařve*): Počkejte chvílku! Já mám nápad! Já mám jeden konkrétní nápad! Poslyš, Biffe, pojďme si teďka promluvit, pojďme si už jednou rozumně promluvit. Když jsem byl naposled na Floridě, tak jsem dostal jeden ohromnej nápad, jak by se daly prodávat sportovní potřeby. A teď se mi to znova vybavilo. Biffe, my si spolu otevřem odbornej závod. Odbornej závod bratří Lomanů. Budeme pár neděl trénovat a pak uspořádáme několik veřejnejch zápasů, rozumíš.

WILLY: To je nápad!

HAPPY: Počkej! Sestavíme dvě basketbalový mužstva,

rozumíš. A dvě mužstva vodního póla. Budeme hrát proti sobě. To bude reklama za všechny prachy. Dva bratři, rozumíš. Bratři Lomanové! Poutače v hotelu Royal Palm – ve všech hotelích. A nad ringem a nad basketbalovým hřištěm transparenty „Bratři Lomanové“ – sportovní potřeby. Človíčku, utrhal by nám ruce!

WILLY: To je nápad za všechny prachy!

LINDA: Báječněj!

BIFF: Pokud jde o mě, jsem v ohromný formě.

HAPPY: A největší krása na tom je, člověče, že by nám ani nepřišlo, že děláme do kšeftu. Byli bysme zase venku a honili merunu –

BIFF (*nadšeně*): No, to by bylo...

WILLY: Za všechny prachy.

HAPPY: A tohle by tě nevotrávilo, Biffe. Byla by to zase ta naše stará rodina. Zase by tady byla naše bejvalá sláva a kamarádství, a kdybys dostal chuť jít si zaplavat nebo něco – tak bys jednoduše šel! A žádněj nedonošenej vykuk by se nemoh cpát na tvoje místo!

WILLY: Natřete to světu! Když se vy dva dáte dohromady, tak to natřete celému civilizovanému světu!

BIFF: Zejtra zajdu k Oliverovi. Kdyby se to povedlo, Happy!

LINDA: Snad se všechno začíná obracet –

WILLY (*s divokým nadšením, Lindě*): Přestaň mi skákat do řeči! (*Biffovi*.) Ale až pudeš za Oliverem, tak ne abys tam šel v tvídovém saku a v kalhotách.

BIFF: Ne, vemu si –

WILLY: Slušnej oblek a co nejmiň mluvit a nevykládat žádný vtipy.

BIFF: Vždyť Oliver mě měl rád. Vždycky mě měl rád.

LINDA: Měl tě dokonce moc rád!

WILLY: Přestaň pořád! (*Biffovi*.) A tvař se seriózně, až pudeš dovnitř. Nejseš kluk, nejdeš se ucházet vo místo. Tady jde vo finanční transakci. Chovej se klidně, jemně a seriózně. Vtipálka má sice každej rád, ale peníze mu nikdo nepůjčí.

HAPPY: Já se taky pokusím schrstit nějaký peníze, Biffe. Určitě něco schrstim.

WILLY: Já vám prorokuju velkou budoucnost, děti, podle mě máte po starosti. Ale pamatujte si: Chtějte hodně, a hodně dosáhnete! Vo kolik mu chceš říct?

BIFF: Páni, dyť já ještě ani nevím –

WILLY: A neříkej „páni“. „Páni“ říkaj malí kluci. Člověk, kterej si jde pro patnáct tisíc dolarů, neříká „páni“.

BIFF: Já mám dojem, že deset je maximum.

WILLY: Nebuď tak skromnej. Tys vždycky začínal moc při zemi. A až k němu vejdeš, tak se usmívej na celý kolo. Ať nevypadáš ustaraně. Nejdřív mu vypravuj nějakou tu pěknou historku z tvýho repertoáru, aby to bylo takový nenucený. Nezáleží na tom, co řekneš, ale jak to řekneš, protože dneska vyhrává ten, kdo má kouzlo osobnosti.

LINDA: Oliver měl vo něm vždycky ohromný mínění.

WILLY: Nech mě laskavě domluvit!

BIFF: Nekřič na ni, táto, jo?

WILLY (*vztekle*): Já jsem snad ještě nedomluvil, ne?

BIFF: Já ti jenom povídám, že nesnáším, jak na ni v jednom kuse křičíš!

WILLY: Seš snad v tomhle domě pánem ty?

LINDA: Willy –

WILLY (*se k ní otočí*): Krucifix, abys ty nebyla pokaždý při něm!

BIFF (*zuřivě*): Nekřič na ni!

WILLY (*si mne bradu, sklesle, s pocitem viny*): Pozdravuj Billa Olivera – snad se na mě ještě pamatuje. (*Vyjde do obývacího pokoje.*)

LINDA (*ztlumeným hlasem*): Taky jsi nemusel zase začínat! (*Biff se odvrátí.*) Vždyť byl hnedka milej, jak jsi začal mluvit optimisticky. (*Přejde k Biffovi.*) Pojď mu dát dobrou noc. Nenech ho jít takhle spát.

HAPPY: Pojď, Biffe. Nalejem do něj trochu naděje.

LINDA: Prosím tě, Biffe. Nemusíš říct nic než dobrou noc. Jemu stačí tak málo, aby byl šťastnej. Pojď. (*Projde vchodem do obývacího pokoje, volá nahoru.*) Willy, pyžamo ti visí v koupelně!

HAPPY (*se dívá za Lindou*): Takový ženy jako maminka se už neroděj, Biffe. Když ji pámbu stvořil, tak rozbil formu. Je ti to jasný?

BIFF: Tak voni mu vzali fixní plat. Panebože, von jezdí jenom na provizi!

HAPPY: Hele, když se na to kouknem, jak to je, tak si musíme přiznat, že ve svý branži není nic extrovního, i když musíš uznat, že dovede bejt osobně docela milej.

BIFF (*se rozhodne*): Pučil bys mi pětku? Chci si koupit pár novejšch kravat.

HAPPY: Já vím o jednom kšeftě, zavedu tě tam. Maj tam nádherný věci. Vem si zejtra jednu tu mou proužkovou košili.

BIFF: Maminka je úplně šedivá. Strašně zestárla. Člověče, já za tím Oliverem zítra jdu a vyrazím z něj –

HAPPY: Tak pojď nahoru a řekni to tatínkovi. Ať se trochu rozparádí! Pojď!

BIFF (*rozpálen*): Lidi, mít deset tisíc dolarů, kamaráde!

HAPPY (*po cestě do obývacího pokoje*): To je přece řeč, Biffe, to je prvně, co se z tebe ozývá to tvoje bejvalý svědomí! (*Z obývacího pokoje doznívá.*)

Človíčku, my budem bydlet spolu a stačí říct slovo, a já ti přivedu každou holku, kterou –
(*Poslední věty už skoro neslyšíme. Hoši vystupují po schodech do ložnice rodičů.*)

LINDA (*vchází do ložnice a mluví s Willym, který je v koupelně. Urovnává mu postel*): Nemoh bys něco udělat s tou sprchou? Pořád kape.

WILLY (*z koupelny*): Z ničeho nic se tady všechno rozpadává. Ztracený kohoutky! Ty lidi by se měli žalovat! Sotva jsem to přidělal, a už je to... (*Vrčí nerosrozumitelně dál.*)

LINDA: Mě by jen zajímalo, jestli si na něj Oliver bude ještě pamatovat. Myslíš, že jo?

WILLY (*vychází z koupelny v pyžamu*): Jestli si na něj bude pamatovat? Prosím tě, zbláznila ses? Kdyby byl bejval u Olivera zůstal, tak byl dneska bůhvíkde! Jen počkej, až ho Oliver uvidí! Ty neznáš ten dnešní průměrnej formát. Průměrnej formát dnešních mladejch lidí – (*leze do postele*) – se rovná nule. To bylo to nejlepší, co moh udělat – že se trochu toulal světem.

(*Biff a Happy vejdou do ložnice. Malá pauza. Willy zmlkne, podívá se na Biffa.*)

Mám velkou radost, Biffe.

HAPPY: Přišel ti dát dobrou noc, parde.

WILLY (*Biffovi*): A roznes ho na kopytech, Biffe. Cos mi to přišel říct?

BIFF: Já jen, aby ses uklidnil, táto. Dobrou noc.
(*Otočí se a chce jít.*)

WILLY (*nemůže odolát*): A když něco spadne ze stolu, až s ním budeš mluvit – třeba nějaký balíček nebo něco – tak ne abys to zvedal. Vod toho tam maj posluhy –

LINDA: Já udělám důkladnou snídani –

WILLY: Necháš mě to laskavě doříct? (*Biffovi.*) Řekni, žeš na Západě dělal do kšeftu. Ne žeš byl na farmě.

BIFF: Dobře, tati.

LINDA: Já myslím, že všechno –

WILLY (*pokračuje přes její slova*): A neprodávej se pod cenou! Pod patnáct tisíc dolarů nechod!

BIFF (*to už nemůže vydržet*): Dobře, dobře. Dobrou noc, mami. (*Vykročí.*)

WILLY: Poněvadž ty máš v sobě něco velkého, Biffe, nato nezapomínej. Ty máš v sobě všechny předpoklady... (*Lehne si na záda, vyčerpán, Biff odejde.*)

LINDA (*volá za Biffem*): Hezky se vyspi, hošíčku!

HAPPY: Já jsem ti chtěl něco říct, mami. Já se vožením.

LINDA: Běž spát, miláčku.

HAPPY: Já jenom, abys to věděla.

WILLY: Jen tak dál, hoši.

(*Happy odejde.*)

Bože, pamatuješ na ten zápas na stadiónu Ebbets Field? Na to mistrovství New Yorku?

LINDA: Jen lež. Mám ti zazpívat?

WILLY: No. Zazpívej.

(*Linda brouká tichou ukolébavku.*)

Když tenkrát to jeho mužstvo nastoupilo, Biff z nich byl největší, pamatuješ?

LINDA: Pamatuju... měl zlatou přílbu.

Do ztemnělé kuchyně vejde BIFF, vezme si cigaretu a vyjde z domu. Přejde dopředu jeviště do zlatého kuzele reflektoru. Kouří, dívá se do noci.

WILLY: Jako mladej bůh. Jako Herkules – nebo někdo takovej. A toho slunce, všude kolem něj tolik slunce! Pamatuješ, jak na mě zamával? Z prostředka hřiště, před všema těma potentátama ze tří univer-

zit, co stáli kolem. A těch známějch odběratelů, který jsem tam přived, a ten jásoť, když nastoupil – Loman, Loman, Loman! Pane bože na nebesích, uvidíš, že z něj ještě něco velkého bude. Taková hvězda, taková zářivá hvězda nemůže přece nikdy zapadnout !

Světlo na Willyho zhasíná. Vedle schodiště, za kuchyňskou „zdi“ se začíná objevovat modrý plamínek pod červenou spirálou topení.

LINDA (*nesměle*): Viličku, co to proti tobě má?

WILLY: Jsem strašně unavenej. Už toho mluvení nech.

BIFF se pomalu vrátí do kuchyně. Zastaví se, zadívá se na hořák bojleru.

LINDA: Řekneš Howardovi, aby tě nechal pracovat v New Yorku?

WILLY: Hned ráno. Všechno bude zas dobrý.

BIFF sáhne za topení a vytáhne kousek gumové hadičky. Dívá se zděšeně, otočí hlavu k Willyho pokoji, který je dosud matně osvětlen a z něhož se ozývá Lindino zoufalé, monotónní broukání.

WILLY (*se zadívá oknem do měsíčního svitu*): Páni! Podívej se na ten měsíc! Jak pluje mezi těma domama!

BIFF si otočí hadičku kolem ruky a vyjde rychle po schodech nahoru.

Opona

DRUHÉ DĚJSTVÍ

Je slyšet hudbu; radostnou a veselou. Jakmile hudba dozní, opona se zvedne. WILLY sedí u kuchyňského stolu, jen v košili, srká kávu, klobouk na klíně. LINDA mu pokaždé dolije šálek.

WILLY: Báječný kafe. Takovým kafem se člověk zrovna nají.

LINDA: Já ti udělám vajíčka, chceš?

WILLY: Ne, jen si trochu vydychni.

LINDA: Ty vypadáš tak odpočatej, miláčku.

WILLY: Spal jsem jak zabítej. Prvně za kolik měsíců.

Představ si – úterý, a já si spím až do deseti. Kluci vodešli hned po ránu, co?

LINDA: V osm už byli pryč.

WILLY: To je správný!

LINDA: To ti byl tak radostnej pohled, jak odcházeli.

Ještě mám pořád v nose tu kolínskou, jak se holili.

WILLY (*se usmívá*): Mm –

LINDA: Biff byl ráno jak vyměněnej. Z každýho jeho pohybu dejchala naděje. Už se nemoh dočkat, až bude ve městě u Olivera.

WILLY: Začíná se obracet k lepšímu. Někteřejm lidem zkrátka chvíli trvá, než se – usaděj, to je bez debaty. Co si vzal na sebe?

LINDA: Ten modrej oblek. Ohromně mu sluší. Člověk by řek, že to je já nevím kdo, když má na sobě ten oblek.

WILLY *vstane od stolu*. LINDA *mu drží kabát*.

WILLY: To je bez debaty, to je naprosto bez debaty. Safra, až pojedu večer domů, tak bych si chtěl koupit nějaký semena.

LINDA (*se směje*): To by bylo báječný. Jenomže teď už slunce dozadu moc nepříjde. Už tam nechce nic růst.

WILLY: Jen počkej, holčičko, však my si ještě koupíme něco malýho někde venku a já budu pěstovat zeleninu a budu si držet pár slepiček...

LINDA: Ty toho ještě dokážeš, miláčku.

WILLY *jí vyklouzne z kabátu* a LINDA *jde za ním*.

WILLY: A kluci se voženěj a budou k nám na neděli jezdit. Postavím malej domek pro hosty. Dyť mám takovýho krásnýho náradí, že nebudu potřebovat nic než nějaký to dříví a trochu toho klidu.

LINDA (*radostně*): Přišla jsem ti podšívku.

WILLY: A moh bych postavit ty domky dva, aby mohli jezdit oba. Rozhod se, vo kolik Oliverovi řekne?

LINDA (*ho obléká do kabátu*): Nezmiňoval se o tom, ale mám dojem, že o takovejch deset patnáct tisíc. Promluvíš dneska s Howardem?

WILLY: No. Vyložím mu to na rovinu. Bude mě muset toho věčnýho ježdění zbavit.

LINDA: Willy, a nezapomeň mu říct o malinkou zálohu, poněvadž je splatná ta pojistka. Už nám poslali upomínku.

WILLY: To dělá sto...?

LINDA: Sto osm dolarů, šedesát osm centů. A jsme na tom už zase trochu špatně s penězma.

WILLY: Jak to, že jsme na tom špatně?

LINDA: No, mělš na voze to s tím motorem...

WILLY: Zatracenej studebaker!

LINDA: A pak jsme měli tu poslední splátku na ledničku...

WILLY: Ale vždyť už je zase rozbitá!

LINDA: To víš, milej zlatej, je už stará.

WILLY: Já jsem říkal, že jsme měli koupit nějakou známou značku. Charley si koupil General Electric, je stará dvacet let a je pořád dobrá, mizera jeden!

LINDA: Ale Willy –

WILLY: Kdo kdy slyšel vo ledničkách značky Hastings? Aspoň jednou v životě bych chtěl mít něco, co by bylo moje hned, a ne teprv až je to rozbitý! Abych se věčně předbíhal se sběrnou vodpadků. Jen skončím se splátkama na vůz, už mele z posledního. Lednička požírá řemeny jak šílená. Voni maj všechny ty věci jak načasovaný. Aby byly opotřebovány přesně v tom momentě, kdy člověk konečně zaplatí poslední splátku.

LINDA (*mu zapíná kabát a Willy ho zase rozepíná*): Všeho všudy takovejch dvěstě dolarů, miláčku, to by nás vytrhlo z nejhoršího. Ale v tom je už i ta poslední splátka na hypotéku. Až ji zaplatíme, Willy, tak je dům náš.

WILLY: Dyť už je to pětadvacet let!

LINDA: Biffovi bylo devět, když jsme ho koupili.

WILLY: To je slávy! Umořit za pětadvacet let hypotéku, to –

LINDA: To už něco znamená.

WILLY: A toho cementu, toho dříví, těch oprav, co jsem do toho baráku vrazil. Nenajdeš v něm ani skulinku!

LINDA: Ale svému účelu posloužil.

WILLY: Jakýmu účelu? Přijde nějaký cizí člověk, nastěhuje se sem, a bude to. Kdyby si ho aspoň chtěl vzít Biff a založit tady rodinu... (*Chystá se odejít.*) Sbohem, já už musím jít.

LINDA (*si najednou vzpomene*): Jé, já zapomněla. Máš se s nima sejít na večeři.

WILLY: Já?

LINDA: Ve 48. ulici, tam u 6. avenue, v grillu U Franka.

WILLY: No ne! A co ty?

LINDA: Ne, jenom vy tři. Chtěj tě vyvíst na nóbl večeři.

WILLY: Neříkej! Čí to byl nápad?

LINDA: Biff ti ke mně ráno přijde a povídá: „Řekni tatínkovi, že bysme ho rádi vyvedli na nóbl večeři“. Máš tam bejt v šest hodin. Tvoji dva synové tě zvou na večeři.

WILLY: Páni! To jsou mi věci! Holka, já s tím Howardem zatočím, že vyvalí oči. Vyrázím z něj zálohu a přijedu domů s místem v New Yorku. To by v tom byl čert, abych to nedokázal!

LINDA: Tak se mi líbíš, Willy!

WILLY: Do smrti už mě nikdo nedostane za volant!

LINDA: Obrací se to k lepšímu, Willy, já úplně cejtím, jak se to všechno obrací k lepšímu!

WILLY: To je bez debaty. Sbohem, já už musím jít. (*Zase se chystá jít.*)

LINDA (*běží ke kuchyňskému stolu pro kapesník a volá za ním*): Máš brejle?

WILLY (*sáhne na kapsu, potom se vrátí dovnitř*): Jo, brejle mám.

LINDA (*mu dává kapesník*): A kapesník.

WILLY: Aha, kapesník.

LINDA: A cukrín?

WILLY: Aha, cukrín.

LINDA: Buď opatrněj na schodech v podzemce.

Políbí ho a přitom je vidět, že v ruce drží hedvábnou punčochu. WILLY si toho všimne.

WILLY: Přestaneš už jednou s tím spravováním punčoch! Aspoň když jsem doma. Ty nevíš, jak mi to jde na nervy. Buď tak hodná.

LINDA *jde za Willym po předscéně před domem a schová punčochu v ruce.*

LINDA: Nezapomeň! V grillu U Franka.

WILLY (*přejde proscénium*): Třeba by tady rostla červená řepa.

LINDA (*se směje*): Ale vždyť jsi to už tolikrát zkoušel.

WILLY: Hm. Nijak se dneska nedří. (*Zmizí za levým rohem.*)

LINDA: Buď opatrněj!

(*Když Willy zmizí, Linda za ním ještě mává. Najednou zazvoní telefon. Linda utíká přes jeviště do kuchyně a zvedne ho.*)

Haló! Jé, Biffe! Já jsem tak ráda, žeš zavola, zrovna jsem... to víš, že jo, právě teď jsem mu to řekla. Ne, nezapomněla jsem, přijde tam na večeri, v šest hodin. Poslyš, já už jsem se nemohla dočkat, až ti budu moct něco říct. Víš, ta gumová hadička, jak jsem ti o ní povídala, že si ji přidělal k plynovému bojleru? Já jsem se ti konečně dneska ráno rozhodla, že pudu dolů do sklepa a že ji vezmu a zničím. Ale vona už je pryč! Představ si! Von už ji dal pryč sám, už tam není! (*Poslouchá.*) Kdy? Ach tak, tos byl ty. Ale – nic, to jen, že já jsem doufala, že ji dal pryč sám. Ne, nedělám si starosti miláčku, poněvadž ráno odcházel v tak báječný náladě. Bylo to jak za starejch časů! Už nemám vůbec strach. Přijal tě pan Oliver? ... Tak tam tedy počkej. A udělej na něj dobrej dojem, miláčku. Ať se ti moc neklepou kolena, až k němu pudeš. A hezky se s tatínkem pobavte. Možná, že pro vás bude mít taky velkou novinu! ... Ano, správně, místo v New Yorku. A buď na něj večer milej, hošíčku. Ukaž mu, že ho máš rád. Víš, tatínek je teď jako taková malá lodička, která hledá přístav. (*Je rozechvělá lítostí i radostí.*) To je bá-

ječný, Biffe, to mu zachrání život. Děkuju ti, miláčku. Až do té restaurace přijdeš, tak mu dej hezky ruku kolem krku a usměj se na něj. Buď hodnej malej... Sbohem, můj zlatej... Máš hřeben? ... Tak je to výborný. Sbohem, Biffe, sbohem, můj milej.

Během Lindina rozhovoru přiveze HOWARD WAGNER, kterému je asi třicet šest let, malý stolek na kolečkách. Je to stolek pod psací stroj, na kterém je magnetofon. Howard ho jde zapnout do zásuvky. Tato scéna se odehrává na levé straně předscény. Světlo na Lindu pomalu zhasíná a zároveň začíná osvětlovat Howarda. Howard je zabrán do zapojování přístroje, takže když se objeví WILLY, ohlédne se jenom přes rameno. Willy s hlavou ve dveřích se svým nejbezstarostnějším výrazem.

WILLY: Ks! Ks!

HOWARD: Nazdar, Willy, pojď dál.

WILLY: Já bych ti chtěl říct pár slov, Howarde.

HOWARD: Promiň, že jsem tě nechal čekat. V minutě jsem u tebe.

WILLY: Co to máš, Howarde?

HOWARD: Ty to ještě neznáš? Magnetofon.

WILLY: Aha. Máš minutku čas?

HOWARD: Na nahrávání. Včera mi to dodali. Jsem do toho úplně vedle, v životě jsem neviděl senzačnější mašinku. Hrál jsem si s tím celou noc.

WILLY: A co se s tím dělá?

HOWARD: Já jsem to koupil na diktování, ale dá se s tím dělat všechno možný. Pojď si něco poslechnout. Já to měl včera večer doma. Poslechni si, co jsem natočil. To první je moje dcera. Dávej pozor! (*Zmáčkne knoflík a je slyšet, jak někdo píská „Škoda lásky“.*) Jen si poslechni, jak ta žába umí pískat.

WILLY: To je úplně, jako kdyby stála před náma.
HOWARD: Sedmiletý dítě! To je tón, co?
WILLY: Cc, cc. Já bych tě chtěl poprosit o jednu laskavost, jestli máš...

Pískání přestane a je slyšet hlas Howardovy dcery.

JEHO DCERA: „Teďka ty, tati!“
HOWARD: To dítě na mně přímo visí! *(Znova někdo píská stejnou písničku.)* To jsem já! Ha! *(Udělá gesto rukou.)*
WILLY: Pískáš výborně!

Pískání zase přestane. Aparát se chvíli otáčí beze zvuku.

HOWARD: Pst! Teď poslouchej, to je můj syn.
JEHO SYN: „Hlavní město Alabamy je Montgomery; hlavní město Arizony je Phoenix; hlavní město Arkansasu je Little Rock; hlavní město Kalifornie je Sacramento...“ *(atd., atd.)*
HOWARD *(ukáže pět prstů)*: Pětiletý dítě, Willy!
WILLY: Z toho bude jednou hlasatel.
JEHO SYN *(pokračuje)*: „Hlavní město...“
HOWARD: Všim sis? Říká to podle abecedy. *(Aparát se najednou odmlčí.)* Počkej chvíli. Služka vykoplá šňůru ze zásuvky.
WILLY: To je ale vážně –
HOWARD: Pst! Tiše proboha!
JEHO SYN: „Časové znamení nám právě ohlásilo devět hodin. Tak už musím jít spát.“
WILLY: To je dovopravdy –
HOWARD: Počkej chvíli! Teď přijde moje žena.

Čekají.

HOWARDŮV HLAS: „No tak! Řekni něco!“ *(Pauza.)* „Tak přece mluv!“

JEHO ŽENA: „Mě nic nenapadá.“
HOWARDŮV HLAS: „Tak mluv – točí se to.“
JEHO ŽENA *(stydlivě, zaraženě)*: „Haló!“ *(Ticho.)* „Howarde, když já do toho neumím –“
HOWARD *(rázem aparát vypne)*: To byla moje žena.
WILLY: To je báječný aparát. Mohli bysme si –
HOWARD: Já ti řeknu, Willy, že popadnu svůj foťák a svou pásovou pilu a všechny ostatní koníčky a šup s tím pryč. Tohle je nejfantastičtější zábava, jakou jsem kdy poznal.
WILLY: Já si to asi taky koupím.
HOWARD: To se ví, dyť to stojí jenom půldruhý stovky. Bez toho se neobejdeš. Dejme tomu, že chceš například poslouchat Jacka Bennyho. Ale nemůžeš být v tu dobu doma. Tak jednoduše řekneš služce, aby zapnula rádio, až tam bude Jack Benny, a tohle ti automaticky z rádia natočí.
WILLY: A ty když přijdeš domů...
HOWARD: Ty si můžeš přijít domů třeba ve dvanáct nebo v jednu nebo kdy chceš, vemeš si kokakolu, posadíš se, otočíš knoflíkem, a máš celý program s Jackem Bennym třeba o půlnoci!
WILLY: Rozhodně si to koupím taky. Poněvadž jsem moc často na cestách, a kolikrát si říkám, co všechno mi asi v tom rádiu uteče!
HOWARD: Ty nemáš ve voze rádio?
WILLY: Ale – mám, ale copak si člověk vzpomene, aby ho zapnul?
HOWARD: Ty, poslyš, nemáš ty být v Bostonu?
WILLY: Právě o tom jsem si s tebou chtěl pohovořit, Howarde. Máš pro mě chvíličku? *(Přitáhne si ze zaskulisi židli.)*
HOWARD: Co se stalo? Co děláš v New Yorku?
WILLY: Víš...

HOWARD: Snads neměl zase bouračku?

WILLY: Ale ne. Ne...

HOWARD: Pánové, tys mně ale nahnal strachu! Tak co je?

WILLY: Víš, abych ti řek pravdu, Howarde, já jsem dospěl k rozhodnutí, že už nebudu jezdit.

HOWARD: Že už nebudeš jezdit? A co chceš dělat?

WILLY: Pamatuješ tenkrát o vánocích, jak byl u tebe ten večírek? Tenkrát jsi řek, že se budeš snažit přemejšlet, jestli by se pro mě nenašlo nějaký místo tady ve městě.

HOWARD: U nás?

WILLY: No, samozřejmě.

HOWARD: Aha, aha. Už si vzpomínám. No jo, ale když já jsem na žádný místo pro tebe nepřípad, Willy.

WILLY: Já ti něco povím, Howarde. Chápej, já už mám děti velký. Já už moc nepotřebuju. Kdybych přines domů – dejme tomu – šedesát pět dolarů tejdne, tak by se to nějak dalo vydržet.

HOWARD: No jo, Willy, jenže – podívej se, Willy...

WILLY: Já ti řeknu proč, Howarde. Upřímně řečeno, mezi náma, víš – já jsem tak trošku unavenej.

HOWARD: Copak to já chápu, Willy. Ale ty seš zástupce pro venek a my děláme kšefty hlavně mimo New York. Tady máme jenom asi půl tuctu zástupců.

WILLY: Bůh je můj svědek, Howarde, že jsem nikdy od nikoho nechtěl žádný laskavosti. Ale byl jsem přece u firmy už tenkrát, když tě sem tvůj tatínek nosil v náručí.

HOWARD: Já vím, Willy, ale –

WILLY: Tvůj tatínek, dej mu pámbů lehký vodpočinutí, ke mně ten den, kdy ses narodil, přišel a ptal se mě, jak se mi líbí jméno Howard.

HOWARD: To já všechno uznávám, Willy, ale tady pro tebe žádný místo prostě není. Kdybych to místo

měl, tak bych tě tam okamžitě šoup, ale já jednoduše ani jedno jediný místečko nemám.

Hledá zapalovač. WILLY ho před chvílí sebral a podá mu ho.

WILLY (*se vzrůstajícím vztekem*): Howarde, dyť mně na to, abych vyšel, stačí suma sumárum padesát dolarů.

HOWARD: Ale kam tě, človíčku, dám?

WILLY: Podívej se, prodávat snad umím, ne, vo to tady snad nejde?

HOWARD: To ne, jenže ve kšeftě, človíčku, si musí každý oddělat svoje.

WILLY (*zoufale*): Dovol, abych ti něco vypravoval, Howarde –

HOWARD: Poněvadž – kšeft je kšeft, to musíš uzнат.

WILLY (*vztekle*): To se ví, že kšeft je kšeft, ale poslouchej mě chvilku. Tady jde o něco jinýho. Já začal jezdit už jako kluk – bylo mi osmnáct devatenáct roků. A tenkrát jsem si v duchu klad otázku, jestli je v tom pro mě nějaká budoucnost, dělat cestáka. Poněvadž já měl tenkrát velkou touhu jet na Aljašku. Víš, tenkrát byly na Aljašce tři velký objevy zlata do měsíce a já měl chuť jet. Už třeba jen kvůli tý cestě.

HOWARD (*skoro bez zájmu*): Neříkej.

WILLY: Vážně. Můj otec žil na Aljašce mnoho let. Byl to dobrodružnej člověk. My to máme tak trochu v krvi – žít na vlastní pěst. Tak jsem si řek, že vyjedu se svým starším bratrem a pokusím se otce najít a že se s ním tam na severu třeba někde usadím. A už jsem ti byl skoro rozhodnutej, že pojedu, když jsem se v hotelu Parker setkal s jedním cestákem. Jmenoval se Dave Singleman. Bylo mu čtyřavosumdesát roků, a přitom zastupoval svůj artykl v jednačtyřiceti státech. Von ti tenhle starej Dave

šel vždycky nahoru do svého pokoje, rozumíš, natáh si zelený sametový papuče – vidím to ještě dneska – zved telefon, zavolal k nějaký firmě – a tak si ještě ve svých čtyřavosumdesáti letech vydělával na živobytí, a přitom vůbec nevyšel z pokoje. A já, když jsem to viděl, tak jsem si v duchu řek, že dělat obchodního cestujícího je to nejlepší povolání, jaký člověk může chtít. Poněvadž co si můžeš přát lepšího, než když si můžeš ve čtyřavosumdesáti letech přijet do dvaceti nebo do třiceti měst, zvednout telefon a nejrůznější lidi si na tebe pamatují a mají tě rádi a pomáhají ti? A víš, že když umřel – a mimochodem, to jak umřel, to byla pravá smrt obchodního cestujícího – umřel v těch svých zelených sametových papučích, v kuřáckém oddělení ve vlaku New York – New Haven – Hartford, když jel do Bostonu – tak když ti ten Dave umřel, tak mu přišlo na pohřeb sta a sta cestáků a zákazníků. A ještě dlouho potom, ještě kolik měsíců nestála ve spoustě vlaků nálada za nic. (*Vstane, Howard se na něj ještě nepodíval.*) V těch dobách byl takovej obchodní cestující někdo, Howarde. Lidi si ho vážili, projevovali mu přátelství a vděčnost. Dneska už je všemu tomuhle vodzvoníno a člověk už se nemá nač spolíhat, poněvadž nějaký přátelství nebo – osobnost už nic neplatí. Rozumíš, co tím chci říct? Lidi už mě neznají.

HOWARD (*přejde napravo*): To je právě to, Willy.

WILLY: Kdybych měl čtyřcet dolarů tejdne – víc bych nepotřeboval – Howarde, čtyřcet dolarů.

HOWARD: Človíčku, vem si chlup na dlani, když tam není, já –

WILLY (*propadá zoufalství*): Howarde, ten rok, co kandidoval Al Smith, ke mně tvůj tatínek přišel a –

HOWARD (*chce odejít*): Hele, já tady mám nějaký lidi.

WILLY (*ho zarazí*): Já s tebou mluvím vo tvým otci! Tady u tohodle stolu padly určitý sliby! Ty mi nemáš co říkat, že tady máš nějaký lidi – já jsem týhle firmě věnoval čtyřatřicet roků, Howarde, a teď nemám ani na zaplacení pojistky! To nejde vycucat citrón a šlupku prostě vyhodit – člověk přece není citrón! (*Po pauze.*) Dávej teď pozor! Tvůj tatínek – já měl v roce devatenáct set dvacet osm výbornej rok. Dosáh jsem na provizích průměrně stosedumdesát dolarů za tejdne.

HOWARD (*netrpělivě*): Ale Willy, tys přece nikdy nedosáh –

WILLY (*bouchne rukou do stolu*): V roce devatenáct set dvacet osm jsem dosáh průměrně sto sedmdesát dolarů za tejdne! A tvůj tatínek ke mně přišel – totiž bylo to tady u něj v kanceláři – zrovínka u tohodle stolu – a položil mi ruku na rameno –

HOWARD (*vstává*): Budeš muset prominout, Willy, já tady mám nějaký lidi. Seber se trošku. (*Vychází.*) Za minutku jsem zpátky.

HOWARD *vyjde a na jeho židli dopadá zvláštní, velmi jasné světlo.*

WILLY: Seber se trošku! Proboha, co jsem mu to vlastně řekl? Panebože, dyť já na něj řval! Jak jsem to mohl udělat! (*Willy se zarazí, dívá se upřeně na světlo, které se na židli usadilo jako nějaká živá bytost. Přiblíží se k židli, od které ho odděluje stůl.*) Franku, Franku, copak se nepamatuješ, cos mi tenkrát řekl? Jaks mi položil ruku na rameno, Franku, a... (*Opře se o stůl, a jak vysloví jméno mrtvého Franka, náhodou zapne magnetofon, a ihned slyšíme*)

HOWARDŮV SYN: „...státu New York je Albany. Hlavní město Ohia je Cincinnati, hlavní město Rhode Islandu je..“ (*Výčet pokračuje.*)

WILLY (*zdešeně uskočí a vykřikne*): Howarde! Howarde!
Howarde!

HOWARD (*vběhne*): Co se stalo?

WILLY (*ukazuje na přístroj, který pokračuje nosovým, dětským hlasem ve vyjmenovávání hlavních měst*): Zaraz to! Zaraz to!

HOWARD (*vytáhne zástrčku*): Willy, poslyš...

WILLY (*přitiskne dlaně k očím*): Já se potřebuju napít trochu kafe. Já se pudu napít trochu kafe...

WILLY *chce jít ven*. HOWARD *ho zastaví*.

HOWARD (*svinuje šňůru*): Poslyš, Willy...

WILLY: Já pojedu do Bostonu...

HOWARD: Willy, za naši firmu už do Bostonu jet nemůžeš.

WILLY: Proč ne?

HOWARD: Já nechci, abys nás zastupoval. Už jsem ti to chtěl říct dávno.

WILLY: Ty mně dáváš vejповěď, Howarde?

HOWARD: Já mám dojem, že si potřebuješ pořádně odpočinout, Willy.

WILLY: Howarde –

HOWARD: A až ti bude líp, tak přijď zpátky, a uvidíme, třeba na něco přijdem.

WILLY: Ale já musím vydělávat peníze, Howarde. Já nejsem v situaci, abych –

HOWARD: A co tvoji synové? Proč ti tvoji synové nevypomůžou?

WILLY: Ty maj teď v plánu jeden ohromnej podnik.

HOWARD: Teď musíš dát stranou všechnu falešnou pechu, Willy. Jdi hezky za svejma synama a řekni jim, že seš unavenej. Máš přece dva velký kluky, ne?

WILLY: To je bez debaty, to je bez debaty, ale zatím...

HOWARD: No tak vidíš, no!

WILLY: Tak dobře, tak já zejtra pojedu do Bostonu.

HOWARD: Ne, nic takovýho.

WILLY: Nemůžu se přece pověsit na krk svejm synům, nejsem žádněj mrzák!

HOWARD: Podívej se, človíčku, já mám dneska moc práce.

WILLY (*chytne Howarda za ruku*): Howarde, nech mě jet do Bostonu!

HOWARD (*tvrdě, ještě se ovládá*): Já teďka potřebuju mluvit s celou řadou lidí. Posaď se, dej si pět minut, trošku se seber a pak jdi laskavě domů. Já potřebuju kancelář pro sebe. (*Chce jít, otočí se, vzpomene si na magnetofon, odjíždí se stolkem, na kterém je magnetofon.*) Jo, abych nezapomněl, až se ti to bude tenhle tejden hodit, tak se tady zastav a hod' nám sem vzorky. Však vono ti bude zas líp, Willy, a potom přijď znova a pohovoříme si. A seber se, človíčku, venku jsou lidi.

HOWARD *odejde a odveze stolec nalevo*. WILLY *se dívá strnule do prázdna, vyčerpán*. Teď je slyšet hudbu, *Benův motiv – nejdřív z dálky, potom blíž a blíž*. Během Willyho řeči *vstoupí zprava BEN*. Má v ruce *kufřík a deštník*.

WILLY: Ach, Bene, jaks to dokázal? V čem je to tajemství? To už seš s tím podnikem na Aljašce hotovej?

BEN: Když člověk ví, co dělá, tak je to hned. Jsem tady jenom na krátký obchodní cestě. Za hodinu nasedám na loď. Přišel jsem se rozloučit.

WILLY: Bene, já s tebou potřebuju mluvit.

BEN (*se podívá letmo na hodinky*): Nemám čas, Williame.

WILLY (*jde přes proscénium k Benovi*): Bene, mně jde všechno nalevo. Nevím, co mám dělat.

BEN: Poslyš, Williame. Já jsem koupil na Aljašce nějaký

lesy a potřebuju člověka, kterej by se mi o to staral.
WILLY: Panebože, lesy! Bejt s klukama v tý šíř, volný přírodě!

BEN: Před tvým prahem se rozvírá novej kontinent, Williame. Nech město městem, ve městech jsou jen samý řeči a splátky a soudy. Zatni pěsti a můžeš si tam nahoře dobejt bohatství!

WILLY: Ano, ano! Lindo, Lindo!

Vstoupí LINDA, vypadá jako kdysi, nese prádlo.

LINDA: Ach, vy jste se vrátil?

BEN: Nemám moc času.

WILLY: Ne, počkej! Lindo, Ben má pro mě něco na Aljašce.

LINDA: Ale vždyť ty máš – *(Benovi.)* William tady má krásný místo.

WILLY: Ale na Aljašce, holčičko, tam bych moh –

LINDA: Vyděláváš přece dost, Willy.

BEN *(Lindě)*: Dost? Dost na co, má milá?

LINDA *(má z Bena strach a je na něj rozzlobená)*: Takový věci mu neříkejte! Dost na to, abysme mohli bejt šťastný už teď a tady. *(Willymu, zatím co se Ben směje.)* Proč by musel každej dobejvat svět? Seš tady oblíbenej, kluci tě zbožňujou a jednoho krásnýho dne – *(Benovi)* – no zrovna tuhle mu starej pan Wagner povídal, že jestli se bude takhle držet dál, že se stane společníkem firmy, vid', Willy?

WILLY: To je fakt. U tý firmy mám před sebou jistou perspektivu, Bene. A když má člověk před sebou perspektivu, tak je přece určitě na správný cestě, ne?

BEN: A co to je, ta tvoje perspektiva? Kdepak ji máš? Můžeš ji vzít do ruky?

WILLY *(váhá)*: To je pravda, Lindo, to nemůžu.

LINDA: Jak to? *(Benovi.)* Tady je jeden člověk, kterýmu je čtyřaasmdesát let –

WILLY: To je pravda, Bene, to je pravda. Když se na toho člověka podívám, tak si řeknu, jakýpak starosti?

BEN: Pch!

WILLY: Dovopravdy, Bene. Tomu stačí jet do nějakýho města, zvednout telefon a má vyděláno na živobytí, a víš proč?

BEN *(bere kufřík)*: Já musím jít.

WILLY *(zdržuje Bena)*: Podívej se na toho kluka!

BIFF vejde ve svetru s iniciálkami své školy, nese kufr. HAPPY nese Biffovi nárameníky, zlatou přilbu a pumpky k dresu.

WILLY: Z domu nedostane ani halíř, a přitom se o něj tahaj tři slavný univerzity. A vodamtud se může rozletět až do nebe, poněvadž tady nezáleží na tom, co člověk dělá, Bene. Záleží na tom, jaký má známosti a jak se dovede usmát! Záleží na tom, jaký má styky, Bene, jaký má styky! Při jednáních, který se vedou u oběda v hotelu Comodore, jde často vo větší peníze, než je celý bohatství Aljašky, a to je právě to úžasný, to je právě na Americe to úžasný, že člověk může získat diamanty na základě toho, že je voblíbenej! *(Otočí se k Biffovi.)* A proto je tak důležitý, že dneska na tom hřišti nastoupíš. Poněvadž si tě voblíbí tisíce a tisíce lidí, a ty ti budou fandit. *(Benovi, který se už zase má k odchodu.)* Až vstoupí do nějakýho podniku, Bene, tak jeho jméno zazní jako zvon a bude mít všechny dveře vtevřený. Já to viděl, Bene, dyť já to tisíckrát viděl! Člověk si na to nemůže sáhnout jako na dřevo, ale je to, existuje to!

BEN: Sbohem, Williame.

WILLY: Mám pravdu, Bene? Že mám pravdu? Já si tvý rady vážím.

BEN: Před tvým prahem se rozvírá nověj kontinent, Williame. Můžeš z něj vyjít jako boháč! Jako boháč! (*Odejde.*)

WILLY: My to dokážeme tady, Bene. Slyšíš? My to zkusíme dokázat tady!

Přiběhne mladý BERNARD, je slyšet veselý motiv chlapců.

BERNARD: Páni, já měl strach, že už jste pryč!

WILLY: Jak to? Kolik je hodin?

BERNARD: Půl druhý!

WILLY: Tak honem! Jde se! Příští zastávka stadión Ebbets Field! Kde jsou praporky? (*Rychle „projde zdí“ kuchyně do obývacího pokoje.*)

LINDA (*Biffovi*): Máš zabalený čistý prádlo?

BIFF (*ktej skipoval*): Už bych chtěl vyrazit.

BERNARD: Biffe, že já ti nesu přilbu, víd?

HAPPY: Ne, přilbu nesu já.

BERNARD: Biffe! Tys mi to slíbil.

HAPPY: Přilbu nesu já.

BERNARD: A jak já se dostanu do šatny?

LINDA: Tak ať ti nese nárameníky. (*Oblékne si v kuchyni klobouk a kabát.*)

BERNARD: Můžu, Biffe? Poněvadž já už všem řek, že budu v šatně.

HAPPY: Na stadiónu Ebbets Field je klubovna.

BERNARD: Já chtěl říct v klubovně. Biffe!

HAPPY: Biffe!

BIFF (*důležitě, po malé pauze*): Tak ať nese nárameníky.

HAPPY (*dává Bernardovi nárameníky*): Drž se pořád při nás.

WILLY *vběhne s praporky.*

WILLY (*je rozdává*): Až Biff nastoupí na hřiště, tak všichni mávat. (*Happy s Bernardem odběhnou.*) Tak co, Biffe, hotovej?

Hudba dozněla.

BIFF: Jen vyrazit, táto. Každěj sval jen vyrazit.

WILLY (*u proscénia*): Uvědomuješ si, jakej to má dneska význam?

BIFF: To je jasný, táto.

WILLY (*ohmatává Biffovi svaly*): Ať se mi dneska odpoledne vrátíš jako kapitán vítěznýho fotbalovýho mužstva ve středoškolským mistrovství města New Yorku.

BIFF: Rozkaz, táto, a nezapomeň, kamaráde – až sundám přilbu, tak jdu položit šestku tobě na počest.

WILLY: Tak jdem! (*Vychází, drží Biffa kolem ramen, když v tom vejde Charley. Vypadá jako kdysi, má na sobě pumpky.*) Já pro tebe nemám místo, Charley.

CHARLEY: Místo? Jaký místo?

WILLY: Ve voze.

CHARLEY: Ty někam jedeš? Já si chtěl chvilku zahrát kasino.

WILLY (*zuřivě*): Kasino! (*Nemůže uvěřit.*) Copak si neuvědomuješ, co je dneska za den?

LINDA: Ale vždyť Charley to ví, Willy, von si z tebe dělá legraci.

WILLY: To není nic pro legraci!

CHARLEY: Ne, vážně, Lindo, co se děje?

LINDA: Biff dneska hraje na stadiónu Ebbets Field.

CHARLEY: Baseball? V tomhle počasí?

WILLY: Nemluv s ním. Tak jedem! Jedem! (*Strká je ven.*)

CHARLEY: Počkej minutku! Tys to neslyšel?

WILLY: Co?

CHARLEY: Copak ty neposloucháš rádio? Stadión Ebbets Field právě vylít do povětří!

WILLY: Vlez mi na hrb! (*Charley se směje. Willy je strká ven.*) Tak jdem, jdem! Přijdem pozdě.

CHARLEY (*jak odchází*): Tak ať ten baseball válíš!

WILLY (*odchází poslední, otočí se k Charleymu*): To jsou špatný vtipy, Charley. Dneska je nejslavnější den jeho života!

CHARLEY: Kdy už jednou dostaneš rozum, Willy?

WILLY: Chm! Jen počkej! Však von tě ten smích přejde, až bude po zápase! Budou říkat, že je to druhý Red Grange! Pětadvacet tisíc dolarů ročně!

CHARLEY (*dělá si legraci*): Vážně?

WILLY: Jo, vážně.

CHARLEY: Tak to promiň, Willy. Ale můžeš mi něco říct?

WILLY: Co?

CHARLEY: Kdo je to ten Red Grange?

WILLY: Krej si bradu! Mordyjé, krej si bradu!

(*Charley se zachechtá, vrtí hlavou, odchází do levého rohu jeviště. Willy za ním. Hudba nasadí výsměšné furioso.*)
Co si vo sobě myslíš, hergot, to si myslíš, že seš něco víc? Však tys taky všechnu moudrost nesežral, ty troubo, ty kolohnáte jeden pitomej... Krej si bradu!

Na pravé straně jeviště se rozsvítí světlo. Dopadá na malý stoleček v přijímací místnosti Charleyho kanceláře. Je slyšet hluk z ulice. BERNARD, teď už dospělý, sedí a píská si. Na podlaze vedle něho jsou dvě tenisové rakety a cestovní brašna.

WILLY (*za scénou*): Proč utíkáš? Neutíkej! Když chceš něco říct, tak mi to řekni do obličej! Já vím, že se mi za zádama směješ. Ale po tomhle zápase tě přejde smích, mizero jeden! Šestka! Šestka! Osmdesát tisíc lidí! Šestka! Přesně uprostřed branky!

BERNARD je tichý, vážný, ale sebejistý mladý muž. Willyho hlas je teď slyšet zezadu, z pravého rohu jeviště. Bernard sundá nohy ze stolu a poslouchá. Vstoupí JENNY, sekretářka jeho otce.

JENNY (*znepokojena*): Bernarde, prosím vás, nemoh byste zajít na chodbu?

BERNARD: Co je to tam za kravál? Kdo je to?

JENNY: Pan Loman. Právě vystoupil z výtahu.

BERNARD (*vstává*): A s kým to tam debatuje?

JENNY: S nikým. Nikdo tam není. Já už si s ním nevím rady a váš tatínek je pokaždý, když přijde pan Loman, celej pryč. Já toho tady mám ještě spoustu psát a tatínek čeká, aby to moh podepsat. Šel byste za ním?

WILLY (*vstupuje*): Šestka! Šest! – (*Uvidí Jenny.*) Jenny, Jenny, to jsem rád, že vás vidím. Jak se vede? Pracujete, pracujete? Tělem i duší nebo jste ještě poctivá?

JENNY: Dobře. A jak se vede vám?

WILLY: Občas se mi to ještě povede. Ha, ha. (*Je překvapen, když vidí rakety.*)

BERNARD: Nazdar, strejčku Willy.

WILLY (*skoro se lekne*): Barnarde! To se podívejme, kdo to tady je! (*Přejde rychle, provinile k Bernardovi a srdečně mu stiskne ruku.*)

BERNARD: Jak se máš? To jsem rád, že tě vidím.

WILLY: Co tady děláš?

BERNARD: Ale zastavil jsem se na skok u táty. Dát si chvíli pauzu, než mi pojede vlak. Za chvilinku odjíždím do Washingtonu.

WILLY: Je tady tatínek?

BERNARD: Ano, je v kanceláři. Má tam účetního. Posad' se.

WILLY (*si sedá*): Co budeš dělat ve Washingtonu?

BERNARD: Mám tam jednu kauzu.

WILLY: Jo? (*Ukazuje na rakety.*) A to tam budeš hrát tenis?
 BERNARD: Budu bydlet u jednoho přítele, kterej má kurt.
 WILLY: Neříkej. Svůj vlastní tenisovej kurt? To musej
 bejt nějaký nóbl lidi, co?
 BERNARD: To jsou. Moc prima. Říkal tatínek, že přej je
 doma Biff.
 WILLY (*se širokým úsměvem*): No, Biff je tady. Má v plánu
 jeden ohromnej podnik, Bernarde.
 BERNARD: A co dělá?
 WILLY: Na Západě se mu vedlo fantasticky. Ale rozhod
 se, že začne něco tady. Něco ohromnýho. Jdem
 spolu na večeři. Vám se prej narodil syn?
 BERNARD: No – už druhej.
 WILLY: Dva kluci! To už je co říct!
 BERNARD: A co to má Biff v plánu?
 WILLY: No – chce ho mermomocí Bill Oliver – má veli
 kánskej závod se sportovníma potřebama. Telefo
 noval mu na Západ, aby přijel. Meziměstsky, bles
 kově, dává mu ve všem volnou ruku. Tak ty tvoji
 známí maj svůj vlastní soukromej tenisovej kurt?
 BERNARD: Děláš ještě pořad u svý firmy, Willy?
 WILLY (*po pauze*): Já mám – já mám strašlivou radost, že
 ses tak vyšvih, Bernarde, strašnou radost. Jeden
 zrovna pookřeje, když vidí mladýho člověka, kterej
 je dovopravdy – dovopravdy – Biff má moc pěkný
 vyhlídky – moc – (*Zarazí se, potom.*) Bernarde – (*Je tak
 rozrušen, že se znova zarazí.*)
 BERNARD: Copak, Willy?
 WILLY (*sklesle a opuštěně*): V čem – v čem je to tajemství?
 BERNARD: Jaký tajemství?
 WILLY: Jak – jak jsi to dokázal? Čím to, že von to nikam
 nepřived?
 BERNARD: Jak to mám vědět, Willy.
 WILLY (*důvěrným tónem, zoufale*): Tys byl jeho kamarád,

tys byl přece v klukovskejch letech jeho kamarád.
 Tady je něco, čemu nerozumím. Jeho život jako
 kdyby skončil tenkrát po tom zápase na stadiónu
 Ebbets Field. Vod jeho sedmnácti let ho už nikdy
 nic pěknýho nepotkalo.

BERNARD: Biff se nikdy nic pořádnýho neučil.
 WILLY: Ale jo, jo. Když vyšel ze střední školy, tak dělal
 tolik dálkových kurzů. Radiomechaniku, televizi
 a bůhvíco ještě, ale v ničem ani dost málo nevynik.
 BERNARD (*si sundá brýle*): Mám ti to říct upřímně, Willy?
 WILLY (*vstává, dívá se Bernardovi do obličeje*): Já tě považu
 ju za moc bystrýho člověka, Bernarde. Já si tvejh
 rad vážím.
 BERNARD: Jakýpak rady, Willy. Já ti nemůžu dávat žádný
 rady. Ale na jednu věc jsem se tě chtěl vždycky
 zeptat. Když měl Biff maturovat a ten matikář ho
 nechal propadnout –
 WILLY: Ten mizera jeden, ten mu zničil život!
 BERNARD: Dobře, Willy, ale vždyť tenkrát stačilo jít do
 letního kurzu a tu matiku dohonit.
 WILLY: No jo, to je pravda.
 BERNARD: Tys mu řek, aby do toho letního kurzu ne
 chodil?
 WILLY: Já? Já ho prosil, aby šel. Já mu to nařídil!
 BERNARD: Tak proč tam nešel?
 WILLY: Proč? Proč! Bernarde, ta otázka mě pronásledu
 je patnáct let jak můra. Propadne z matiky a zvad
 ne a zhasne, jako kdyby dostal kladivem do hlavy!
 BERNARD: Nesmíš si to tak brát, člověče.
 WILLY: Bernarde, prosím tě, já bych si s tebou chtěl po
 hovořit – já nemám nikoho, s kým bych si pohovo
 řil, Bernarde. Bernarde, byla to moje vina? Chápej,
 mně to v jednom kuse vrtá hlavou, snad jsem mu
 nějak ublížil. Dyť já mu nemůžu nic dát –

BERNARD: Nesmíš si to tak připouštět.

WILLY: Pročpak tenkrát tak zvadnul? Co za tím vězí?

Tys byl přece jeho kamarád!

BERNARD: Já se na to pamatuju, Willy, bylo to v červnu, dostali jsme vysvědčení. A Biff propad z matiky.

WILLY: Mizera jeden!

BERNARD: Ne, to nebylo hned tenkrát. To se Biff jenom hrozně naštvál – já se na to pamatuju – a byl rozhodnutý dát se zapsat do letního kurzu.

WILLY (*překvapeně*): Že byl rozhodnutý?

BERNARD: Nebyl z toho vůbec nijak zničený. Ale potom, Willy, potom skoro na měsíc zmiznul z ulice a já měl dojem, že jel za tebou do Nový Anglie. Měli jste spolu tenkrát nějaký rozhovor?

(*Willy se mlčky dívá do prázdna.*)

Willy?

WILLY (*se stopou silné rozmrzelosti v hlase*): Jo, přijel do Bostonu. No a co?

BERNARD: Já jen – že když se vrátil – já na to nemůžu zapomenout, je to pro mě dodnes záhada. Poněvadž já měl o Biffovi vždycky velký mínění, i když von mě vždycky využíval. Já ho měl moc rád, Willy, víš? A von ti tenkrát za ten měsíc přijede zpátky a popadne svoje kecky – pamatuješ se na ty jeho kecky, jak si na ně natisk „Virginská universita“? Byl na ně tak pyšnej, že je nosil každý den. A von ti je donese do sklepa a spálí v peci! Tenkrát jsme se poprali. Prali jsme se snad půl hodiny. Bušili jsme do sebe v tom sklepe a přitom jsme oba brečeli. Je to divný, ale často mě napadlo, že jsem hned tenkrát věděl, že nad svým životem udělal kříž. Willy, co se tenkrát v tom Bostonu stalo?

(*Willy se na něj podívá jako na vetřelce.*)

Vytáh jsem to jenom proto, že ses mě zeptal.

WILLY (*vztekle*): Nic. Co myslíš tím „Co se stalo?“ Co to má s tím vším společného?

BERNARD: Tak nebuď namíchnutej.

WILLY: To se to pokoušíš svíst na mě nebo co? Je to snad moje vina, že von zvadnul?

BERNARD: Ale Willy, nebuď –

WILLY: Tak se mnou – tak se mnou takhle nemluv! Cos myslel tou větou „Co se tam stalo“?

Vejde CHARLEY. Je ve vestě a nese láhev whisky.

CHARLEY: Poslyš, ty ten vlak zmeškáš. (*Zamává lahví.*)

BERNARD: No jo, já už jdu. (*Vezme láhev.*) Děkuju, táto. (*Sebere rakety a brašnu.*) Sbohem, Willy, a nelámej si s tím hlavu. Víš, co říká: „Co se nepovede hned...“

WILLY: Ano, já na to taky věřím.

BERNARD: Ale někdy, Willy, někdy udělá člověk líp, když jde od toho.

WILLY: Když jde od toho?

BERNARD: No!

WILLY: A co když nemůže?

BERNARD (*po malé pauze*): Pak je to zlý. (*Podává mu ruku.*) Sbohem, Willy.

WILLY (*mu stiskne ruku*): Sbohem, hochu.

CHARLEY (*ruku na Bernardově rameni*): Co říkáš tomu mému dítěti? Jede obhajovat jeden případ, k Nejvyššímu soudu.

BERNARD (*protestuje*): Ale, táto!

WILLY (*zděšen, raněn, šťasten zároveň*): Ne! K Nejvyššímu soudu!

BERNARD: Já musím letět. Pá, tati!

CHARLEY: Roznes je na kopytech, Bernarde!

BERNARD *odejde.*

WILLY (*jak Charley vytahuje náprsní tašku*): K Nejvyššímu soudu! A von ani nemukne!

CHARLEY (*odpočítává peníze na stůl*): Nemá to zapotřebí – hlavně, že tam jede.

WILLY: A tys mu přece nikdy neříkal, co má dělat? Tebe to nikdy nijak nevzrušovalo, co dělá?

CHARLEY: To byla moje spása, že mě nikdy nic nevzrušovalo. Tady máš nějaký peníze – padesát dolarů. Mám tam účetního.

WILLY: Charley, poslyš – (*jde mu to těžko*) – já mám platit pojistku. Kdyby ti to bylo možný – potřeboval bych sto deset dolarů.

(*Charley chvíli neodpovídá, jenom znehybní.*)

Já bych si to vyzvedl z banky, ale to by se dověděla Linda a nechci...

CHARLEY: Posad se, Willy.

WILLY (*jde k židli*): Nezapomeň, že si vedu o všem přesný účty. Vráťím ti to do posledního centu. (*Sedne si.*)

CHARLEY: Willy, poslouvej mě chvíli.

WILLY: Já tě ujišťuju, že si vážím...

CHARLEY (*si sedá ke stolu*): Willy, co to provádíš? Hergot, co se to v té tvé hlavě děje?

WILLY: Jak to? Já prostě...

CHARLEY: Já jsem ti nabídl místo. Můžeš vydělat padesát dolarů tejdne. A nebudeš muset jezdit.

WILLY: Já místo mám.

CHARLEY: A platěj ti něco? Copak je to nějaký místo, když ti neplatěj? (*Vstává.*) Tak heleď, chlapče, co je moc, to je moc. Já nejsem zrovna génus, ale když mě někdo chce urazit, tak to poznám.

WILLY: Urazit!

CHARLEY: Proč u mě nechceš pracovat?

WILLY: Co to pořád máš? Já místo mám.

CHARLEY: Tak proč sem každej tejdne chodíš?

WILLY (*vstává*): No dobrá, když nechceš, abych sem chodil –

CHARLEY: Já ti nabízím místo.

WILLY: Já se ti na tvoje místo vykašlu!

CHARLEY: Propánakrále, kdy už jednou dostaneš rozum?

WILLY (*zuřivě*): Ty kolohnáte jeden nevzdělanej, jestli mi to řekneš ještě jednou, tak ti jednu vrazím! I kdybys byl ještě větší, než seš! (*Chce se prát.*)

Pauza.

CHARLEY (*laskavě, jde k němu*): Kolik potřebuješ, Willy?

WILLY: Charley, já jsem vyřízenej, já jsem úplně vyřízenej. Nevím, co si mám počít. Právě jsem dostal vejpověď.

CHARLEY: Howard ti dal vejpověď?

WILLY: Představ si, ten usmrkanec! Dyť já mu našel jméno! Já mu našel jméno! Howard!

CHARLEY: Kdy už si jednou uvědomíš, Willy, že tyhle věci nic neznamenaj? Tys mu našel jméno, ale za to si nic nekoupíš. Jediný, co má v tomhle světě nějakou cenu, je to, co se dá prodat. A největší legrace na tom je, že seš cesták, a tohle nevíš.

WILLY: Když já jsem se na to vždycky snažil dívat z jinýho konce. Měl jsem pocit, že když někdo umí dělat dojem – a když je oblíbenej, že se mu nic –

CHARLEY: Proč bys musel bejt u každýho oblíbenej? U kohopak byl oblíbenej J. P. Morgan? A dělal snad na někoho dojem? V páře by vypadal spíš jako řezník. Ale s plnejma kapsama peněz byl oblíbenej náramně. Willy, heleď se, já vím, že mě nemáš rád, a nedá se ani říct, že bych já měl nějak moc v lásce tebe, ale nabízím ti místo, poněvadž – prostě jen tak, dejme tomu. Tak co říkáš?

WILLY: Já – já u tebe jednoduše nemůžu pracovat, Charley.

CHARLEY: To mi závidíš, nebo co?

WILLY: Jednoduše u tebe pracovat nemůžu, a tím to končí, neptej se mě proč.

CHARLEY (*dostává vztek, vytahuje další bankovky*): Celej život jsi mi záviděl, ty blázne bláznivá! Tady máš, zaplať si tu svou pojistku. (*Dá Willymu peníze do ruky.*)

WILLY: Já si vedu přesný účty.

CHARLEY: Mám nějakou práci. Buď na sebe opatrněj. A zaplať si tu pojistku.

WILLY (*přejde napravo*): Víš, je to legrační. Celej život se trmácíš po silnici, ve vlaku, celej život seš samá obchodní schůzka a po všech těch letech máš dokonce větší cenu mrtvej než živej.

CHARLEY: Když je někdo mrtvej, Willy, tak už nemá vůbec žádnou cenu. (*Po malé pauze.*) Slyšels mě? (*Willy stojí tiše, zasněně.*) Willy!

WILLY: Až uvidíš Bernarda, tak mu vyřiď, aby mi prominul. Já jsem se s ním nechtěl hádat. Je to prima kluk. Jsou to všichni prima kluci a bude z nich nakonec něco ohromného – ze všech. Jednoho krásného dne si všichni spolu zahrajou tenis. Drž mi palce, Charley. Biff byl dneska u Billa Olivera.

CHARLEY: Držím ti palce.

WILLY (*skoro pláče*): Charley, ty seš můj jedinej přítel. To je divný, vid'? (*Vyjde.*)

CHARLEY: Ach bože!

CHARLEY se za ním chvíli dívá, pak vyjde také. Všechna světla naráz zhasnou. Najednou zazní chraptivá melodie a napravo za závěsem se rozsvítí červené světlo. Objeví

se STANLEY, mladý číšník. Nese stůl, za ním jde HAPPY, který nese dvě židle.

STANLEY (*staví stůl na zem*): Jen to nechte, pane Loman, já to udělám sám. (*Otočí se, vezme od Happyho židle a postaví je ke stolu.*)

HAPPY (*se rozhlídne*): Takhle je to lepší.

STANLEY: To se ví, tam vpředu sedíte uprostřed všeho toho kraválu. Vždycky když budete mít společnost, pane Loman, tak jen řekněte a já vás dám sem dozadu. To víte, spousty lidí neradi seděj takhle stranou, poněvadž když si vyjdou, tak chtěj kolem sebe nějakaj ten ruch, protože toho sedění doma o samotě maj až po krk. Ale vy přece nejste z nějakýho Zapadáková. Rozumíte, jak to myslím?

HAPPY (*si sedá*): Tak jak se máme, Stanley?

STANLEY: Ále, stojí to za starou belu. Velká škoda, že mě za války nevzali na vojnu. Už mohlo bejt po mně.

HAPPY: Přijel mi bratr, Stanley.

STANLEY: Jo, von se vrátil? Z dalekýho Západu, co?

HAPPY: No, z bratra se stal velkej rančer. Tak ať se snažíte. A přijde taky můj otec.

STANLEY: Váš pan otec taky!

HAPPY: Máte tam nějaký pěkný langusty?

STANLEY: Prvotřídní, obrovský.

HAPPY: A ať maj klepeta!

STANLEY: Buďte bez starosti, myši to nebudou. (*Happy se směje.*) A co takhle trochu vína? Aby to dostalo ten správnej brínk!

HAPPY: Víno ne. Pamatujete se, Stanley, na ten recept, co jsem vám přivez z ciziny? Ten s tím šampaňským?

STANLEY: Aha, ten. Samozřejmě, ještě ho mám v ku-

chyni připíchnutej. To by ovšem vylezlo nejmíň na dolar za skleničku.

HAPPY: To nevadí.

STANLEY: To jste vyhrál v loterii, nebo co?

HAPPY: Ale ne, taková malá oslava. Můj bratr – dneska mu asi vyšel jeden velkej podnik. Asi spolu něco začnem.

STANLEY: To je vono! To máte to nejlepší. Poněvadž takovej rodinej podnik, to je to nejlepší. Rozumíte, jak to myslím?

HAPPY: To bych řek.

STANLEY: Poněvadž pak na ničem nezáleží. Někdo něco ukradne? Dyť to zůstane v rodině! Rozumíte, jak to myslím? *(Tiše.)* Jako tady náš barman. Šéf se může zbláznit, jak mu z tý kasy utíkaj prachy. Měly by tam bejt, ale nejsou.

HAPPY *(zvedá hlavu)*: Pst!

STANLEY: Proč? Co je?

HAPPY: Všim jste si, že jsem se nepodíval ani napravo, ani nalevo, že jo?

STANLEY: Všim.

HAPPY: A že mám zavřený oči.

STANLEY: A co má – ?

HAPPY: Jde sem nějaká kost.

STANLEY *(pochopí, rozhlídne se)*: Kdepak, tady žádná – *(Zarazí se, protože vstoupí dívka v kožichu, luxusně oblečená a posadí se k vedlejšímu stolu. Oba ji sledují očima.)* Pánové, jak jste to poznal?

HAPPY: Já mám nějaký radar nebo co. *(Dívá se na její profil.)* Júúú... Stanley!

STANLEY: To by bylo něco pro vás, pane Loman.

HAPPY: Podívejte tu hubu. Hergot! A ty reflektory!

STANLEY: Pánové, vy ale máte kliku, pane Loman.

HAPPY: Jděte ji obsloužit.

STANLEY *(jde k jejímu stolu)*: Budete si přát jídelní lístek, milostivá?

DÍVKA: Já ještě na někoho čekám, ale dala bych si –

HAPPY: Co kdybyste slečně přines – promiňte, slečno, dovolíte? Prodávám šampaňské a byl bych rád, kdybyste ochutnala mou značku. Stanley, přineste slečně šampaňské!

DÍVKA: Jste velmi laskav.

HAPPY: To nic. To jde všechno na účet firmy. *(Zasměje se.)*

DÍVKA: To máte příjemný artikl, že?

HAPPY: Ále co, prodávat jako prodávat.

DÍVKA: Asi máte pravdu.

HAPPY: Vy snad taky prodáváte?

DÍVKA: Ne, já neprodávám.

HAPPY: Vadí vám, když vám někdo neznámej udělá poklonu? Vy byste měla mít fotografii na obálce nějakýho časopisu.

DÍVKA *(se na něj šelmovsky dívá)*: Však jsem už měla.

Vejde STANLEY se sklenicí šampaňského.

HAPPY: Co jsem vám říkal, Stanley. Vidíte? Slečna měla svou fotografii na obálce časopisu.

STANLEY: To mi bylo jasný hned.

HAPPY *(dívce)*: A kterýho časopisu?

DÍVKA: Ále, různých. *(Vezme si skleničku.)* Děkuju.

HAPPY: Víte, co říkají Francouzi: „Šampaňské jde na krásu.“ – Zdar, Biffe.

BIFF právě vstoupil a sedne si k Happymu.

BIFF: Ahoj, brácho. Promiň, že jdu pozdě.

HAPPY: Já jsem zrovna přišel. Slečno – eh?

DÍVKA: Forsythová.

HAPPY: Slečno Forsythová, to je můj bratr.

BIFF: Je tady tatínek?

HAPPY: Jmenuje se Biff. Možná že jste o něm slyšela.
Slavnej fotbalovej hráč.

DÍVKA: Vážně? Za koho hraje?

HAPPY: Vyznáte se ve fotbale?

DÍVKA: Ne, bohužel ne.

HAPPY: Biff je střední záložník mužstva New York Giants.

DÍVKA: Ale? *(Pije.)*

HAPPY: Ať slouží.

DÍVKA: Jsem ráda, že jsem se s váma seznámila.

HAPPY: Jmenuju se Happy. To je vlastně Harold, ale
v akademii ve West Pointu mi říkali Happy.

DÍVKA *(na kterou to teď udělalo opravdu dojem)*: Ach, tak.
Těší mě. *(Obrátí se z profilu.)*

BIFF: Tatínek nepříjde?

HAPPY: Měl bys zájem?

BIFF: Kdepak, na tohle jsem krátkej.

HAPPY: Bejvaly doby, kdy by tě něco takovýho ani ne-
napadlo. Kam se podělo tvoje bejvalý sebevědomí?
Biffe?

BIFF: Byl jsem u Olivera –

HAPPY: Počkej s tím. Nejdřív chci vidět to tvoje bejvalý
sebevědomí. Máš zájem? Stačí kejnout.

BIFF: Co tě vede. *(Otočí se a podívá se na ni.)*

HAPPY: Dej na mý slova. Dávej pozor. *(Otočí se k dívce.)*
Pusinko? *(Dívka se k němu obrátí.)* Máte čas?

DÍVKA: Vlastně ne... ale mohla bych zatelefonovat.

HAPPY: Tak zatelefonujte, pusinko, jo? A pokuste se
sehnat nějakou přítelkyni. My se tady chvilku zdr-
žíme. Biff je jeden z nejslavnějších fotbalových
hráčů Ameriky.

DÍVKA *(vstává)*: Moc mě těší, že jsem se s váma sezná-
mila. Opravdu.

HAPPY: A vraťte se brzo.

DÍVKA: Co nejdřív.

HAPPY: To je pozdě, pusinko, vraťte se bleskově.

*(Dívka odejde. Stanley jde za ní, kroutí hlavou, obdivem
úplně bez sebe.)*

To jsou poměry, co? Taková krásná holka. Jak se má
člověk potom vozenit! Mezi tisícem ženských ne-
najdeš ani jednu pořádnou. A takovejchle je v New
Yorku jako much, kamaráde!

BIFF: Happy, poslyš –

HAPPY: Dyť jsem ti povídal, že stačí kejnout.

BIFF *(s podivnou ochablostí)*: Nech toho, prosím tě. Já ti
chci něco říct.

HAPPY: Byls u Olivera?

BIFF: Právě že byl. Heleď se, já bych chtěl tatínkovi říct
několik věcí a chtěl bych, abys mi pomoh.

HAPPY: Tak co? Pučí ti do začátku?

BIFF: Zbláznil ses? Tobě asi přeskočilo.

HAPPY: Proč? Co se stalo?

BIFF *(bez dechu)*: Happy, já jsem dneska vyved něco pří-
šernýho. Tak divnej den jsem v životě nezažil. Je
mi, jako by mě někdo praštil palicí, na mou duši.

HAPPY: Chceš říct, že tě nepřijmul?

BIFF: Čekal jsem na něj šest hodin, rozumíš. Celej den.
V jednom kuse jsem se nechával ohlašovat. Dokon-
ce jsem se pokusil dát si rande s jeho sekretářkou,
aby mě k němu pustila, ale efekt veškerej žádný.

HAPPY: Poněvadž ti chybí to tvoje bejvalý sebevědomí,
Biffe. Ale pamatoval se na tebe, ne?

BIFF *(zarazí Happyho gestem)*: Konečně vyšel ven – asi v pět
hodin. Nepamatoval se, kdo jsem, a nic. Happy, já
si připadal jako idiot.

HAPPY: Řeks mu vo tom mým nápadu z Floridy?

BIFF: Dyť von šel hned pryč. Byli jsme pohromadě jenom
asi minutku. Já jsem se ti tak rozběsnil, že bych byl

ty zdi kolem sebe rozmlátil. Hergot, jak mi jenom mohlo vlízt do hlavy, že jsem u něj byl v prodeji! Dyť já tomu sám věřil! A pak stačil jedinej jeho pohled a já si uvědomil, jak byl celej můj dosavadní život prohanej. Už patnáct let si něco namlouváme. Dyť já byl u něj v expedici!

HAPPY: A cos udělal?

BIFF (*s velkým napětím a údivem*): Von vodešel, rozumíš? A sekretářka vyšla ven. A já zůstal v přijímací kanceláři úplně sám. Já ti nevím, co to do mě vjelo, Happy, ale najednou – ani nevím jak – stojím v jeho kanceláři – stěny obložený dřevem, a tak. Já ti to nedovedu vysvětlit, Happy, ale já – já jsem mu ukrad plnicí pero.

HAPPY: Fjúú, a chytil tě?

BIFF: Já jsem utek. A utíkal jsem celejch jedenáct pater! Utíkal jsem a utíkal a utíkal.

HAPPY: Tos teda vyved pěknou pitomost – pročs to udělal?

BIFF (*zmučeně*): Já nevím. Já prostě – dostal jsem chuť něco ukrást. Nevím. Musíš mi pomoci, Happy, já to chci říct tátovi.

HAPPY: Blázníš? Proč?

BIFF: Happy, musí přece pochopit, že já nejsem člověk, kterýmu někdo pučí takový peníze. Von si myslí, že to všechno dělám jemu natruc, a celý ty léta se tím užívá.

HAPPY: No právě! Musíš mu říct něco příjemnýho.

BIFF: Když já nemůžu.

HAPPY: Řekni mu, že se máš s Oliverem sejít zejtra na obědě.

BIFF: A co zejtra?

HAPPY: Zejtra odejdeš z domu, vrátíš se v noci a řekneš, že o tom Oliver uvažuje. A bude o tom uvažovat pár

neděl a časem se na to zapomene a všichni budou spokojený.

BIFF: Ale to by takhle mohlo pokračovat donekonečna!

HAPPY: Tatínek je nejšťastnější, když se může na něco těšit.

Vstoupí WILLY.

HAPPY: Zdar, šerife!

WILLY: Lidi, tady jsem nebyl léta!

Za WILLYM vstoupil STANLEY a přistrčí mu židli. Chce odejít, ale HAPPY ho zastaví.

HAPPY: Stanley!

STANLEY stojí u Happyho, čeká na objednávku.

BIFF (*jde provinile k Willymu, jako by šel k tělesně postiženému člověku*): Posad se, táto. Chceš se něčeho napít?

WILLY: Co by ne?

BIFF: Pojď, dáme si pořádně do trumpet.

WILLY: Vypadáš nějak ztrápeně.

BIFF: Ale ne. (*Stanleymu.*) Jednou dokola whisky. Dvojitou.

STANLEY: Dvojitou. Prosím. (*Jde.*)

WILLY: Ty už jich máš pár v sobě, co?

BIFF: No, pár.

WILLY: Tak co bylo, chlapče? (*Zakývá povzbudivě hlavou, s úsměvem.*) Šlo všechno hladce?

BIFF (*se nadechne, potom se natáhne a chytí Willyho za ruku*): Kamaráde... (*Statečně se usmívá a Willy se také usmívá.*) Já dneska něco zažil!

HAPPY: Něco senzačního, táto.

WILLY: Vážně? Co bylo?

BIFF (*jako by se vznášel vysoko nad zemí, mírně opilý*): Já ti to všechno vypovím, od A až do ZET. Byl to po-

divnej den. (*Ticho, Biff se rozhlédne, snaží se ze všech sil sebrat se, ale jeho dech neustále porušuje rytmus jeho řeči.*) Musel jsem na něj dost dlouho čekat, a –

WILLY: Na Olivera?

BIFF: Jo, na Olivera. Celej den, aby bylo jasno. A přitom se mi vybavilo spousty okamžiků a spousty faktů, táto, spousty faktů z mého života. Kterej z nás to byl, táto? Kterej z nás si vymyslel, že jsem byl u Olivera v prodeji?

WILLY: Dyť je to pravda.

BIFF: Ba ne, tati, já byl v expedici.

WILLY: Ale prakticky jsi byl –

BIFF (*odhodlaně*): Tati, já nevím, kterej z nás na to přišel první, ale já u Billa Olivera nikdy v prodeji nebyl.

WILLY: Co to povídáš?

BIFF: Táto, pojď se už jednou držet faktů. Když si budem pořádně malovat, tak se nikam nedostaneme. Byl jsem v expedici.

WILLY (*vztekle*): Tak dobře, no! Ale poslyš –

BIFF: Proč mě nenecháš domluvit?

WILLY: Mě teď nezajímaj nějaký vodbyty historie a podobný volovinky. Hoří mi totiž střecha nad hlavou, rozumíte, hoši? Už je všechno v jednom plameni. Dostal jsem dneska vejpověď.

BIFF (*zdešeně*): Jak je to možný?

WILLY: Dostal jsem vejpověď a chtěl bych mamince přinést nějakou dobrou zprávičku, poněvadž ta ženská tam čeká, ta ženská tam trpí! A vtip je v tom, Biffe, že už mě nenapadá nic, co bych jí moh říct. Tak mi tady nedělej žádnou přednášku vo nějakých faktech a názorech. To mě nezajímá. Tak jaký máš pro mě zprávy?

(*Vstoupí Stanley s třemi sklenkami. Čekají, až odejde.*)

Byls u Olivera?

BIFF: Tati, proboha!

WILLY: Chceš snad říct, žeš tam nešel?

HAPPY: Ale to se ví, že tam šel.

BIFF: Šel. Byl jsem u něj. Jak ti mohli dát vejpověď?

WILLY (*na kraji židle*): Jak tě přivítal?

BIFF: A to tě nechce nechat jezdit ani na provizi?

WILLY: Ne, mám padáka! (*Naléhavě.*) Tak řekni! Přivítal tě srdečně?

HAPPY: To víš, že jo, táto, to víš, že jo!

BIFF (*v úzkých*): Bylo to takový –

WILLY: Já byl jenom zvědavěj, jestli si tě bude pamatovat. (*Happymu.*) Představ si, že ho lidi neviděj deset, dvanáct let a takhle ho přivítaj!

HAPPY: Moje řeč!

BIFF (*se pokouší přejít znova do ofenzívy*): Hele, táto –

WILLY: A víš, proč si tě pamatuje, že jo? Poněvadž jsi na něj tenkrát udělal dojem.

BIFF: Pojď, pohovoříme si v klidu a omezíme se na fakta, jo?

WILLY (*jako by ho Biff pořádně přerušoval*): No, a co bylo dál? To jsou ohromný zprávy, Biffe. Vzal tě do své kanceláře nebo jste mluvili v předpokoji?

BIFF: No – von přišel – víš – a –

WILLY (*se širokým úsměvem*): A co řek? Já bych se vsadil, že ti dal ruku kolem krku, co?

BIFF: No, jak bych to řek –

WILLY: Je to fajn chlap. (*Happymu.*) K tomu je hrozně těžký se dostat, víš?

HAPPY (*souhlasně*): Dyť já vím –

WILLY (*Biffovi*): To von ti nabídně něco k pití, že?

BIFF: No, nalil mi pár – ne, ne!

HAPPY (*vpadne*): Řek mu vo tom mém nápadu z Floridy.

WILLY: Neskákej mu do řeči. (*Biffovi.*) Jak se na ten nápad tvářil?

BIFF: Tati, dopřál bys mi minutku, abych ti to vysvětlil?
WILLY: Čekám na tvoje vysvětlení celou tu dobu, co tady sedím. Co bylo? Vzal tě do své kanceláře a – dál?
BIFF: No – já jsem mluvil. A – a von poslouchal, že jo.
WILLY: Oliver je totiž známej tím, jak druhýho poslouchá. A co ti odpověděl?
BIFF: Odpověděl – (*Zarazí se, najednou vztekle.*) – Tati, ty mě pořád nenecháš říct, co ti chci říct!
WILLY (*obviňuje Biffa, rozzlobeně*): Tys u něho nebyl, vid?
BIFF: Byl!
WILLY: Tos ho urazil nebo co? Tys ho urazil, vid?
BIFF: Nedorážej na mě! Tak na mě pořád nedorážej!
HAPPY: Pro boha živýho!
WILLY: Tak řekni, co bylo!
BIFF (*Happymu*): S ním se nedá mluvit!

Do uší se zařízne osamělý tón trubky. Zelené skvrny listů se rozstříknou na dům, na kterém spočívá atmosféra noci a snu. Vejde mladý BERNARD a zaklepe na dveře.

MLADÝ BERNARD (*překotně*): Paní Lomanová! Paní Lomanová!
HAPPY: Tak mu řekni, co bylo!
BIFF (*Happymu*): Drž hubu a nech mě bejt!
WILLY: Bodejť! Von si musel propadnout z matiky!
BIFF: Z jaký matiky? Co to povídáš?
MLADÝ BERNARD: Paní Lomanová! Paní Lomanová!

V domě se objeví LINDA, vypadá jako kdysi.

WILLY (*divoce*): Z matiky, z matiky, z matiky!
BIFF: Uklidni se, táto!
MLADÝ BERNARD: Paní Lomanová!
WILLY (*zuřivě*): Kdybys bejval nepropad, tak jsi měl dneska náký postavení.

BIFF: Táto, poslyš, já ti teď řeknu, jak to bylo, ale musíš poslouchat.
MLADÝ BERNARD: Paní Lomanová!
BIFF: Čekal jsem šest hodin –
HAPPY: Hergot, co to kecáš?
BIFF: V jednom kuse jsem se nechával ohlašovat, ale von mě nechtěl přijmout. A nakonec...

Pokračuje, ale není ho už slyšet a světlo na restauraci slábne.

MLADÝ BERNARD: Biff rupnul z matiky!
LINDA: Ne!
MLADÝ BERNARD: Birnbaum ho nechal rupnout! Nepustěj ho k maturitě!
LINDA: Ale to přece musej! Vždyt má jít na univerzitu. Kde je? Biffe! Biffe!
MLADÝ BERNARD: Odjel. Šel na hlavní nádraží.
LINDA: Na hlavní – že von jel do Bostonu!
MLADÝ BERNARD: Strejček Willy je v Bostonu?
LINDA: Třeba by Willy moh s tím profesorem promluvit. Chudáček Biff!

Světlo na dům naráz zhasne.

BIFF (*u stolu, už je ho zase slyšet, ukazuje zlaté plnicí pero*): ...takže u Olivera mám po parádě, chápeš? Posloucháš mě?
WILLY (*neví, co by odpověděl*): Jo, samozřejmě. Kdybys bejval nepropad...
BIFF: Nepropad? Co to povídáš?
WILLY: Jen to nesváděj všechno na mě! Z tý matiky jsi přece propad ty, a ne já! Vo jakým peru to mluvíš?
HAPPY: To byla velká pitomost, Biffe, takový pero má cenu
WILLY (*teprve teď si všimne pera*): Tys vzal Oliverovi pero?

BIFF (*slábne*): Tati, dyť jsem ti to zrovna teď vysvětloval.
 WILLY: Tys ukrad Billovi Oliverovi plnicí pero?
 BIFF: No ne zrovna ukrad! Dyť ti to celou tu dobu vysvětluju!
 HAPPY: Držel ho v ruce a zrovna v tom momentě přišel Oliver a von tak znervózněl, že ho strčil do kapsy!
 WILLY: Proboha, Biffe!
 BIFF: Dyť já to neudělal schválně, tati!
 HLAS Z TELEFONNÍ CENTRÁLY: Tady hotel Standish Arms. Dobrý večer!
 WILLY (*vykřikne*): Řekněte, že nejsem v pokoji!
 BIFF (*vyděšen*): Co je ti, táto? (*On i Happy vstanou.*)
 TELEFONISTKA: Pokoj pana Lomana? Já vám tam ještě jednou zazvoním!
 WILLY: Nezvoňte tam, já tam nejsem!
 BIFF (*si klekne před Willym na koleno, s hrůzou*): Tati, já to ještě dokážu, uvidíš, že jo! (*Willy se pokouší vstát, Biff ho zadrží.*) Prosím tě, sed!
 WILLY: Ne, ty nikdy nic nedokážeš, ty seš k ničemu. Ty nikdy nic nedokážeš.
 BIFF: To není pravda, tati. Najdu si něco jinýho, rozumíš. Hlavně si nedělej s ničím starosti. (*Pozvedne Willymu obličej.*) Tak něco řekni, tati.
 TELEFONISTKA: Pan Loman se nehlásí. Mám ho dát vyvolat?
 WILLY (*se pokusí vstát, jako kdyby chtěl vyrazit a telefonistku umlčet*): Ne, ne!
 HAPPY: Však von na něco kápne, tati.
 WILLY: Ne, ne...
 BIFF (*stojí nad Willym, zoufale*): Tati, poslouchej! Poslouchej mě! Mám pro tebe dobrou zprávu. Oliver mluvil o tom Happyho nápadu se svým společníkem. Posloucháš mě? Mluvil – mluvil o něm se svým společníkem a pak ke mně přišel ... všechno se mnou

dobře dopadne, slyšíš, tati, poslouchej mě, povídal, že už jde jenom vo to kolik!
 WILLY: Tak vono se ti to povedlo?
 HAPPY: Bude na tom fantasticky, táto!
 WILLY (*se pokouší vstát*): Vono se ti to povedlo? Tak vono se to povedlo! Vono se to povedlo!
 BIFF (*zmučeně, tlačí Willyho zpátky do židle*): ...ne, ne. Hele, tati. Zejtra s ním mám jít na voběd. To ti říkám, jenom abys věděl, že ještě pořád dělám na lidi dojem, táto. A uvidíš, že někde něco dokážu, ale na ten oběd zejtra jít nemůžu, chápej!
 WILLY: Proč by ne? Prostě –
 BIFF: Ale to pero – táto!
 WILLY: Vrátiš ho a řekneš mu, že se to stalo nedopatřením!
 HAPPY: To se ví, jen zejtra na ten voběd jdi.
 BIFF: Ale jak bych mu moh říct, že –
 WILLY: Luštil jsi křížovku a omylem jsi popad jeho pero!
 BIFF: Hele, človíčku. Tenkrát před lety jsem ukrad ty míče, a teď tam puďu s jeho plnicím perem? Tím to bude přece jasný jak facka, copak to nechápeš? S takovou mu nemůžu na voči. Zkusím to někde jinde.
 HLAS PIKOLÍKA: Pan Loman, k telefonu!
 WILLY: Copak ty to nechceš někam dotáhnout?
 BIFF: Táto, jak se tam můžu vrátit.
 WILLY: Ne, ty to nechceš někam dotáhnout, to je to, vid?
 BIFF (*má už na Willyho zlost, poněvadž nebere na vědomí projevy jeho účasti*): Takhle se na to nesmíš dívat! Myslíš, že to bylo pro mě lehký, jít do tý kanceláře po tom, co jsem mu proved? Ani čtyřma páry koní by mě byl nikdo k Oliverovi nedostal!
 WILLY: Tak pročs tam tedy chodil?
 BIFF: Proč jsem tam chodil? Proč jsem tam chodil! Tak se na sebe koukni! Jen se koukni, kams to dopracoval!

Nalevo za scénou se zasměje ŽENA.

WILLY: Biffe, ty zejtra na ten voběd pudeš, nebo –

BIFF: Nemůžu. Dyť já žádnou schůzku nemám!

HAPPY: Biffe, pro...!

WILLY: To mi děláš natruc?

BIFF: Takhle se na to nesmíš dívat! Krucifix!

WILLY (*uhodí Biffa a odpotácí se od stolu*): Ty flákači jeden líná, ničemná! To mi děláš natruc?

HLAS ŽENY: Willy, někdo je za dveřma!

BIFF: Ze mě nikdy nic nebude, copak nemůžeš pocho-pit, co jsem zač?

HAPPY (*se postaví mezi ně*): Heleďte se, vy dva, jste v res-tauraci! Okamžitě toho necháte, oba dva! (*Vstoupí děvčata.*) Vítám vás, děvčátka, posadte se!

Zleva je znova slyšet smích Ženy.

SLEČNA FORSYTHOVÁ: To bysme snad mohli. Tohle je Letta.

HLAS ŽENY: Willy, tak se probuď!

BIFF (*si nevšimá Willyho*): Brej večír, slečno, posadte se. Co si dáte k pití?

SLEČNA FORSYTHOVÁ: Letta se možná nebude moct dlouho zdržet.

LETTA: Já musím ráno brzo vstávat. Zasedám v porotě. Jsem z toho strašně rozčilená. Už jste někdy byli v porotě, mládenci?

BIFF: V porotě jsem nebyl, ale zato před porotou! (*Dívky se smějí.*) To je můj otec.

LETTA: Ten je komickej. Pojdte se k nám posadit, tatíku.

HAPPY: Posad ho, Biffe!

BIFF (*jde k němu*): Tak pojd, ty mazavko, ukaž nám, kdo bude první pod stolem! Vyflajzni se na všechno, kamaráde, a pojd se posadit.

WILLY si na poslední Biffovu výzvu už už sedá.

ŽENA (*teď naléhavě*): Tak pudeš otevřít, Willy?

Jakmile ŽENA vykřikne, WILLY se zarazí. Jak je podrou-šený, chce vyrazit vpravo.

BIFF: Hej, kampak?

WILLY: Otevřít dveře.

BIFF: Dveře?

WILLY: Do umejvárny... dveře... kde jsou ty dveře?

BIFF (*odvádí Willyho nalevo*): Pořád rovně dolů.

WILLY jde nalevo.

ŽENA: Willy, Willy, tak vstávej! Vstávej! Vstávej! Vstávej!

WILLY vyjde nalevo.

LETTA: To je od vás moc hezký, že s sebou berete tatínka.

SLEČNA FORSYTHOVÁ: Ale to není doopravdy váš tatínek!

BIFF (*nalevo, vztekle se k ní obrátí*): Slečno Forsythová, ten člověk, kterej šel tedka kolem vás, je džentlmen. Jemnej, ustaranej džentlmen. Udřenej a zneuznanej džentlmen. Takovej přítel, chápete? Takovej dobrej kamarád. Pro svý kluky udělá všechno na světě.

LETTA: To je hezký.

HAPPY: Tak co, děvčata, co podniknem? Ztrácíme zbyteč-ně čas. Biffe, pojd k nám do kupy! Kam bys chtěl jít?

BIFF: Proč mu nějak nepomůžeš?

HAPPY: Já?!

BIFF: Copak ty na něj úplně kašleš, Happy?

HAPPY: Co to vykládáš? Dyť já byl jedinej, kdo –

BIFF: Mně to začíná bejt jasný, tobě je úplně putna, co

s ním bude. (*Vytáhne z kapsy stočenou hadičku a položí ji na stůl před Happyho.*) Jen se podívej, co jsem našel ve sklepe! Pro boha živýho, jak to můžeš takhle nechávat?

HAPPY: Já? Kdo vždycky odjede? Kdo vždycky uteče a –

BIFF: No jo, ale tobě na něm ani kapku nezáleží. Ty bys mu přece moh pomoci – já nemůžu! Copak to nechápeš? Dyť von se chce zabít, copak to nevíš?

HAPPY: Mně to budeš povídat! Mně!

BIFF: Happy, pomoz mu! Ježíšikriste... pomoz mu... Pomoz mi! Pomoz mi, já už se na něj nevydržím koukat! (*Pláč na krajíčku, vyběhne rychle doprava.*)

HAPPY (*se rozběhne za ním*): Kam jdeš?

SLEČNA FORSYTHOVÁ: Kvůli čemu se namíchnul?

HAPPY: Pojďte, děvčata, dohoníme ho.

SLEČNA FORSYTHOVÁ (*jak ji Happy strká ven*): Poslyšte, ten je nějak divně naloženej, to se mi moc nelíbí.

HAPPY: Je jen trošku přetaženej, to se poddá!

WILLY (*za scénou vlevo, odpovídá na smích Ženy*): Neotvírej! Neotvírej!

LETTA: Neměl byste vašemu tatínkovi říct –

HAPPY: Kdepak, to není můj tatínek. To je jeden chlápek. Tak jdem, dohoníme Biffa, pusinko a pořádně to roztočíme! Stanley, platím! Hej, Stanley!

Vyjdou. STANLEY se podívá nalevo.

STANLEY (*volá za Happyem dotčeně*): Pane Loman! Pane Loman!

STANLEY *zvedne židli a odchází za nimi. Nalevo za scénou je slyšet klepání na dveře. Vejde ŽENA, směje se. Za ní WILLY. Žena má na sobě černé kombiné, Willy si zapíná košili. Jejich rozhovor doprovází drsná, smyslná hudba.*

WILLY: Přestaň s tím smíchem! Tak přestaneš?

ŽENA: Nepudeš otevřít? Vždyť vzbudí celý hotel!

WILLY: Já nikoho nečekám.

ŽENA: Nechceš se ještě napít, broučku, aby ses už jednou přestal obírat sám sebou?

WILLY: Když já jsem takovej opuštěnej.

ŽENA: Věříš, Willy, žeš mě úplně vyřídil? Ode dneška budu koukat, abys šel vždycky rovnou do nákupního oddělení, až přijdeš ke mně do kanceláře. Žádný vysedávání u mého stolku nebude, Viličku. Úplněš mě vyřídil.

WILLY: To rád slyším.

ŽENA: Lidi, ty se ale vydržíš zabejvat sám sebou! Proč seš pořád tak smutnej? V životě jsem neviděla tvora, kterej by byl tak smutnej a pořád se jen zabejval sám sebou jak ty. (*Zasměje se, Willy ji políbí.*) Pojď, pudem do pokoje, ty můj malej cestáčku. To je vo-trava, že se člověk musí vo půlnoci voblíkat. (*Je slyšet klepání na dveře.*) Nepudeš vtevřít?

WILLY: To si někdo splet dveře.

ŽENA: Ale kde, dyť bušil jak divej. Slyšel nás, jak tady mluvíme. Třeba hoří hotel!

WILLY (*jeho strach roste*): Někdo si splet dveře.

ŽENA: Tak mu řekni, aby šel pryč!

WILLY: Nikdo tam není.

ŽENA: Willy, mně to jde na nervy. Za těma dveřma někdo stojí a mně to jde na nervy!

WILLY (*ji od sebe odstrkuje*): Tak dobrá, zůstaň tady v koupelně a nevylízej ven. Já mám dojem, že na to maj tady v Massachusetts nějaký zákon, tak nevylízej. Třeba je to tenovej chlap z recepce. Zdá se mi nějak potouchlej. Tak nevylízej. To si zřejmě někdo splet dveře, nikde nehoří.

Je zase slyšet klepání. WILLY od ní několik kroků poodejde a ŽENA zmizí v zákulisí. Světlo jde za ním a Willy teď stojí tváří v tvář mladému Biffovi, který má v ruce kufr. BIFF k němu vykročí. Hudba přestala hrát.

BIFF: Proč nejdeš otevřít?

WILLY: Biffe! Co děláš v Bostonu?

BIFF: Proč nejdeš otevřít? Už pět minut tady klepu na dveře, volám ti telefonem –

WILLY: Já jsem tě teprv teď uslyšel. Byl jsem v koupelně a měl jsem zavřený dveře. Stalo se něco doma?

BIFF: Tati – já jsem ti udělal hambu.

WILLY: Jak to?

BIFF: Tati...

WILLY: No copak Biffe? *(Položí mu ruku kolem ramen.)*

Pojď, pudem dolů a vypijesh si ovomaltinu.

BIFF: Tati, já jsem rupnul z matiky.

WILLY: Ale ne při závěrečný zkoušce?

BIFF: Při závěrečný. Nepustěj mě k maturitě. Nemám dost bodů.

WILLY: Copak von ti Bernard nenapovídal?

BIFF: Napovídal, snažil se, ale dostal jsem jenom jednašedesát bodů.

WILLY: To ti nemohli ty čtyry body přidat?

BIFF: Birnbaum to rezolutně odmít. Já ho prosil, tati, ale von mi ty body nechce dát. Musíš s ním promluvit, než skončí škola. Poněvadž jsem si jistej, že kdyby poznal, jakej seš člověk, a kdybys s ním promluvil, jak ty to dovedeš, tak by si dal říct. Víš, vona ta matika byla vždycky před tréninkem ajá na ni moc nechodil. Promluvíš s ním? Ty se mu budeš líbit, táto. Ty víš, jak s lidma promluvit.

WILLY: Platí. Hned jedem zpátky.

BIFF: Jé, tati, to je prima! Kvůli tobě to určitě změní.

WILLY: Jdi dolů a řekni v recepci, že odjíždím. Pospěš si.

BIFF: Rozkaz, kapitáne! Víš, táto, von mě nesnáší, poněvadž jednou nešel dlouho do třídy a já jsem šel k tabuli a vopíčil jsem se po něm. Dělal jsem, že silhám a začal jsem fílat.

WILLY *(se směje)*: Vážně? A třídě se to líbilo?

BIFF: Mohli se umlátit smíchy.

WILLY: Jo? A jaks to dělal?

BIFF: Druhá odmotfnina z tñiafedefáti jeft... *(Willy se zachechtá a Biff se směje s ním.)* A von zrovna v nejlepším vleze dovnitř!

WILLY se zasměje a k jeho smíchu se připojí za scénou ŽENA.

WILLY *(bez rozmýšlení)*: Tak si pospěš dolů a –

BIFF: Von tam někdo je?

WILLY: Ne, to bylo ve vedlejším pokoji.

ŽENA se za scénou zasměje.

BIFF: Někdo je v tvý koupelně!

WILLY: Ale ne, to je vedle, maj tam nějakou společnost –

ŽENA *(vstoupí, směje se. Šíšlá)*: Můžu fem? Vono je něco ve vaně, Willy, a hejbe se to!

WILLY se podívá na BIFFA, který na Ženu civí s otevřenou pusou, vyjeveně a zděšeně.

WILLY: Eh – já myslím, že byste se měla vrátit do svýho pokoje. Už to přece musej mít vymalovaný. V pokoji u slečny se maluje, tak jsem jí dovolil, aby se u mě osprchovala. Tak už běžte, běžte... *(Strká ji.)*

ŽENA *(odporuje)*: Ale já se musím oblíct, Willy, nemůžu přece –

WILLY: Koukejte, ať jste venku! Tak běžte, běžte... (*Na-
jednou chce přejít do normálních kolejí.*) To je slečna
Francisová, Biffe, vedoucí jednoho nákupního od-
dělení. U ní v pokoji se maluje. Tak běžte, slečno
Francisová, běžte...

ŽENA: Ale co mý šaty, copak můžu jít na chodbu nahatá?

WILLY (*ji strká za scénu*): Koukejte, ať jste venku! Tak už
běžte, běžte!

Hádka za scénou pokračuje a BIFF si pomalu sedá na kufr.

ŽENA: A kde jsou ty punčochy, Willy? Slíbil mi punčochy!

WILLY: Já tady žádný punčochy nemám!

ŽENA: Měls pro mě dvě krabice pavučinek číslo 38 a já
je chci!

WILLY: Tady jsou, propánaboha, a už ať jste venku!

ŽENA (*vstoupí, drží krabici punčoch*): Teď už nechybí nic
jinýho, než aby byl někdo na chodbě. Nic jinýho.
(*Biffovi.*) Co hrajete? Fotbal nebo baseball?

BIFF: Fotbal.

ŽENA (*vztekle, ponížená*): Někdo zas hraje nejradši bet-
lém. Brou noc! (*Vytrhne Willymu šaty a vyjde ven.*)

WILLY (*po pauze*): Tak abysme šli. Chtěl bych hned po rá-
nu zajít do školy. Vyndej mi šaty ze skříně, já si při-
chystám kufr. (*Biff se nehýbe.*) No co je? (*Biff sedí bez
hnutí dál, tečou mu slzy.*) To byla vedoucí nákupního
oddělení. Vod firmy J. H. Simmons. Má pokoj o kus
dál – vono se tam maluje. Snad si nemyslíš – (*Zarazí
se, po pauze.*) Ale, kamaráde, dyť je to jenom zákaz-
nice. Nechává si vždycky předkládat zboží ve svém
pokoji, a tak se musej starat, aby to u ní vypadalo...
(*Pauza. Přejde k rozkazovacímu tónu.*) No – jak myslíš.
Vyndej ty šaty! (*Biff se nepohne.*) Přestaň brečet a udě-
lej, jak jsem řek. Něco jsem ti poručil, Biffe, já jsem

ti něco poručil! Takhle ty posloucháš, když ti něco
poručím? Jak se vopovažuješ brečet? (*Dá Biffovi ruku
kolem ramen.*) Podívej se, Biffe, až budeš starší, tak
tyhle věci pochopíš. Nesmíš – nesmíš to brát tak tra-
gicky. Já hnedka ráno zajdu za Birnbaumem.

BIFF: Pro mě!

WILLY (*si sedá k Biffovi*): Pro mě! Von ti ty body dá! Vo to
se postarám.

BIFF: S tebou se von bavit nebude.

WILLY: Ale bude! Samozřejmě že bude. Ty body musíš
dostat, abys moh jít na virginskou univerzitu.

BIFF: Já na žádnou univerzitu nejdu.

WILLY: Cože? Když se mi nepodaří, aby ti tu známku
změnil, tak to přes prázdniny dohoniš v kurzu.
Budeš mít celý léto –

BIFF (*se rozpláče naplno*): Tatínku...

WILLY (*nakažen jeho pláčem*): Hošíčku můj...

BIFF: Tatínku...

WILLY: Biffe, vona pro mě nic neznamená. Připadal jsem
si vopuštěnej, připadal jsem si strašně vopuštěnej.

BIFF: Tys – tys jí dal maminčiny punčochy! (*Vyhrknou
mu slzy, vstává a chce odejít.*)

WILLY (*chytne Biffa*): Já jsem ti něco poručil!

BIFF: Nešáhej na mě – ty – lháři!

WILLY: Za to se omluvíš!

BIFF: Ty kašpare pokryteckej! Ty kašpare jeden ubohej!

*Přemožen, rychle se obrátí a s hlasitým pláčem vyjde se
svým kufrem ven. WILLY zůstane klečet na podlaze.*

WILLY: Já jsem ti něco poručil, Biffe! Okamžitě se vrať,
nebo ti nařežu! Okamžitě se vrať! Já tě zpráskám!
(*Zprava rychle vejde Stanley a postaví se před Willyho.*
Willy na něj zarvě.) Já jsem ti něco poručil...

STANLEY: Hej, pane Loman, musíme se sebrat, musíme se sebrat. (*Pomůže Willymu na nohy.*) Vaši mládenci odešli a ty dvě fuchtličky s nima. Povídali, že se sejdete doma.

DRUHÝ ČÍŠNÍK *přihlíží zpovzdálí.*

WILLY: Ale my měli vyjednanou společnou večeři.

Je slyšet hudbu, Willyho motiv.

STANLEY: Tak co, pude vám to?

WILLY: Já – to se ví, že jo. (*Najednou se začne starat, jestli má v pořádku šaty.*) Jak vypadám? Mám na sobě všechno v pořádku?

STANLEY: To víte, že jo. (*Smete Willymu z klopky smítka.*)

WILLY: Tady – tady máte dolar.

STANLEY: Ale kde, váš syn už zaplatil. To je v pořádku.

WILLY (*dává Stanleyemu dolar do ruky*): Jen si to vemte, jste hodnej hoch.

STANLEY: Ale prosím vás –

WILLY: Tady – tady máte ještě, já už to nepotřebuju. (*Po malé pauze.*) Prosím vás – není tady někde nablízku nějaký obchod, kde se prodávají semena?

STANLEY: Semena? To jako na zahrádku?

V okamžiku, kdy se WILLY otočí, STANLEY mu tajně strčí peníze zpátky do kapsy kabátu.

WILLY: Ano. Mrkvička, hrášek...

STANLEY: Na šestý avenue je nějaký takovej obchod, ale bude už asi pozdě.

WILLY (*s úzkostí*): Tak to si musím pospíšet. Musím koupit nějaký semena. (*Odchází napravo.*) Já musím honem

koupit nějaký semena. Nemám nic zaseto. Nemám v zemi ještě ani to nejmenší.

Světlo zhasíná a WILLY rychle odchází. STANLEY přejde doprava za ním a dívá se, dokud neodejde. Druhý číšník civěl celou tu dobu na Willyho.

STANLEY (*číšníkovi*): No, co koukáte?

ČÍŠNÍK sebere židle a vyjde vpravo. STANLEY vezme stůl a jde za ním. Světlo na tento prostor pomalu slábne. Je dlouhá pauza, rozezpívá se flétna. Pozvolna se začíná osvětlovat kuchyň, která je prázdná. U domovních dveří se objeví HAPPY, za ním BIFF. Happy nese velkou kytici růží s dlouhými stonky. Vstoupí do kuchyně, rozhlíží se po Lindě. Když ji nevidí, obrátí se k Biffovi, který právě došel před domovní dveře, a udělá gesto, jímž Biffovi naznačuje „Tady asi není“. Podívá se do obývacího pokoje a strne. Uvnitř sedí LINDA, kterou není vidět a na klíně má Willyho kabát. Vstane a se zlověstným klidem se blíží k Happymu, jenž se strachem ustupuje do kuchyně.

HAPPY: Prosím tě, jak to, že seš vzhůru? (*Linda neřekne ani slovo, ale neúprosne se k němu blíží.*) Kde je táta? (*Neustále ustupuje doprava, takže Lindu je teď vidět na prahu obývacího pokoje naplno.*) Spí?

LINDA: Kde jste byli?

HAPPY (*se pokouší odbýt to smíchem*): My jsme se seznámili s dvěma děvčatama, mami, takový dvě prima holky to byly. Tu máš, přinesli jsme ti kytky. (*Podává jí je.*) Dej si je k sobě do pokoje, mamko.

LINDA mu vyrazí květiny z ruky, takže spadnou k nohám BIFFOVI, který už vešel dovnitř a zavřel za sebou dveře. Dívá se upřeně na Biffa, neříká nic.

HAPPY: Prosím tě, proč's to udělala, mami? Já ti tady donesu kytky, a –

LINDA (*přerušit Happyho, oboří se na Biffa*): Copak tobě je jedno, jestli je živej nebo jestli umírá?

HAPPY (*jde ke schodům*): Pojď nahoru, Biffe.

BIFF (*Happymu, s náhlým odporem*): Jdi vode mě! (*Lindě*.) Jak to myslíš, jestli je živej nebo jestli umírá? Nikdo neumírá, kamaráde můj malej.

LINDA: Jdi mi z vočí! Táhni odsud!

BIFF: Já chci mluvit s kapitánem.

LINDA: Opovaž se k němu přiblížit!

BIFF: Kdepak je? (*Přejde do obývacího pokoje, Linda za ním.*)

LINDA (*volá za Biffem*): Vy si ho pozvete na večeři, von se na to celej den těší – (*Biff se objeví v ložnici rodičů, rozhlédne se a vyjde ven*) – a vy ho tam vopustíte.

Něco takovýho byste neudělali ani cizímu člověku!

HAPPY: Jak to? Vždyť si to s náma ohromně užil. Náhodou! Jestli – (*Linda se vrátí do pokoje*) – ho kdy opustím, to ať se večera nedožiju!

LINDA: Táhni odsud!

HAPPY: Ale, mámo, podívej...

LINDA: To jste museli zrovna dneska za ženskéjma? Ty s těma tvejma ničemnejma, zkaženejma děvčkama!

BIFF *se vrátí do kuchyně.*

HAPPY: Ale, mámo, dyť jsme jenom honili Biffa a snažili jsme se ho rozveselit. (*Biffovi.*) Člověče, tys mně ale dal do těla!

LINDA: Táhněte odsud, oba dva, a už se nevracejte! Já už nedovolím, abyste ho trápili. Tak honem, seberte si věci! (*Biffovi.*) Ty se můžeš vyspat u Happyho. (*Začíná sbírat květiny, zarazí se.*) Seberte si to vaše svinstvo! Já už vám služku dělat nebudu. Seber si to,

ty ničemo jeden! (*Happy se k ní odmítavě obrátí zády. Biff pomalu přejde, klekne si na zem a sbírá květiny.*) Jste dobytek! Oba dva! Žádněj druhej tvor na světě by nedokázal bejt k tomu člověku tak nelidskej, aby odešel z restaurace a prostě se na něj vykašlal!

BIFF (*se na ni nedívá*): Tohle řek?

LINDA: Nemusel mi nic říkat. Přišel domů tak pokořeněj, že se sotva belhal!

HAPPY: Náhodou si s náma náramně užil!

BIFF (*ho prudce přerušit*): Drž hubu!

HAPPY *odejde beze slova nahoru.*

LINDA: Ty nemáš taky co mluvit! Ty ses nešel ani podívat, jestli mu něco není!

BIFF (*ještě pořád na podlaze před Lindou, květiny v ruce, znechucen sám sebou*): Ne, nešel. Nehnul jsem ani prstem. Co tomu říkáš, hm? Nechal jsem ho na záchodě, ať si tam blábolí.

LINDA: Ty neřáde jeden, ty...

BIFF: Tedš trefila do černýho! (*Vstane, hodí květiny do koše na odpadky.*) Jsem vyvrhel, jen si mě prohlídni!

LINDA: Táhni odsud!

BIFF: Já musím mluvit s kapitánem, mami. Kde je?

LINDA: Neopovažuj se k němu přiblížit! Táhni mi z domu!

BIFF (*s naprostou jistotou, rozhodně*): Ne. Já s ním mám ještě menší diskurs.

LINDA: Nevopovaž se na něj promluvit! (*Z pravé strany za scénou jsou slyšet údery. Biff se otočí po hluku. Linda najednou prosí.*) Prosím tě, nech ho na pokoji.

BIFF: Co to tam dělá?

LINDA: Sází na zahradě semena.

BIFF (*tiše*): Ted? Ach bože!

BIFF jde ven, LINDA za ním. Světlo na ně zhasne a rozsvítí se nad středem proscénia, kde se objeví WILLY. Nese baterku, motýčku a několik balíčků se semeny. Udeří motýčkou o zem, aby pevně seděla, potom přejde nalevo, přičemž odměřuje vzdálenosti šlápějími. Přidrží si baterku, aby viděl na balíčky se semeny, a čte návod. Obklopuje ho modrá noc.

WILLY: Mrkvička... sedm milimetrů od sebe. Řádky... řádky třicet centimetrů. (Odměřuje.) Třicet centimetrů. (Položí balíček a odměřuje.) Řepa. (Položí na zem další balíček a znova odměřuje.) Salát. (Čte návod na balíčku, položí ho.) Třicet centimetrů – (Zarazí se, protože se vpravo objeví Ben, který k němu pomalu přichází.) To je přece projekt; cc, cc! Senzační, senzační! Poněvadž vona se trápí, Bene, ta ženská se trápí. Chápeš? Člověk nemůže vdejt takovej, jakej přišel, Bene, člověk se musí dostat vo kus dál. Člověk nemůže – nemůže – (Ben k němu přejde, jako kdyby ho chtěl přerušit.) Počkej, rozmysli si to, neodpovídej tak honem. Nezapomeň, že ten projekt vynese zaručených dvacet tisíc dolarů. Víš, Bene, já bych chtěl, abysme tu záležitost probrali spolu – všechny pro a proti. Já si vo tom nemám s kým promluvit, Bene, a ta ženská se trápí, slyšíš?

BEN (stojí nehybně, uvažuje): Co je to za projekt?

WILLY: Znamená to dvacet tisíc dolarů na dřevo. Zaručených, spolehlivých, chápeš?

BEN: Jen abys nakonec nevyved nějakou pitomost. Co když tu pojistku nevyplatěj?

WILLY: Jak by se mohli vopovážit? Copak jsem se nedřel jako nějaké kuli, abych pokaždý stihnul zaplatit? A voni by teď nevyklopili prachy? To přece není možný!

BEN: Říká se, že je to zbabělý, Williame.

WILLY: Jak to? Myslíš, že je větší odvaha trčet tady až do konce života a kde nic tu nic?

BEN (ustupuje): Na tom něco je, Williame. (Přejde, přemýšlí, otočí se.) A dvacet tisíc dolarů – to už je vopravdu něco, nač se dá šáhnout, něco konkrétního.

WILLY (teď s jistotou, čím dál rozhodněji): Ach Bene, to je na tom ta krása! Mám to před očima, svítí to jako diamant ve tmě, tvrdej a drsnej, kterej můžu vzít do dlaně a kterýho se můžu dotknout. To není nějaká – nějaká schůzka. Tentokrát by to nebyly nějaký vzdušný zámky, Bene, a tím to dostává úplně jiný světlo. Poněvadž von si myslí, že jsem úplná nula, rozumíš, a tak mi dělá všechno natruc. Ale na pohřbu – (narovná se) – Bene, ten pohřeb, to bude něco impozantního! Přijedou lidi z Mainu, z Massachusetts, z Vermontu i z New Hampshire! Všechny ty pamětníci starejch časů s cizíma poznávacíma značkama na autech – dyť ten kluk na to bude koukat s otevřenou pusou, Bene, poněvadž von nemá dodnes ani tušení – jak já jsem známý! Já jsem známý v Rhode Islandu, v New Yorku, v New Jersey, Bene, a von to konečně jednou provždycky pozná na vlastní voči. Pozná, co jsem zač, Bene! Bude z toho úplně pať!

BEN (přichází k okraji zahrady): Řekne, že seš zbabělec.

WILLY (najednou dostane strach): Ne, to by bylo strašný.

BEN: Řekne. A že seš blázen bláznivá.

WILLY: Ne, ne, to nesmí, to bych nesnes! (Je skleslý a zoufalý.)

BEN: Bude tě nenávidět, Williame.

Je slyšet veselý motiv chlapců.

WILLY: Ach, Bene, jak jen vrátit ty nádherný časy zpátky? Všechno bejvalo plný jasu, a jaký jsme byli kamarádi! V zimě jsme chodili sáňkovat – ty jeho červený tváře! A pořád chodily nějaký dobrý zprávy, pořád bylo před náma něco hezkýho. Nenechal mě ani odnýt kufry do domu, a ten červenej autáček, jak von ho věčně pulíroval a pulíroval! Proč by nemohlo bejt něco, co bych mu moh dát a von mě za to nezačal nenávidět? Proč?

BEN: Nech mě chvilku přemejšlet. (*Podívá se na hodinky.*) Mám ještě chvilku času. Zajímavěj projekt, ale musíš si bejt jistej, že neprovádíš pitomost.

BEN *pomalů přejde dozadu jeviště a zmizí z dohledu. Zleva přichází BIFF.*

WILLY (*si najednou uvědomí Biffovu přítomnost, otočí se a vzhledne k němu, potom začne ve zmatku sbírat balíčky se semeny*): Sakra, kde mám ty semena? (*Rozhořčeně.*) Není tady vidět na krok! Zabednili nás tady ze všech stran, parchanti!

BIFF: Copak si neuvědomuješ, že jsou všude kolem lidí?

WILLY: Já mám práci. Nech mě.

BIFF (*bere Willymu motyky*): Já ti chci říct sbohem, táto. (*Willy se na něj mlčky podívá, není schopen se pohnout.*) Já už se nevrátím.

WILLY: Ty zejtra za tím Oliverem nepudeš?

BIFF: Já žádnou schůzku nemám, tati.

WILLY: Von ti dá ruku na rameno, a ty s ním nemáš schůzku?

BIFF: Táto, prosím tě, pochop to. Až dosavad jsem odjel vždycky proto, poněvadž mě vodsud vyhnala nějaká hádka. Dneska jsem si o sobě uvědomil jednu věc a pokoušel jsem se ti to vytmavit, ale já – já asi

nemám dost filipa, abych ti to dokázal vyložit. Vykášlem se na to, čím je to vina a podobný nesmysly. (*Vezme Willyho za ruku.*) Škrtnem to, a hotovo, ne? Pojď dovnitř, řeknem to mamince. (*Pokouší se Willyho jemně odtáhnout doleva.*)

WILLY (*strnulý, nepohne se, provinilým hlasem*): Ne, já k ní nepudu.

BIFF: Ale pojď! (*Znova ho táhne a Willy se snaží vytrhnout.*)

WILLY (*velmi nervózně*): Ne, ne, já k ní nepudu.

BIFF (*se pokouší podívat se Willymu do obličeje, jako by tam chtěl najít odpověď*): Proč, k ní nepudeš?

WILLY: Nech mě bejt, jo? (*Teď drsněji.*)

BIFF: Jak to, že k ní nepudeš? Nechceš přece, aby o tobě řekli, že seš zbabělec, ne? Ty za nic nemůžeš; to všechno já, já jsem ničema. Tak pojď dovnitř! (*Willy se mu snaží vymknout.*) Slyšels, co jsem ti povídal?

WILLY *se mu vytrhne a jde rychle sám do domu. BIFF za ním.*

LINDA (*Willymu*): Tak co, Willy, zasadils to?

BIFF (*u dveří, Lindě*): Už jsme si to pověděli. Já jedu a nebudu už nikdy psát.

LINDA (*jde za Willym do kuchyně*): Vono to bude asi to nejlepší, miláčku. Poněvadž táhnout to takhle dál nemá smysl. Vy dva se prostě nesnesete.

WILLY *neodpoví.*

BIFF: Když se vás lidi budou ptát, kde jsem a co dělám, tak prostě nevíte a nestaráte se o to. Tak mě aspoň pustíte z hlavy a časem vám začne bejt veselejc. Co tomu říkáš? A je to vyřešený, ne? (*Willy mlčí a Biff jde k němu.*) Tak co, nechceš mi popřát „mnoho štěstí“, parde? (*Napřáhne ruku.*) Co ty na to?

LINDA: Podej mu ruku, Willy.

WILLY (*se k ní obrátí, plný bolesti*): Dyť o tom peru přece není vůbec zapotřebí mluvit.

BIFF (*jemně*): Já s ním žádnou schůzku nemám, tati.

WILLY (*divoce vybuchne*): Dal ti ruku kolem...?

BIFF: Ty nikdy nepochopíš, co jsem zač, tati, tak nač se tady máme dohadovat? Kdybych někde udělal ter-
no, tak ti pošlu šek. Prozatím zapomeň, že existuju.

WILLY (*Lindě*): Vidíš? To mi dělá natruc!

BIFF: Nechceš mi podat ruku, tati?

WILLY: Tobě nikdy.

BIFF: Takhle jsem odcházet nechtěl.

WILLY: Ale odcházíš. Sbohem. (*Biff se na něj chvíli dívá, potom se prudce otočí a jde ke schodům. Willy ho zarazí výkřikem.*) Jestli odsud odejdeš, tak ti přeju, abys posel někde za plotem jako pes!

BIFF (*se otočí*): Co vlastně ode mě chceš? Řekni!

WILLY: Chci aby sis uvědomil, ať budeš kde budeš, ve vlaku, na horách nebo v údolí, že sis prošvih z trucu život!

BIFF: Ne, ne!

WILLY: Ty tvoje věčný trucu, ty tě zahrabaly! A až budeš úplně na dně, tak si vzpomeň, proč to všechno je! Až budeš chcípat někde za plotem, tak si na to vzpomeň a nevopovaž se svádět to na mě!

BIFF: Dyť já to na tebe nesvádím!

WILLY: Tohle si přišít nedám, slyšíš?

Po schodech sejde HAPPY, stojí na posledním schodu a dívá se.

BIFF: Dyť to je to, co ti pořád opakuju.

WILLY (*klesne na židli u stolu, s nezakrytým obviněním*): Ty chceš moji smrt – nemysli si, že nevím, oč ti jde!

BIFF: Tak dobře, ty kašpare! Tak teda budeme hrát s otev-
řenejma kartama. (*Vytrhne z kapsy gumovou hadičku a položí ji na stůl.*)

HAPPY: Neblázni!

LINDA: Biffe! (*Chce honem vzít hadičku, ale Biff na ní drží ruku.*)

BIFF: Nech to ležet! Nešahej na to!

WILLY (*se na to podívá*): Co je to?

BIFF: Však ty sakra dobře víš, co to je.

WILLY (*v pasti, snaží se uniknout*): V životě jsem to neviděl.

BIFF: Ale viděl. Myši to do sklepa nepřinesly! Co tím chceš docílit? To chceš ze sebe udělat hrdinu? To se mám nad tebou rozplakat?

WILLY: Já vo tom vůbec nic nevím.

BIFF: Nikomu tě nebude líto, slyšíš? Nikomu!

WILLY (*Lindě*): Slyšíš ho? To mi říká natruc!

BIFF: Ne, teď se konečně jednou dovíš, co vlastně seš a co jsem já!

LINDA: Přestaň!

WILLY: Truc na truc!

HAPPY (*přejde k Biffovi*): Okamžitě toho necháš!

BIFF (*Happymu*): Tenhle pán totiž neví, co jsme zač! Tak se to teďka doví! (*Willymu.*) V tomhle domě ještě nikdo nemluvil deset minut pravdu.

HAPPY: Tady se náhodou vždycky mluvila pravda!

BIFF (*se k němu obrátí*): Ty bublino jedna, ty že seš náměstek vedoucího nákupního oddělení? Dyť ty seš jenom drugej náměstek náměstka.

HAPPY: Ale prakticky jsem –

BIFF: Prakticky jseš nafouknutej balón. Jako my všichni. Ale já už toho mám po krk. (*Willymu.*) Jen si poslechni, Willy, co jsem zač!

WILLY: Já to vím bez tebe!

BIFF: Víš, proč jsem byl tři měsíce bez adresy? Ukrad jsem

v Kansas City oblek a byl jsem v kriminále. (*Lindě, která vzlyká.*) Přestaň brečet. Už toho mám po krk.

LINDA *se od nich odvrátí, rukama si zakrývá obličej.*

WILLY: To je asi taky moje vina!

BIFF: Od té doby, co jsem vyšel ze střední školy, jsem se z každého dobrého místa doslova vykradl!

WILLY: A čípak je to vina?

BIFF: A nikdy jsem to nikam nedotáh, protože's do mě hustil ty své žvásty, až jsem se tak nafouk, že jsem nesnes, aby mi někdo poroučel! Tady vidíš, čím je to vina!

WILLY: Teďš mi to pověď!

LINDA: Biffe, prosím tě!

BIFF: Však už bylo sakra na čase, aby ti to někdo pověděl! V každém podniku jsem měl být do čtrnácti dnů nejvyšší zvíře, ale teď už toho mám po krk!

WILLY: Tak se jdi pověsit! Jdi se pověsit, mně natruc!

BIFF: Ne, Willy. Žádný věšení. Dneska jsem utíkal jedenáct pater dolů s perem v ruce. A najednou jsem se zastavil, slyšíš? Uprostřed té budovy, plný kanceláří jsem se zastavil a najednou jsem uviděl – nebe. A najednou jsem uviděl všechno, co mám na světě rád. Práci a jídlo a čas, abych si mohl sednout a zakouřit. A pak jsem se podíval na to pero a řekl jsem si, kruci, proč já jsem to vlastně štíp? Proč se pořád pachtím za něčím, co nechci být? Co mám co pohledávat v nějaké kanceláři a chovat se jako samolibej, směšnej prosebník, když přece všechno, po čem toužím, je tam venku a čeká to jen na okamžik, kdy si přiznám, co jsem zač. Proč si to nemůžu přiznat, Willy?

Pokouší se přimět Willyho, aby se mu podíval do tváře, ale WILLY se mu vytrhne a přejde doleva.

WILLY (*s nenávistí, výhružně*): Máš otevřené dveře do světa!

BIFF: Táto! Dyť takovejch jako jsem já, je třináct do tuctu, a takovejch jako ty zrovna tak!

WILLY (*se na něj obrátí, už se neovládne a vybuchne*): Takovejch jako jsem já není třináct do tuctu! Já jsem Willy Loman a ty seš Biff Loman!

BIFF vyrazí směrem k Willymu, ale HAPPY se mu postaví do cesty. Biff je tak rozrušen, že se jen tak tak nevrhne na otce.

BIFF: Já nejsem žádná vůdčí osobnost, Willy, a ty taky ne. Nikdy jsi nebyl nic jiného než cesták, kterej se dřel a dřel a kterýho nakonec vykopli na smetiště jako všechny ostatní! Já reprezentuju dolar na hodinu, Willy! Zkoušel jsem to v sedmi státech a víc jsem nikde nedosáhl. Jeden mizernej dolar za hodinu! Je ti to jasné? Už nikdy nepřijdu odnikud domů jako vítěz a ty už na to musíš jednou přestat čekat!

WILLY (*Biffovi do tváře*): Seš trucovitej, mstivej janek!

BIFF se vyrve Happymu. WILLY ve strachu vyrazí ke schodům. Biff ho chytne.

BIFF (*na vrcholu zuřivosti*): Jsem nula, táto! Úplná nula! Copak to nepochopíš? To už nejsou žádné truce. Jsem, jakej jsem, nic víc.

Biffova zuřivost se vybila a BIFF se zhroutí, vzlyká a drží se WILLYHO, který šmátrá v němém údivu Biffovi po obličej.

WILLY (*ohromen*): Co to děláš? Co to děláš? (*Lindě.*) Proč pláče?

BIFF (zlomen, pláče): Propánaboha, necháš už mě odejít? Pohřbíš už jednou ty své falešný sny, než se stane neštěstí? (*Ze všech sil se snaží ovládnout, vytrhne se a přejde ke schodišti.*) Ráno jedu. Uložte ho – uložte ho do postele. (*Vyčerpán jde po schodech do svého pokoje.*)

WILLY (po dlouhé pauze, ohromen, radostně): Není to – není to ohromný? Biff – dyť von mě má rád!

LINDA: Má tě strašně rád, Willy!

HAPPY (hluboce dojat): A vždycky měl, táto!

WILLY: Biffe můj malej! (*Dívá se upřeně před sebe, popleten radostí.*) Dyť von plakal. Von mi tady plakal! (*Zalýká se láskou a vyřkne svůj slib.*) Ten kluk – ten kluk má fantastickou budoucnost.

Těsně vedle kuchyně se ve světle objeví BEN.

BEN: Jistě. Jedinečnou, když za ním bude stát těch dvacet tisíc.

LINDA (*vyčítá vnitřní zápas Willyho, se strachem, opatrně*): Pojď si už lehnout, Willy, už je to všechno vyřešený.

WILLY (*který se musí velmi ovládat, aby nevyběhl z domu*): Ano, pudeme spát. Pojď. Běž spát, Happy.

BEN: Vyzrát na džungli, to už chce opravdovýho chlapa.

Ozve se Benův motiv, který dostává hrůzný přízvuk.

HAPPY (*obejme Lindu*): Já se vožením, táto, uvidíš. Od teďka bude všechno úplně jiný. Do roka jsem v našem oddělení vedoucím. Vážně, mami. (*Políbí ji.*)

BEN: Willy, džungle je temná, ale plná diamantů.

WILLY se otočí a jde, poslouchá Bena.

LINDA: Buď hodnej, malej. Vy jste oba hodný hoši, jen se podle toho chovejte.

HAPPY: Brou noc, táto. (*Jde po schodech nahoru.*)

LINDA (*Willymu*): Pojď už, miláčku.

BEN (*důrazněji*): Člověk do ní musí vejít, když chce vynýst na světlo diamant.

WILLY (*jde pomalu podél „zdi“ kuchyně, Lindě*): Já se jenom potřebuju trochu uklidnit, Lindo. Nech mě chvilku samotnýho posedět.

LINDA (*dá takřka najevo svůj strach*): Pojď radši nahoru.

WILLY (*ji bere do náruče*): Jen chvilinku, Lindo. Já bych teď neusnul. Jen jdi, vypadáš strašně unavená. (*Políbí ji.*)

BEN: To je něco úplně jinýho než nějaká schůzka. Diamant je tvrděj a drsnej na omak.

WILLY: Tak už jdi. Já jsem hned nahoře.

LINDA: Je to asi jediná cesta, Willy.

WILLY: To se ví, a ta nejlepší.

BEN: To nejlepší!

WILLY: Jediná cesta. Všechno bude – tak běž, holčičko, běž už spát. Vypadáš tak unavená.

LINDA: Pojď už nahoru.

WILLY: Jenom dvě minutky. (*Linda jde do obývacího pokoje, potom se objeví v ložnici. Willy vyjde jenom před kuchyňské dveře.*) Má mě rád. (*S údivem.*) A vždycky mě měl strašně rád. Není to úžasný? Bene, dyť von mě za to bude zbožňovat!

BEN (*ho láká*): Je temná, ale plná diamantů.

WILLY: Dovedeš si představit, jak to bude fantastický, až bude mít těch dvacet tisíc dolarů v kapse?

LINDA (*volá ze svého pokoje*): Willy! Pojď už nahoru!

WILLY (*zavolá do kuchyně*): Ano! Ano. Už jdu! To je přece tah, Linduško, co říkáš? To uznává dokonce i Ben. Já už musím jít, dušinko. Tak pá! (*Přejde k Benovi takřka tanečním krokem.*) Představ si! Až přijde pošta, bude Biff rázem zase vejš než Bernard!

BEN: Dokonalej projekt – po všech stránkách.

WILLY: Viděls, jak mi tady plakal? Ach Bene, kdybych ho tak moh políbit!

BEN: Je čas Williame, je čas!

WILLY: Ach Bene, já vždycky věděl, že my dva s Biffem to dokážem – ať už tak nebo tak.

BEN (*se dívá na hodinky*): Loď čeká! Přijdeme pozdě. (*Pomalou se ztratí ve tmě.*)

WILLY (*elegicky, obrací se k domu*): A až budeš provádět vejkop, hochu, tak ať to letí přes celý hřiště a ty pronikej pěkně dopředu, hezky pod míč, a až vystřeliš, tak ať to jde při zemi a ať je to šlupka, poněvadž to je důležitý, hochu. (*Rychle se otočí tváří do obecnstva.*) Na tribuně je spousta všelijakejch důležitějch lidí a než se naděješ... (*Najednou si uvědomí, že je sám.*) Bene! Bene, kam mám...? (*Najednou udělá pohyb, jako kdyby něco hledal.*) Bene, jak mám...?

LINDA (*volá*): Willy, jdeš už nahoru?

WILLY (*postrašeně se nadechne, obrátí se jak na obrtlíku, jako kdyby ji chtěl uklidnit*): Pšt! (*Obrátí se, jako kdyby hledal cestu; jako by na něj ze všech stran dorážely zvuky, tváře, hlasy a on se kolem sebe ohání a křičí.*) Šš! Šš! (*Najednou ho zarazí hudba; tiché, vysoké tóny. Nabývají na síle, až přejdou do takřka nesnesitelného skřeku. Willy přechází po špičkách, potom rychle odběhne za dům.*) Ššš!

LINDA: Willy? (*Odpověď nepřichází. Linda čeká. Biff vstane z postele. Je ještě oblečený. Happy se posadí. Biff stojí a poslouchá. Linda s opravdovým strachem.*) Willy, kde seš? Odpověz mi, Willy! (*Je slyšet zvuk vozu, který startuje a vyrazí plnou rychlostí.*) Ne!

BIFF (*utíká po schodech*): Táto!

Vůz plnou rychlostí odjíždí a divoké třeštění tónů se najednou zlomí, až přejde v tiché záchvěvy jediné violoncellové struny. BIFF se pomalu vrátí do své ložnice. On

i HAPPY si obřadně oblékají saka. LINDA pomalu vychází ze svého pokoje. Hudba přešla do smutečního pochodu. Na všem se začne objevovat listí – je den. Objeví se CHARLEY a BERNARD, svátečně oblečení, a zaklepou na dveře kuchyně. Biff a Happy pomalu scházejí po schodech do kuchyně, do které právě vstupuje Charley a Bernard. Zároveň v kuchyňských dveřích přijde Linda ve smutku, s malou kytíčkou růží v ruce, a všechno na okamžik strne. Linda jde k Charleymu a zavěsí se do něho. Potom všichni „projdou zdí“ kuchyně a jdou pomalu k hledišti. Na místě, kde končí proscénium, položí Linda květiny na zem, poklekne a sedne si na paty. Všichni se dívají upřeně dolů do hrobu.

REKVIEM

CHARLEY: Stmívá se, Lindo.

LINDA *nereaguje. Dívá se upřeně do hrobu.*

BIFF: Tak co, mami? Neměla by sis jít už odpočinout?
Za chvíli budou zavírat.

LINDA *se ani nepohne. Pauza.*

HAPPY (*do hloubi pobouřen*): K tomu neměl žádný právo.
Copak to měl zapotřebí? Dyť my bysme mu byli pomohli.

CHARLEY (*zavrčí*): Hmmm.

BIFF: Tak už pojď, mami.

LINDA: Jak to, že vůbec nikdo nepřišel?

CHARLEY: Byl to moc hezkej pohřeb.

LINDA: Ale kde zůstali všichni ti jeho známí? Třeba mu to maj za zlý.

CHARLEY: Ale kde. Žijeme v krutým světě, Lindo. Jak by mu to mohli mít za zlý.

LINDA: Já to nepochopím. Zrovínka teď. Když jsme poprvé po pětatřiceti letech skoro bez starostí a bez dluhů – Vždyť nepotřeboval nic než nějaký malej plat. Dokonce i zubaře měl zaplacenýho.

CHARLEY: Mužskej potřebuje k životu víc než jen malej plat.

LINDA: Já to nepochopím.

BIFF: Bejvaly to kolikrát moc hezký dny. Třeba když se vrátil z nějaký cesty; nebo když jsme po nedělích stavěli verandu; když jsme upravovali sklep; když jsme dělali novou stříšku nad vchodem; když přistavoval ještě jednu koupelnu; a když stavěl garáž. Já ti řeknu, Charley, že do té přední verandy dal větší kus svého srdce než do všech kšeftů, který kdy udělal.

CHARLEY: Hm. S troškou cementu to byl šťastnej člověk.
LINDA: Měl takový šikovný ruce.

BIFF: Měl falešný sny. Úplně falešný.

HAPPY (*má skoro chuť se na Biffa vrhnout*): Nech si ty řeči!

BIFF: Nerozuměl sám sobě.

CHARLEY (*zarazí Happyho a skočí mu do řeči, Biffovi*): Kdo by moh mít tomu člověku něco za zlý. Ty to nechápeš. Willy byl obchodní cestující a obchodní cestující nemá v životě pevnou půdu pod nohama. Obchodní cestující nedává dohromady šroubky a maticy, ani nevykládá zákony, ani nepředepisuje léky. Je to člověk, kterej visí ve vzduchu, jeho výzbroj jsou vyblejskaný boty a úsměv. A když mu lidi přestanou úsměvy oplácet – začne se mu všechno hroutit pod nohama. A po čase má ohmatanej klobouk a je s ním ámen. Kdo by moh mít tomu člověku něco za zlý. Sny – to patří u obchodního cestujícího k životu. Zrovna tak jako jeho rajón.

BIFF: Dyť ten člověk nerozuměl sám sobě, Charley.

HAPPY (*se rozzuří*): Nech si ty řeči!

BIFF: Proč nejedeš se mnou, Happy?

HAPPY: Já se nedám tak lehko porazit. Zůstanu tady, abys věděl, a všem tu ukážu! (*Podívá se na Biffa, výbojně.*) Bratří Lomanové!

BIFF: Človíčku, já vím, co můžu a co ne.

HAPPY: Jak myslíš, kamaráde. Já ukážu tobě a celému světu, že Willy Loman neumřel nadarmo. Jeho sen byl správný. Je to jedinej sen, kterej člověk může mít – dostat se až na špičku. Von za něj bojoval tady, a já to musím vyhrát taky tady – za něj.

BIFF (*vidí, že Happy mu není pomoci, skloní se k matce*): Pojď už, mami.

LINDA: Za minutku jsem u vás. Jen běž, Charley. (*Charley váhá.*) Aspoň minutku, prosím tě. Vždyť já jsem neměla ani kdy dát mu sbohem.

(*Charley odchází, za ním Happy. Biff zůstane kousek vzadu, nalevo od Lindy. Linda sedí, sbírá síly. Nedaleko se ozve flétna a doprovází její řeč.*)

Odpusť mi, miláčku, ale já nemůžu plakat. Já nevím, čím to je, ale nemůžu. Já to nemůžu pochopit. Proč jsi to udělal? Pomož mi, Willy, já nemůžu plakat. Mně to připadá, jako bys byl zase jenom někde na cestách. Pořád čekám, že se vrátíš. Viličku, já nemůžu plakat. Proč jsi to udělal? Pořád o tom dumám a dumám, a ne a ne to pochopit, Willy. Dneska jsem zaplatila poslední splátku na dům. Dneska, miláčku. A budu doma úplně sama. (*Z hrdla se jí vydere vzlyk.*) Jsme bez starostí a bez dluhů. (*Rozvzlyká se, uleví se jí.*) Jsme bez starostí. (*Biff se k ní zvolna přiblíží.*) Bez starostí... Bez starostí...

BIFF ji pozvedne, obejmě ji a odchází s ní vpravo dozadu.

LINDA tiše vzlyká. BERNARD a CHARLEY jdou k sobě a odcházejí za nimi. Za nimi HAPPY. Na zhasínajícím jevišti zůstane jenom melodie flétny a nad domkem prudce zaplane nelitostná hradba činžáků a –

Opona padá